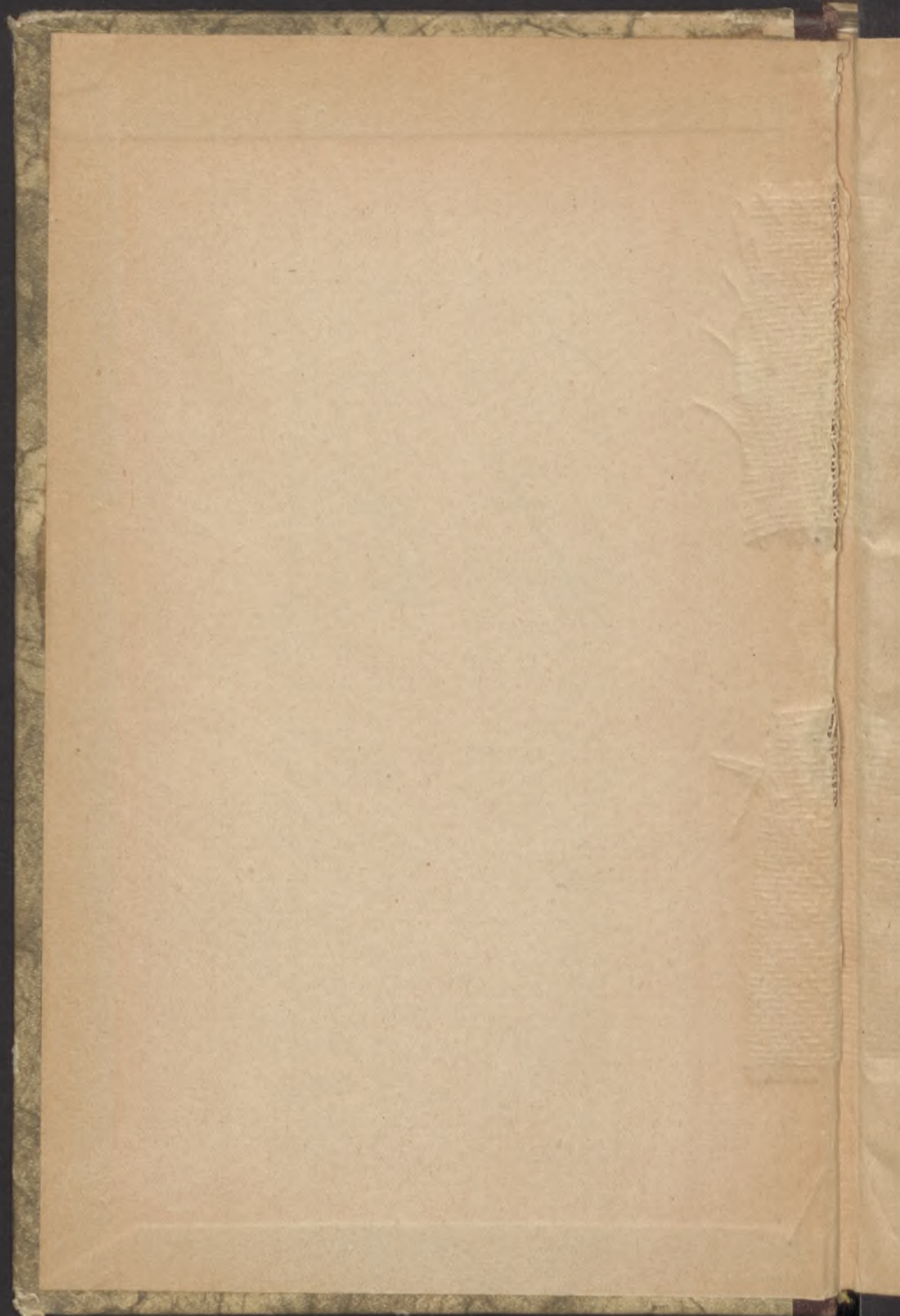

M
808.537

15. ✓

Robert L. Taylor

1000 1/2

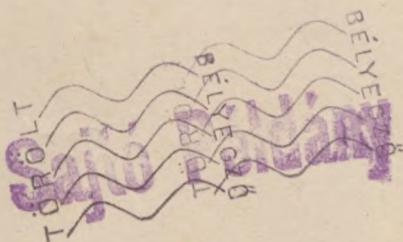
Z

ZENEKÖNYV

A NÓTA

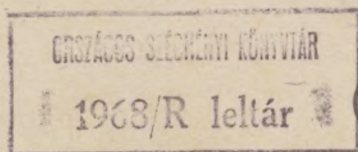
IRTA:

PAPP VIKTOR

STÁDIUM SAJTÓVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST

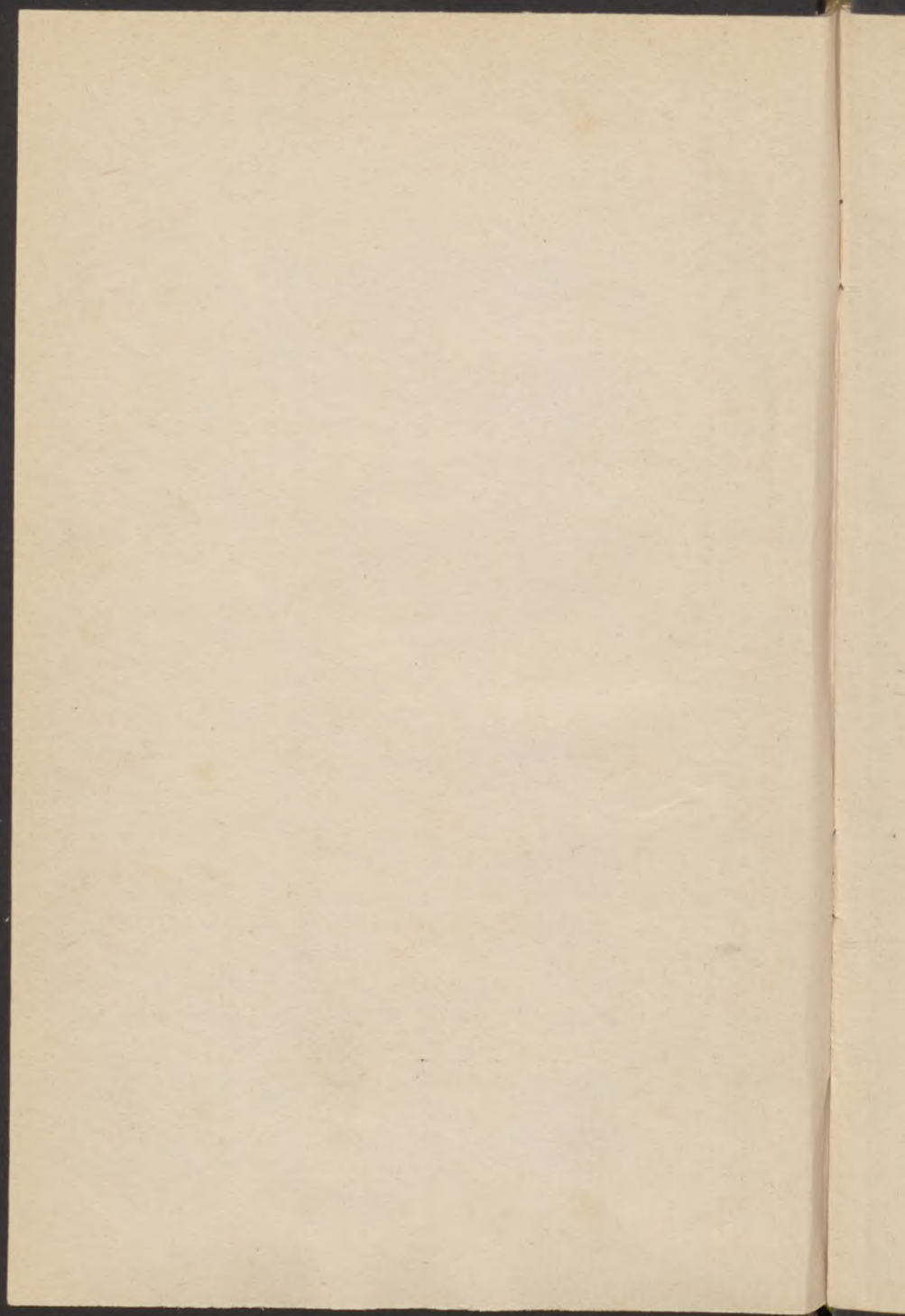
M 808.537

Felelős kiadó: Tamás Kálmán igazgató.

Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős: Györy Aladár igazgató,

A NÓTA

A NÓTA

A magyar népdal, az énekes magyar népzene — mely minden nemzetek népzeneje közt a leggazdagabb, legváltozatosabb, legszínesebb, legkifejezőbb, egyszóval a legszebb népzene — általános kultúránknak legelhanyagoltabb gyermeke, valóságos csákiszalmája. Úgy az előző századokban, mint jórészt ma is. Gazdátlan dallamok százai, ezrei keringenek a magyar föld felett. Ismerjük és szeretjük őket, énekeljük, terjesztjük, de nem törődünk velük jobban, mint a réti virággal. Pedig a növénytudósnak a mező: kincstár, a zenésznek a népdal: aranybánya. Ennek anyagából áll és díszlik a faji műzene palotája.

A magyar népdalgyűjtésnek több mint egy évszázados története van. De a gyűjtemények megbízhatóságához szó fér s az összegyűjtött anyag az őszességhez, jobban mondva a megközelítő teljességhez mérten sovány, kevés. Múlt századbeli gyűjtőink közül — némi kritikai és tudományos készültséggel — a következők műveit jelezhetjük használhatónak: Pálóczi Horváth Ádám: «Ő és új, mintegy ötödfélszáz énekek» 1813. — Ruzitska Ignác (szerkesztő): «Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből 15 fogás» 1823—1832. — Mátray Gábor: «Magyar Népdalok» 1852. —

Bartalus István: «Magyar Orpheus» 1869. — Erdélyi János: «Magyar Népdalok énekre és zongorára (vagy egyedül) zongorára alkalmazzák Fogarasi és Travnyik, a Kisfaludy-Társaság megbízásából» 1847. — Szini Károly: «A magyar nép dalai és dallamai» 1865. — Bartalus István: «Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye» I—VII. kötet 1873—1896. — Dr. Kiss Áron: «Magyar Gyermeekjáték-gyűjtemény» 1891.

Századunk első évei üdvös fordulatot hoztak a magyar népdal megbecsülése irányában. Bartók Béla és Kodály Zoltán, valamint társai megkezdték népdalgyűjtési munkásságukat. Az említettek már régi világhírű folklór-tudósok s munkásságuk eredményét a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából most dolgozzák fel.

De jól jegyezzük meg, ezek a dallamok nem a mai értelemben vett népdalok, hanem «népi-dalok, paraszt-dalok», amint Bartók nevezi azokat. «A magyar népdal» című, több nyelvre lefordított, alapvető könyvében idevágóan ezt mondja: «Azt, hogy parasztok, mint egyének teljesen új dallamok megalkotására képesek volnának, kétségbe kell vonnunk: adatunk erre nincs és zenei ösztönük megnyilvánulási módja sem szól e mellett. Ellenben meglevő, rendelkezésükre álló zenei elemek átalakítására már egyénenkint is megvan nemcsak képességük, hanem erős a hajlandóságuk is (az ilyen átalakítás már a parasztnak, mint tömegnek, teljesen saját műve).» Ebbe a gondolatkörbe kapcsolódik az az említésre méltó eset, hogy az 1931-iki nemzetközi folklórkongresszuson Prágában, feltették a kérdést: a nép, vagy az egyén termi-e a népdalt? A résztvevő tudó-

sok titkos szavazatának eredménye pontosan fele-fele részben oszlott meg. Tudományosan tehát ma is nyitva áll e kérdés.

Bartókék gyűjteményükben szerzők nevével nem dolgoznak, mert a népi-dalnak, paraszt-dalnak szerzője nincs. Ha volna is, ismeretlen. Messzi századokból semminemű feljegyzésünk sincs, még az újabb időkben is alig valami és az is bizonytalan, sőt sokszor megtévesztő.

Van azonban a magyar nótának egy másik, számra nem kisebb tömege (körülbelül 25—30.000-nyi), amely Bartókék vizsgálódásának nem tárgya. Ez az utolsó másfél száz év *magyar nótája, népies dala, népdala és műdala*. Nemzedékünkhöz ma ez közelebb áll, mint az ősi, a régi. Gyönyörű, költői dallamanyag. És a miénk! Tiszta magyar! Mert az újabb zenetudományi osztályozás szerint a magyar zene négyféle válfajból áll. Értékelő összehasonlításuk szükségtelen, mert a mi szemünkben mind a négyféle válfaj — nemzeti kincs.

A Bartókék elnevezése szerinti «városi muzsika» ügyének tisztázására és rendszerezésére szeretnénk rámutatni. *A dal, a nóta, a népies dal, a népdal és a műdal* tartozik ebbe a tárgykörbe. Vigyázzunk, az elnevezések szerinti körök súrolják egymást. Szükséges a nyelvi kifejezések tisztázása.

Magyar dal legszélesebben általánosító megjelölése minden dalformát mutató énekes terméknek.

Magyar nóta szűkebb meghatározása az «egyszerű dalformát» mutató népszerű énekeknek.

Népies dal a népies dalolgatást célzatosan utánzó szerző alkotása.

Népdal az az ének, amelyet a nép bizonyos vidékeken, vagy az egész ország területén, énekel. Mint a sajátját terjeszti, énekli.

Műdal a nyugati kiszélesített dalformák szerint készült, kifogástalan zenei tudással vértezett műzenei termék.

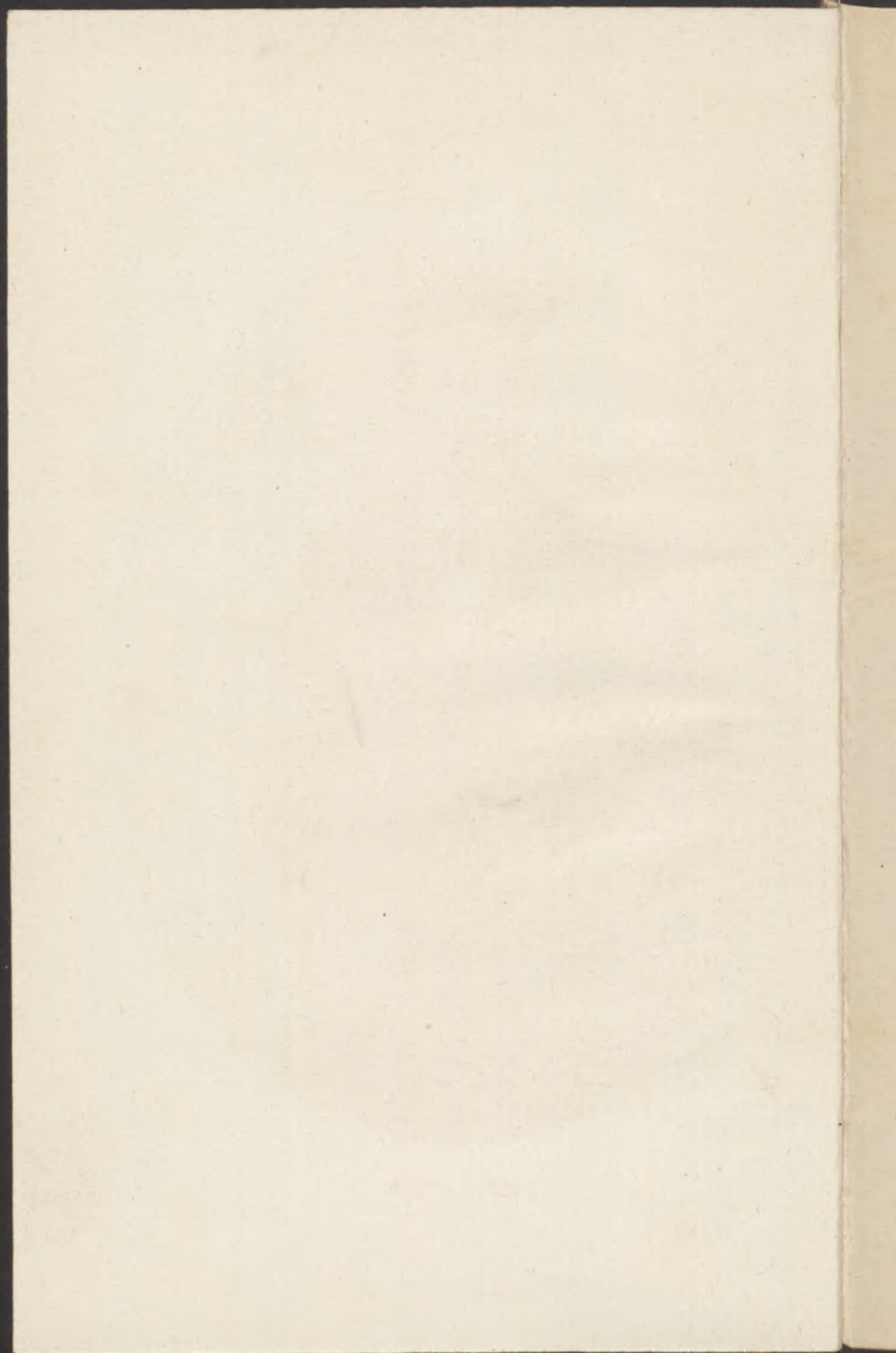
Hogy állunk ezeknek a termékeknek szerzőivel? — mert hisz nyilvánvaló, hogy a szerzők megbecsülése kulturális kötelesség. Ennél a pontnál jutottunk el oda, ahol legnagyobb a közöny, zavar és rendetlenség. Különösen a múlt század derekának termékeire áll ez, arra az időre, amikor a legtöbb szép magyar dal és nóta termett. Itt tűnik ki a kósza dallamok gazdátlan-sága, semmibe vevése.

A nótákat a kiadók, sokszor felelőtlenül, megjelentették. Idegen nevek alatt, legtöbbször a leírók, vagy letevők nevével, akik sokszor rosszhiszeműek voltak. A valódi szerzővel senki sem törődött, néha maga a szerző is mosolyogva tűrte a sokféle plágiumot, lopást, elferdítést. A mai zenetudomány aztán ott áll, hogy sokszor évekig kell kutatnia egy-egy dal szerzője után. Egyazon dalnak több szerzője akad. Melyik a valódi? Végig kell kutatni a kor kultúrtörténetét, politikai történetét, meg kell nézni a gyűjteményeket, az egész hírlapirodalmat, még a hírlapi hirdetéseket is, a naplókat, sőt a hozzáférhető magánlevelezéseket is. Ítéloképesség és milyen jó külön érzék kell esetleg egyetlen nóta szerzőségének megállapításához, — ha egyáltalában sikerülhet...

Könyvünkben csak adatokat nyújtunk ahhoz az óriási munkához, amelyet hozzáértő és lelkes magyarok a nóta érdekében egyszer el fognak végezni.

DANKÔ PISTA

DANKÓ PISTA

A magyar zenetörténet három cigány-alkotóművészt ismer: Bihari Jánost, az öreg Ráczt Palit (1830 és 1886 közt élt) és Dankó Pistát. A cigány általában nem alkotó-, hanem előadó-művész. Ritkán több bámulatos népszerűsítőnél, inkább ügyes utánzó és eltanuló, mint teremtő. A magyar cigányság nem is volt mindig olyan zenész népség, mint ujabban. Alig két évszázada, hogy a népies zeneművelésben elfoglalták azt a szerepet, amelyet azóta — nem kis dicsőséggel — töltenek be. Sorrendben és értékben első köztük Bihari János, a nagy hegedűvirtuóz, a verbunkos muzsika kimagasló költője és a romantikus zene egyik előfutárja. Utána a sok cigányművész közt Ráczt Pali tűnik ki mint eredeti zeneköltő s mikor a «Lehullott a rezgő nyárfa ezüstszínű levelé»-nek szerzője elnémult, Szegeden a fodros Tisza mellett egy sápadtképű fiatal cigány, *Dankó Pista*, már kezdte kipengetni az új nótákat, melyekkel elbájolta az országot.

Művészete és művészi egyénisége teljesen magyar. Mégpedig népiesen magyar. Ő volt a múlt század utolsó évtizedének legnépszerűbb nótaköltője.

A magyar nóta terjesztésében is előljárt. Dal-

társulatot alakított, beutazta vele az országot, sőt elment velük Oroszországba is, de ott úgy járt, mint Napoleon. A társulat fegyelmetlensége megbuktatta a vállalkozást.

A Dankó-társulat az országot dicsőséggel és sikerrel járta. Egyszer Zilahon összetalákoztam velük. Három-négy énekese lehetett, a helybeli cigánybandát ő vezette, kissé fásultan, érdektelenül, különben sem tudott valami elbűvölően hegedülni. Hanem ezeknek a nótáknak nem is kellett semmi külsőség. Hódítottak maguktól és bódítottak, mint a tavaszi illat. Az egész város almafavirággal és Dankó-nótával volt tele. A szereplők rögtönzött színpadra jöttek ki szép magyar ruhában. A cigánybanda a színpad előtt, középen Dankó, háttal a közönségnek. Ült, mert a betegsége elgyengítette. A műsorszámok közt felöltőjét magára húzta, fázott a nyárelői meleg estében.

Inkább magas, vékony, hajlott, sárgabőrű fekete ember volt. Ború a homlokán, fáradt szemében fel-felvillanó tűz. Szerény öntudat a nézésében, a mozgásában, a lényében.

Az előadás szünetében félreült egy sarokba, papírszeleteket kotorászott elő a zsebéből, kótázott valamit, ezekről a percekről mondta volt:

— A nóta hirtelen úgy feljött bennem, hogy mindjárt le kellett kótáznom.

Előadás végével Dankó Balázs Árpáddal meghitt beszélgetésben merült el. Az új évszázad jövődjét évtizedeinek legnépszerűbb nótaköltője a jelen nótakirályával ugyan miket beszélhetett? Utána Balázs ennyit modott:

— Most még jobban megbecsülöm a cigányokat!...

A Dankó-társulat országbarangolásában többször megfordult Nagyváradon is. Itt a másik szilágysági nagyság, Ady Endre, akkor váradi újságíró, esett a búvkörébe. Verset írt a nótaköltőről «Dankó» címen. A «Még egyszer» kötetben, 1903-ban jelent meg. Egyik vers-szaka ez:

Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten,
Akinék a lelke elvágódik innen,
Akit kerget, hajszol sóvár, beteg vágya,
Akinék a lelke magyar földön árva —,
Megmenti, megtartja a te magyar lelked,
A te nagy bánatod, a te nagy szerelmed,
A te duhajságod, a te kacagásod...
Visszaadtál nekem egy vesztett világot!...
Magyar Dankó Pista, áldjon meg az Isten!

Dankó élettörténetében nincs sok nevezetes. A Nagy-Alföld szülötte, magyarsága, költészete abból a végtelen szabad síkságból táplálkozik, ahol nem korlátozza semmi az ember nézését, ahol buján nő az acélos búza és délcegre az ember. Szegeden élte át fiatalságát, a cigánysoron. Kálváriás élet volt. Atyja egyik szegedi cigánybandának a másodprímása. Korán meghalt, akkor kilenc esztendő volt a kis Dankó Pista. Negyedik elemiben hagyta ott a szegedi iskolát, mert kenyeret kellett keresni az atyjáról rámaradt «szárazfával». Hol egyik, hol másik korcsmába járt el hegedülgetni. Játékát mind jobban megkedvelték az ivókban, telt már cipóra, meg húsra is, de a serdülő fiú nem volt megelégedve magával. Elhatározta, hogy valami «tudós» cigánytól fog tanulni zenét. Ez a tudós cigány akkoriban Erdélyi Náci volt, aki még

az amerikai Fehér Házban is muzsikált. Az ő keze alatt Dankó annyira fejlődött, hogy tizenhét esztendő korában bandát alakított, de csak a szegedi kis-korcsmákban és a tanyákon muzsikálhatott, mert a nagy bandák nem eresztették be a városi jó helyekre a fiatal vetélytársat. Így vetődött el később a banda Szatymazra, ahol Dankó Joó Ferenc nevű piktor szüretjén beleszeretett a piktor szépséges tizenhárom éves Ilonka leányába. Sok és nagy szenvedést hozott a fiúra és a leányra is ez a szerelem. Egy cigányfiú és egy úri leány! Ki hallott már ilyet? Megkérte a leányt, kikoszorúzták, megszöktette. Mennyi gyönyörű nóta kísértette ezt a nem mindennapi történetet!!

Nehéz évek jöttek a kenyérkereset fáradalmaival és az önművelődés örömeivel vegyesen. Dankó nem csüggedt el s hogy megbírta az élet terhet és felemelkedett, abban oroszlánrésze volt egy jeles magyar költőnek, Pósa Lajosnak, aki akkor szegedi lapszerkesztő volt.

Ez a művész-barátság szinte egyedülálló. Ösztönszerűen forrt össze a szóköltő és a zeneköltő. A magyar illúziók rózsaszínű tejútján járt mind a kettő. A Dankó hegedűje összenőtt a Pósa lantjával. A magyar népies költészetben egy-szellem volt ez a kettő. Földi barátságuk és lelki együttélésük talán még halálukban is tart. Hiszen egyikük nevét nehéz kimondani a másiké nélkül.

A két költő találkozását és Dankó első nótájának keletkezését *Herke* Mihály, a kortárs, így mondja el Dankóról írott könyvében:

«A szegedi «Kispipa» vendéglőben, a szegedi bohémek asztalánál sokszor találkozott Pósa, az izmos

tölgy, Dankóval, a sarjadó fával. Dankó Pista a muzsikájával be-belopakodott a «Kispipá»-ba. Szívesen látták ott, kiváltképpen Pósa Lajos, az akkor már országos nevű költő. Serkentette, bízatta, hogy próbálkozzon nótairással, ő majd ad hozzá verset.

Dankó Pista szeme erre felvillant...

— Hát megpróbálom a nótacsinálást, Lajos bácsi, — mondta. — Hol a vers?

Pósa Lajos kihúzott a zsebéből egyet. (Volt ott mindig tucatszámra.)

— Itt a vers, öcskös. De aztán olyan legyen a nóta, mint a vers: jó!... — mondta a büszke sas.

Dankó Pista fogta a papirost, aztán elolvasta a verset...

— El-elsímult, hol meg ráncba boronálódott a homloka. Mintha máris az ütemeket, a hangokat, a melódiát kereste volna, de — nem találta azokat.

Egyszerre felkapta a hegedűjét és azt mondta mordan: Gyerünk!... A homloka meg olyan felleges volt, akárcsak odakint a nyári éjtszaka.

De két utcán sem mentünk végig, máris elsímultak a redők, a fekete szemekbe fény, a sápadt arcra pedig glória ült...

Ahogy ballagtunk: hol a kezében tartott hegedűjét pengette, hol dudorászott... Majd meg panaszkodott, hogy tegnap sem keresett... Üres a kenyérkosár... Nem evett még ma semmit, beteg felesége is csak egy zsemlyét... S melléből fájdalmas sóhaj fakadt.

Aztán újra a hegedűt kezdte pengetni. S még pengette, sápadt arcán könnyek gurultak végig.

Azután már szótlánul haladtunk három utcán

keresztül... Csak a hegedű húrja pengett az éjtszakában... Mintha szellemek hárfáztak volna.

Nem állhattam tovább a csendet: megszólítottam:

— Mit csinálsz, Pista?

Mint akit hirtelen megijeszt valami, úgy tekintett rám. Aztán fellángolt a szeme, amikor szólt:

— Nótát!...

— Nótát-e?

— Azt...

— Itt, az utcán, a sötétben, Pista?

— Az életem is sötét, — mondta szomorúan. — Nekem mindegy, akárhol... Aztán Lajos bácsi verésére csinállok nótát...

Ránéztem, ahogy a holdas éjtszaka engedte. És arcán — glóriát láttam... Ez a homlok... ezek a szemek nem hazudhatnak, — gondoltam. Csakugyan nótát csinál ez a cigány... Karon kaptam s csak annyit mondtam neki: Gyerünk, Pista, mert elfelejtetd.

— Dehogyan felejttem el, — szólt ekkor már büszkén és dudolni kezdte, szemei pedig ragyogtak.

Mikor hazaértünk, pontokat rakott a papirosra vonalak fölé, meg vonalak közé... Aztán elkezdett muzsikálni... lassan, csendesen.

Felesége a szobában feküdt betegen. Onnan szólt ki betegágyából kérően, lágyan:

— Húzd el még egyszer, Pistám...

Másnap együtt mentünk a «Kispipá»-ba.

Ott voltak már a «nagyok».

A költőkirály kérdően szegezte felénk nagy szemének galambtekintetét:

— Van-e nóta, füstös?

— Vanni vóna... De nem jó volt a vers, Lajos bácsi. Igazítani kellett rajta.

— Ejnye a nemjóját!! — Hördült fel a lant mes-
tere. — Még te mondod, hogy nem volt jó a vers?...
Te?... Mindjárt hozzád vágom a göncölszeke-
ret, te rongyos cigány!... Még te mersz igazítani az én
versemen, te... te... te girhes, te göthös. Hogy még
ezt is meg kellett érnem!...

— De Lajos bácsi, — kérlelte ez szelíden a
haragos költőkirályt — csak a nóta kedvéért tettem.

— Nem lehetett másképpen nótát csinálni rá.

— Nótát... nótát... Ödd meg a nótádat! Aztán
pukkadj meg tőle, — pattogott a mester, — Hogy
merted te az én versemet igazítani, te... te...

— De Lajos bácsi mondta, hogy nótát csináljak rá.

— Mondtam... mondtam, de azt nem, hogy te
igazíts a versemen, te!...

— Csak a nóta kedvéért tettem, hogy jó legyen
az, ... Lajos bácsi.

— Nóta... nóta, — szólott most már alább-szállítva
haragját a nagy költő, — aztán tudtál legalább nótát
csinálni a csúffátott versemre, mi?

— Már el is hoztam, Lajos bácsi...

— Aztán hun az a nóta?...

Dankó Pista előrántotta hegedűjét, aztán elkezdte
húzni csöndesen.

S amint jobban-jobban ugrált a vonó s pattogott
a nóta: nevettek a szemek, mosolyogtak az arcok és
a «Kispi» bohémasztala mellől táncraperdültek a
«nagyok», elsőnek a deresedő költőkirály...

S mikor jónéhányat fordult, mosolyogva, lel-

kesen kapta el a vézna cigányt és — homlokon csókolta.

— Megbocsájtom a bűnödöt, te füstös, — mondta melegen. — Nagyon szép a nótád... Még most is bokázik rá — a lelkem... Sok ilyen nótát csinálj még!... Én majd csinálom hozzá a verseket...

Hogy mi volt a versen az igazítás? Megmondom...
A Pósa-szöveg így szólt:

Nem jó mindig a kocsmába eljárni,
leányokkal, menyecskékkel cicázni...

A Dankó-igazítással pedig így alakult:

«Nem jó mindig, minden este a fonóba eljárni,
Nem jó mindig menyecskékkel, szép lányokkal cicázni»...

Egy hét múlva készen volt már három másik nóta, aztán jött utánuk egész sor. Három év multán Dankóról beszéltek a kunyhókban, a bogárhátú tanyai házakban és a palotákban, mint az új nagy nótaköltőről.

Dankó több mint 400 dalt írt. Rendkívüli termékenység, hiszen negyvenöt éves korában már meghalt. A négyszáz dal fele Pósa Lajos szövegére készült. «A verse olyan, mintha Dankó muzsikálná s a nótája, mintha Pósa írta volna.» Ilyenek: *Megkondult a kecskeméti öreg templom nagyharangja; Még azt mondják, nincs Szögeden boszorkány; Jaj annak, jaj, aki szívből szeret; Elragadta galambomat a Balaton tőlem; Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál; Szőke kis-lány csitt, csitt, csitt; De ki tudnám panaszkodni magamat; Egy cica, két cica; Egy csillag sem ragyog fenn*

az égen; Nem átkozom ibolyakék szemedet; Páros élet a legszebb a világon; Volt nekem egy szép csillagom; Volt nekem két ökröm; Zöld erdőben kakukkmadár kakukkol; Zúg a szélvész, háborog a Balaton; Úgy elmegyek, hirt se hallasz jelölem; Nyisd ki, anyám, a virágos ablakot.

Már a pusztá címek is beszélnek, zengenek. Kinek nem volt találkozása velük?!...

*

Nótatörténetek.

Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál.

Szegeden a színházban cigánybanda verseny volt. Az ország legnevesebb tíz cigányzenekara mérkőzött a babérért. Dankó és bandája nem volt köztük, mert azt mondták, nem versenyképes.

A versenyben utolsónak a vásárhelyi Cutor Béla, a híres «Béla cigány» állt elő zenekarával. Ismeretlen, gyönyörű nótát húzott:

Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál. Mindenki érezte, eldőlt a verseny. Elragadtatott tapsok közt adták át Cutor Bélának a babért. A nótát, amellyel győzött, Dankó írta. A verseny utáni banketten elégtételt is kapott. A hivatalos üdvözlések után felállt Pósa Lajos s ezt mondta:

«Itt nem a személy győzedelmeskedett, hanem a magyar dal. Az volt ennek az országra szóló versenynek győztese és még valaki, nem nagy prímás,

hanem egyszerű, szerény zenész (és Pósa ekkor felvette az előtte fekvő babérkoszorút, elindult az asztalok közt Dankó felé és a nyakába akasztotta).

— A mai verseny győztese Dankó Pista! Övé a diadalkoszorú és övé lelkünk minden elragadtatása.»

Legmelegebben köszöntötte Dankót Cutor Béla, «Béla cigány».

Most van a nap lemenőben...

Dankó öröklött tüdőbajban szenvedett, abban is halt meg, 1903 március 29-én. A sok éjszakázás és az ital siettette a kórt. Barátai, a nevezetes «Pósa-asztal», a kiadói segítették, hogy bajára a tenger mellett Abbáziában, San-Remo-ban keressen gyógyulást. Újra és újra Pósa Lajos lépett elő, felemelte szavát s felhívta a nemzetet adakozásra. Wlassics Gyula, akkori kultuszminiszter is számottevő összeget engedélyezett a beteg költő gyógykezelésére. Így egy telet a tenger mellett tölthetett el a beteg. Ekkor írta, Arco-ban, legszebb dalát: «Most van a nap lemenőbe...» A verse is, a dallama is költői alkotás. Mindkettő Dankó termése. A cigány, aki alig járt iskolába, zeneiskolát meg tán éppen soha nem is látott, — írta ezt a verset és csinálta hozzá ezt a nótát. A próféta szemével látta és a költő szívével érezte meg és dalolta el közelgő végét.

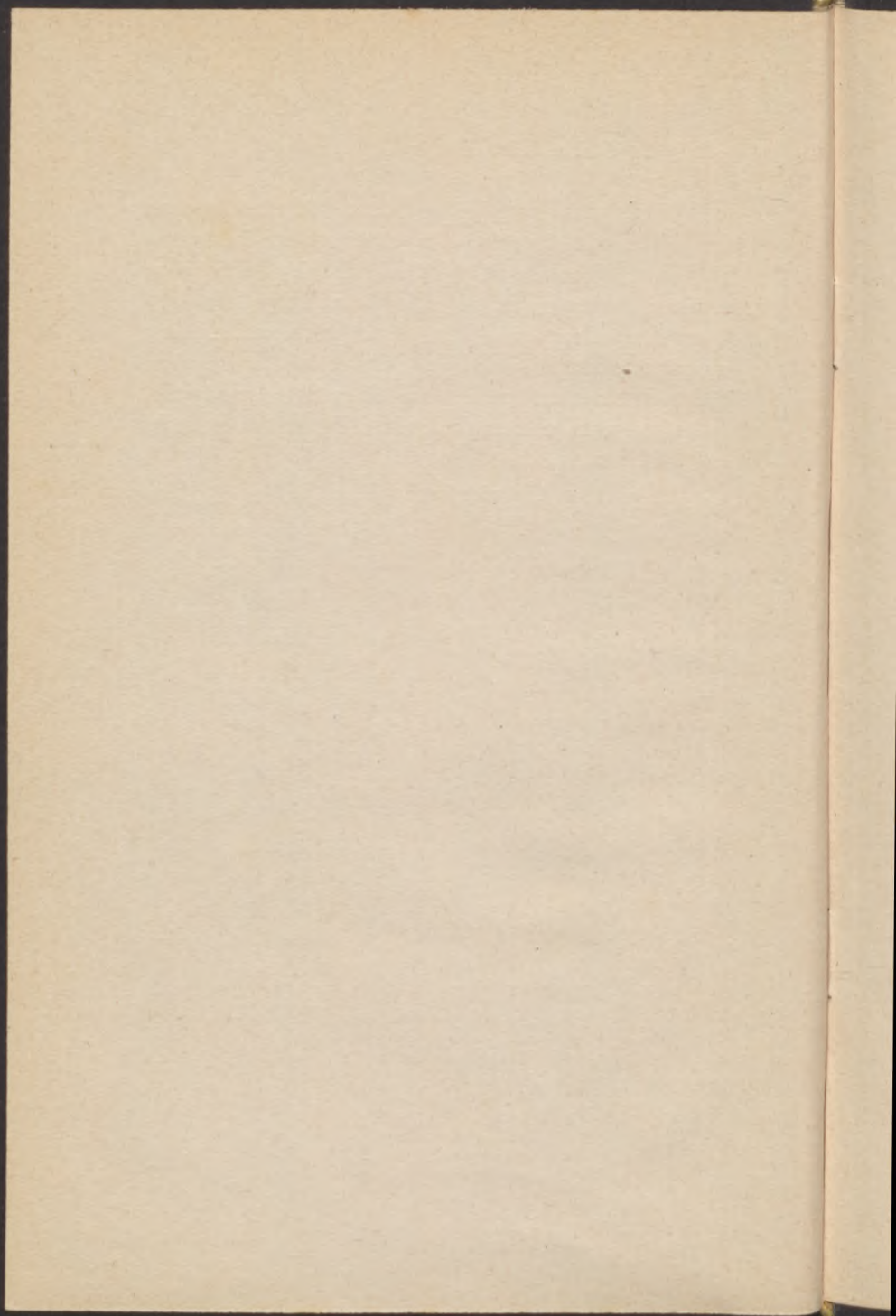
Mikor Szegeden leeresztették sírjába koporsóját, harminc híres cigánybanda húzta szívettpőn:

— Most van a nap lemenőbe...

Egy cica, két cica, száz cica, jaj!

A Dankó-nóták alaphangulata általánosságban szomorú, de sok van olyan is, amelyek mellett vigadozni lehet. Ilyen az «Egy cica, két cica, száz cica, jaj!» is. Egyszer régen, a nóta bemutatóján, a szegedi egykori «Hungáriá»-ban két teljes napon át húzta a banda ezt a Dankó-csárdást. Gárdonyi Géza is benne volt a mulatozásban, pedig tudjuk, mennyire vigyázgatva kóstolgatta a homok levét. Még napok múltán is ezt dúdolgatta:

— Egy cica, két cica, száz cica, jaj!

DANKÓ PISTA MEGJELENT MŰVEI:

Cím, kezdősor	Kiadó
Ablak alatt zúgnak a fák, őszi szél zúgatja . .	R.
«A bor legendája» (= Szól az Isten édes fiam Noé)	Sch.
A csengődi pusztában	Sch.
Addig érik a gyümölcs a fán	Sch.
A deszkás temetőbe kijárok	N.
Adj egy csókot kisangyalom	Sch.
Adjon Isten jóéjszakát galambom	Sch.—N.
A galambom tejbe mosdik (fürdik), ha fölkel	N.
A gépírás ma a divat, ki pletykázik, ki oktat («Dal a masináról»)	Rozsnyai
A halottak elpihennek	Sch.
A kalapom mellett...	N.
A kanásznak jól megy dolga	Sch.
Akkor örvend a rajkó (Szuszmajdare, cigány dal	Färber Lipót Bp.
«A lányasszony» c. népszínmű dalai	Sch.
A szegedi kislány	
Pattogatott kukorica	
Piros rózsá, ibolya...	
Felvégi ház, alvégi ház...	
El kell menni a vásárra	
Egy cica...	
Ne gyónj nekem	
A Rácz Pali hegedűje	
Daru madár gyere velem	
Megmondom én a világnak	

A szegedi kertek alatt	
Áldom azt a jegyzőt	? (Fabó említi)
Áll a malom, áll a vitorlája	N.
«A magyar nemzet gyászdala» (Oh magyarok nagy Istene)	Val.
A mezőben a fürjecske azt mondja, hogy...	N.
Annuska lelkem	N.
A Rácz Pali hegedűje	Sch.—N.
Aranyos tubicám, mit csinálsz, violám	N.
A rózsafa hullatja	N.
Árva fűzfa	N.
A szegedi, hej a szegedi...	Sch.
A szegedi kertek alatt	Sch.—N.
A szegedi kislány...	Sch.—N.
A szegedi őthalomnál keservesen sírok . . .	N.
A szerelem jaj be édes, jaj be jó	N.
«Asszonyok bűne» c. népszínmű dalai . . .	N.
Párosával él a madár az ágon	
Ne keseregj, vadgerlice	
Sárga répa, sárga répa, zöld a levele	
Őszi szellő kergeti a levelet	
Harangoznak déli 12-re	
Én Istenem, de víg voltam	
Messze földet bebujdostam utánad	
A tárkányi lányok ,tzina, tzina, tzin («Tzina, tzina, tzin»)	Sch.
«A titok» c. népszínmű dalai	Sch.

*

I. füz. Búsan szól a kecskeméti...

Rózsa, rózsza...

Nem járok én soha úri ruhában

Falu végén van egy kert

Mikor még a bajuszom csak csipet volt

Addig érik a gyümölcs

II. füz. Piros rózsza tövéről

Adj egy csókot, csak azért se

Megállj, megállj babám	
Maros partján	
Adjon Isten	
De kicsi, de pici	
Az én kedves violámnak	N.
Az én lelkem feketébe öltözik	N.
Az én lelkem szabad röptű kis madár	N.
Az én öreg édesanyám ? Szomorú fűzlombok 4.	
«Az ördög mátkája» c. népsz. dalaiból Dankóé: Sch.—R.	
Fecskemadár, vándor madár...	
Bíró uram, bíró uram...	
Nem tudtam én eddig, mi a szerelem	
Jaj de nagyon kerülget a szerencse	
Az őszi fa hullatja... Färber Lipót Bp.	
Azt hallottam, Budapesten megnyillott már a	
pokol («Pokolnóta»)	R.
Azt hittem, virág vagy	N.
Azt mondják a kecskeméti lányok	Sch.
Azt mondta a rózsám anyja szemembe	N.
Azt olvastam én valahol réges-régen	Méry B.
Azt üzenték a makói legények	?
«A zsellérlány» dalai	?
«Bakalevél» (Küldöm e levelet)	Sch.
Báránfelhők árnyéka fut	Sch.—N.
Barna felhő úszik a fekete égen	N.
Barna kislány, csitt, csitt, csitt (= Szőke kis-	
lány...) Várnai Szeged—N.	
Barna legény, csitt, csitt, csitt (= Szőke kis-	
lány...) Várnai Szeged—N.	
Battonyára befutott a gyorsvonat	?
Bécs felől, Bécs felől	Sch.
Béla cigány muzsikája (hegedűje) vígan szól	
(= A Rácz Pali hegedűje... «A lányasz-	
szony»-ban)	Sch.
Berkes Béla hegedűje...	Méry B.
«Beteg az én kis galambom» (Hallgasson el a	
hegedű...)	Sch.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Bikkvölgyi erdőben sírok keservesen	R.
Bíró uram, bíró uram, bevádolok valakit . . .	Sch.—R.
Boldog leszek, olyan boldog	N.
Boldogtalan vagyok, mert nagyon szerettem . . .	?
Boldogtalan voltam, teljes életemben	N.
Boldog vagyok, rózsám	Val.
Bort ide, Salamon	R.
Budapesten szokása a leánynak	N.
Bús a nóta, messze tájra kihallik	R.
Búsan szól a kecskeméti öreg templom nagy harangja	Sch.
Bús az gólya, le van a tó tsapolva	Sch.
Bús az magyarnak élete («Göre Gábor nótája»)	N.
Búzakalász koszorúba, keresztbe . . . Färber Lipót Bp.—N.	
Cigánydal: lásd a) Nane, maro, nane masz; b) Szuszmajdare	
Cigánylegény, beteg (szegény) cigánylegény . . .	N.
«Cigányélet», népszínmű	?
«Cigányszerelem», népszínmű	?
Cina, cina, cin (= A tárkányi lányok...)	
Ciprusok közé... (a «Habra hab siet» 2.str.-ja)	N.
Ciprusok közé a temetőbe	N.
Csak azért se, csak azért se búsulok (= Páros élet a legszebb a világon)	
Csaplárosné, piros virág	Sch.
Csárdás, ez ám a csárdás	?
Csendes éjjel elbolyongok egyedül	R.
Csepereg az eső, csepereg Färber Lipót Bp.—N.	
Cserje között picí madár énekel	R.
Csiklandárom, uccudárom	N.
Csillagos ég belefeküdt a Balaton ölébe . . . Färber L. Bp.—N.	
Csillan, illan az aranyos pillangó Engel Ad. Szeged	
Csillog a dér egy sírhalmon	N.
Csitt, babám, jaj de jó volt az este	N.
Csókolom a kis kezit	?
Csongorádi halastóba ? Szomorú fűzlombok 2.	
«Dal a masináról» (A gépírás ma divat...) Rozsnyai	

Cím, kezdősor	Kiadó:
Dankó Pista hegedűje sose szólt oly szépen . . .	Sch.
Dankó Pista költőpajtás ? Szomorú fűzlombok 3.	
Daru madár gyere velem, szállj előttem	Sch.—N.
Debreceni Kari cigány	Sch.
De haragos ez a kislány, Istenem	R.
De kicsi, de pici	Sch.
De ki tudnám panaszkodni magamat (= Ugy el- megyek, meglássátok)	Val.
De könnyen száll a madár	N.
De szeretném bánatomat elsírni	R.
De szeretném megmutatni szívemet	R.
De szívesen borulnék a kebledre	Sch.
Dorozsmán a kiskún földön	Sch.
Durbints sógor, talán lú kend	Sch.
Édesanyám azt gondolja	N.
Édesanyám, nagy a bajom énnékem	Sch.
Édes falum, szellős tanyám	?
Ég a szívem, eloltani nem bírom	R.
Egy cica, két cica	Sch.—N.
Egy csillag se ragyog fent az égen	N.
Ej huj, szél fúj, reszket a rózsám szája . . .	R.
Ejnye, ejnye, az a kislány haragos	R.
E legény be kényes, sarkantyúja be fényes . .	Sch.
Elfelejtettem a neved	Sch.
Elfogyott a változó hold világa	R.
El kell menni a vásárra	Sch.—N.
Ellopták a libámat hűtelen	Sch.
Elmegyek a tengerszélre, leszállok a fenekére	R.
Elpanaszlom a szomorú fűzfának	R.
Elragadta galambomat a Balaton nékem . . .	Méry B.
Eltörött a hegedűm, nem akar szólani	Sch.—N.
Elveszett (Elvesztém) a jegykendőm a vásáron	N.
Én Istenem, de jó annak, aki felett ragyog a nap	Vlossák Gy.—N.
Én Istenem, de víg voltam	N.
Ennek a kislánynak, ennek a kislánynak nem volt még szeretője	Val.

Én vetem a búzát	Sch.
Eresz alatt csüng a piros paprika	Z. és K.—N.
Erre kislány, erre, erre	R.
Esik a hó, betakarja az utcát . . . ? Szomorú fűzlombok 6.	
Esik a hó, nincsen virág	Sch.
Esik eső, szép csendesen csepereg	?
Este van már, este van már, szól a falu harangja	Sch.—N.
Esti csillag magasan jár az égen	Sch.
Eszem azt a kis kezdet	Sch.
Ez a kislány a mennyország angyala	Val.
Ez a kislány várja a babáját	Z. és K.—N.
Ez ám a csárdás	N.
Ez a világ mi vóna, ha ez kis bor nem vóna	Sch.
Falu végén van egy kert	Sch.
Fecske madár, vándor madár, az Istenre kérlek	R.
«Fehér liliom» c. népszínmű dalai	?
Fehér rózsza, piros rózsza, szőke kislány, barna	Val.
Fekete két szemöldököd szívárvány	R.
Felhők között	?
Felhők közül egy kis csillag	N.
Felhő száll a Hargitára	?
Felkelő nap csókja reszket	Färber Lipót Bp.—N.
Felvégi ház, alvégi ház	Várnai Szeged—Sch.—N.
Földre hull a mandulafa	Sch.
Föltekintek a csillagos egekre	Sch.
Friss csárdás	R.
Gerle madár az én lelkem	N.
Gida bácsi, hány hét a világ, a világ	Sch.
«Göre Gábor nótája» (Bús az magyarnak élete...)	N.
Gyere a Pillébe	Várnai L. Szeged—N.
Gyere babám (Pankotai kesergő, 2. sz.)	Saj. kiad.
Gyere hozzám, édes rózsám	?
Gyí paripám, gyí te sárga	R.
Gyöngé violának letörött az ága (2. str. Nagy Bercsényi Miklós)	Sch.
Gyönyörű szép tündérország, szerelem, szerelem	Sch.
Ha a réten, a ligetben	Val.

Ha a réten lány volna mind a virág	R.
Ha bor volna a nagy tenger	?
Habra hab siet (2. str.-ja: Ciprusok közé)	
Engel Ad. Szeged—N.	
Ha elmegyek, ha elmegyek messzire	N.
Ha én egyszer tenálatok a lócára ülhetnék . . .	R.
Ha én ragyogó nap lehetnék	N.
Ha én rózsám kakukmadár lehetnék	N.
Ha lehullna a fényes nap az égről	R.
Halld csak, rózsám, csitt, csitt, csitt (Fabó em- líti, alighanem a Szőke kislány csitt, csitt, csitt — helyett)	
Hallgasson el a hegedű, madár se daloljon («Beteg az én kisangyalom»)	Sch.
Hallja maga, kis aranyos	N.—R.
Hallod cigány, dúlj a hegedűre . ? Szomorú fűzlombok 1.	
Hallod-e violám, szerelmem	N.
Hallod rózsám, Katika	Val.
Ha meghalok, elhervadok	E. T.—N.
Hamis a rózsám	Val.—N.
Haragszik a feleségem, azért támadt kedvem nékem («Kánásznóta»)	R.
Harangoznak déli 12-re	N.
Hargitai hegyen túl 13 vadkan túr	Sch.—N.
Harmatos rózsám	Sch.
Hármát fütttyentett	Sch.
Három sósperec	R.
Házad előtt járok	N.
Hej, a szemed mindenit, ne nézz rám, mert meg- vakít	R.
Hej, az a kis hamis (Fabó szerint Dankó «Szalmakazal» nótája), Jaj, de nagy, jaj, de nagy szalmakazal (?)	?
Hej, de nagyon magasan száll fent az égen a felhő	Sch.
Hej, de sokba került nekem	N.
Hej, egyszer láttalak csak, rózsám, téged . . .	N.

Hej, fosztóka, kukoricafosztóka	Sch.
Hej, galambom, kis tubicám	R.
Hej, hogyha én el tudnám azt feledni	N.
Hej, korcsmáros, mit ugrál kend jobbról balra	R.
Hej, liba, liba, liba, liba, nem hiba, hiba, hiba...	R.
Hej, menyecske, szép szegedi menyecske . . .	R.
Hej, Rácz Gyula, híres cigány	N.
Hej, tolvaj vagy, tolvaj lettél	N.
Hess te szarka, ne csörögj	Sch.
Hetet ütött Kecskeméten az óra	N.
Hét országban nincsen olyan cimbalmos	Sch.
Hét véka tengeri	?
Hol is terem, ki tudja, a szerelem	R.
Hol vagy, hol vagy, régi kedvem?	E. T.—N.
Hull a csillag tündökölve az égről	N.
Húzd rá cigány, hadd szóljon a muzsika . . .	
Szomorú fűzlombok 5.—N.	
Húzd rá, cigány, jó termés volt	?
Húzd rá, Lányi Géza	?
Húzzad, cigány, búsan, szépen	R.
Húzzad, cigány, húzzad, húzzad, azt a vígat, azt a búsat	E. T.—N
Húzzad, cigány, mind a négy húron	N.
Húségedért megáld az ég	R.
Ica, Vica, kukorica, álmodik a kis tubica . .	R.
Ide csal, oda csal...	N.
Ihajdárom, tyuhajdárom	N.
Ihajla, most lett újra jó kedvem (Fabó említi)	?
«Illés mester» c. népszínmű dalai:	
Zárd be, lányom, az ajtót	
Már minálunk fölfelé foly a Hernád	
A mezőben a fűrjecske azt mondja	
Kiöntött a Tisza vize	
Kedves kis Micike	
Rózsa nyílik ezrével	
Ha elmegyek, ha elmegyek messzire	
Áll a malom, áll a vitorlája	

Egy csillag se ragyog fönt az égen	
Kedvemre való a kis babám	
Írok, írok egy aranyos levelet . . .	Várnai Szeged.—N.
Irom leveleimet... (Igy terjedt el; eredetileg:	
Küldöm e levelem)	Sch.
Istenem, csak sose lenne vasárnap	N.
Istenem, Istenem, jaj, de meg is vertél	R.
Jaj, de bús ez a harangszó . . . Várnai L. Szeged.—N.	
Jaj, de csillagos az ég	Val.
Jaj, de árva vagyok én, siratni való szegény	Sch.
Jaj, de ég a szívem, lobbót vetett	N.
Jaj, de fehér a liliom virága	N.
Jaj, de nagy, jaj, de nagy szalmakazal	Val.
Jaj, de nagyon kerülget a szerencse	R.
Jaj, de szépek a szegedi lányok	N.
Jaj, de szomorúan szól a hegedű	Val.
Jaj, de zsíros káposzta	N.
Jaj, Istenem, mi bánt engem?	Z. és K.
Jaj, Istenem, nem tudom én, mi bajom	?
Jázmin bokor, jázmin bokor, bokorica	Sch.
Juhász vagyok, juhász legény	Sch.
«Kakukdal» (Sötét erdő sűrűjéből...)	Val.
«Kanásznóta» (Haragszik a feleségem)	R.
Kázmér kendőm a vállamra van vetve	Val.
Kedvemre való a kis babám	N.
Kedves kis Micike	N.
Kedves rózsám, adja Isten, hű párod legyek	Sch.
Keresem a boldogságom, hej, de sehol nem	
találom!	Z. és K.—N.
Késő éjjel megálmodtam	R.
Kétszer kettő négy, ne tagadd	R.
Két véka tengeri	N.
Kiadták a bírónak a parancsot	Sch.
Kinyílt az őszi rózsza a monori rózsáskertben	Sch.
Kiöntött a Tisza vize	N.
Kirúgott a fakó lovam a hámból	Sch.
Kis kertedben van egy rózsza	Sch.

Kis kertemben virágzik az orgona	R.
Kis pacsirta vígan dalol odafent	E. T.—N.
Ki tudná leírni a te szépségedet	N.
Ki vagyok én, telkes gazda	Sch.
Kizöldült már a kanyargó Zagyva partján a berek	Sch.
Könnyű harmat fehér rózsaszálon	N.
Körös partján áll egy lányka	R.
Küldöm e levelet Balog Máriának (Irom leve- lemet; «Bakalevél»)	Sch.
Künn a pusztán Átokházán születtem	R.
Lányok, lányok, budapesti szép lányok	R.
Lányok, lányok, ne higgyetek a mai legénynek	N.
«Lemondás» (= Madár vígan dalolva...) Sch.—Löblovitz Zs.	
Lesz szeretőm kettő, három	N.
Lyuk, lyuk, lyuk (Lehár feldolgozta induló)	?
Madár vígan dalolva... («Lemondás») Sch.—Löblovitz Zs.	
Magányos fa a pusztában álldogál	Sch.
Magyarok bejövetele (induló, szöveg nélkül)	?
Magyarpécskán módiba jött	Sch.
Már minálunk fölfelé foly a Hernád...	N.
Maros partján...	Sch.
Maszlág van a lány szemében, ígézet tekin- tetében	Sch.
Mátraalji piros rózsza	Val.
Megállj, megállj, babám	Sch.
Még azt mondja...	R.
Még azt mondják, nincs boszorkány Szegeden (= Vigyázz pajtás)	Sch.—N.
Még azt vetik a szememre	R.
Meghalok én nemsokára, hulló gyöngyvirág módjára	Sch.
Megkondult a kecskeméti öreg templom nagy harangja	?
Megmondom én a világnak	Sch.
Megmondta régen Wekerle	Val.
Megszerettem Monoron egy violát	Sch.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Megtiltanám, ha tudnám a szívemnek	Sch.
Megvettem a szeretőmet nagy áron	N.
Melyik szebb, a rózsá, vagy a liliom?	Val.
«Menyecske» c. népszínmű dalai	?
Messze földet bebujdostam utánad	N.
Micsoda kert ez itt, a búbanat kertje	R.
Micsoda város ez	Sch.
Mikor ez a szőke kislány született	Z. és K.
Mikor Kispál Danit katonának vitték	Sch.
Mikor még a bajszom csak egy csipet volt	Sch.
Minden reggel hívogatom	Sch.
Minek tépted össze az én hű szívemet	R.
Mint a rózsá, a kedvem, a kedvem úgy virul	Sch.
Mit integetsz a kendőddel	Sch.—R.
Mondok egyet, kisangyalom, magának	Sch.
Most van a nap lemenőben	N.
Nagy a sírás, nagy a baj a cigánysorban	Sch.
Nagy Bercsényi Miklós (lásd: Gyöngé violának... 2. str.)	Sch.
Nane maro, nane masz (= Nincsen kenyér, nin- csen só; «Cigánydal»)	N.
Napra néz a napraforgó virága	R.
Ne gyónj nekem, minek gyónnál	Sch.—N.
Ne keseregj, vad gerlice	N.
Nem átkozom ibolyakék szemedet	N.
Nem félek én a városi uraktól	N.
Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szél- malom	R.—N.
Nem gondolok a világon senkire	?
Nem hordok én pápaszemet	Sch.
Nem is legény, ha nem János	N.
Nem járok én soha úri ruhában (= Nem vagyok én úri családból való)	Sch.
Nem jó, nem jó minden este a kapuba kiállni	?
Nem messze van ide Gyorok	Sch.—N.
Nem tudom leírni a te szépségedet	N.
Nem tudtam én eddig, mi a szerelem	R.

Nem vagyok én úri családból való (= Nem járok én soha úri ruhában)	Sch.
Nem volt nekem, szőke kislány, egyebem a szí- vemnél	R.
Nem zörög a falevél, ha a szél nem fújja . E. T.—N.—R.	
Nincsen kenyér, nincsen só (= Nane maro, nane masz; «Cigánydal»)	N.
Nincsen, rózsám, nincsen annyi hajad szála	N.
Nincs jobb kenyér a szegedi kenyérnél	N.
Nincs olyan bú, mint az én búbanatom	R.
Nincs szebb virág, hej, a piros rózsánál	N.
Nyáron vályogot vetek	?
Nyílj ki, piros rózsá, piros pünkösöd napján	Sch.
Nyisd ki, anyám, a virágos ablakot, ablakot . Méry Béla	
Nyugat felé halad a nap, sugarat szór útjára . Sch.—R.	
Oh, magyarok nagy Istene, mutass egy nagy hegyet («A magy. nemz. gyászdala»)	Val.
Olyan szépet álmodtam az éjszaka	N.
Orgonafa virágzik a kertemben	N.
Őszi szellő játszik a falevéllal E. T.—R.—N.	
Őszi szellő kergeti a levelet	N.
Pankotai kesergő (1. Ragyogj, ragyogj, 2. Gyere, babám...)	Saj. kiad.
Parancsold meg a csillagnak	Sch.
Párja van a vadgalambnak	N.
Párosával él a madár az ágon (= Páros élet a legszebb a világon; Csak azért se, csak azért se búsulok)	N.
Páros csillag egymás mellett ragyog	N.
Páros élet a legszebb a világon (= Párosával él a madár...; Csak azért se...)	N.
«Pataki lányok» c. népszínmű dalai	?
Pattan a bimbó	N.
Pattogatott kukorica, ica, rica, haj!	Sch.—N.
Pehely volt a te szerelmed, elfűtta a szellő	N.
Pendüljön meg, Pista fiam, a hegedűd húrja	R.
Piros hajnal gyöngyöt terem, harmatot	N.

Piros rózsza, ibolya, melyik a szebb, ki tudja?	Várnai L. Szeged—Sch.—N.
Piros rózsza tövéről fakad a bimbó, a bimbó . . .	Sch.
Piros rózsza, tulipán	N.
Piros rózsát tűzők kalapomhoz	Val.
«Pokolnóta» (Azt hallottam Budapesten...) . .	R.
Radics Béla, híres cigány, pendítsd meg a nótám	Vlossák Gy.—N.
Ragyogj, ragyogj... (Pankotai kesergő 1.) . .	Saj. kiad.
Rám se nézett, mikor én őt megláttam . . .	N.—R.
Rászállott a gerle madár a rózsza bokorra . .	R.
«Rebeka» c. népszínmű dalai	N.
Olyan szépet...	
Nincsen rózsám...	
Soha, soha nem szeretnél	
Felhők közül...	
Rám se nézett...	
Aranyos tubicám...	
Jaj, de ég a szívem...	
Hej, tolvaj vagy...	
Ciprusok közé	
Az én lelkem szabadröptű...	
Ki tudná leírni...	
Vigyázz, pajtás...	
Boldog leszek...	
Ugy szeretlek, kis angyalom...	
Hallja maga, kis aranyos	
Régi nóta, híres nóta cseng fülembe . . .	R.
Reszket a nyárfa ezüst levele	Sch.
Ringó bokor	N.
Ritka leány, hej, aki azt megállja	N.
Rózsabokor de árva	N.
Rózsabokor minek virít a mezőn	R.
Rózsza nyílik ezrével	N.
Rózsza, rózsza, sárga (piros) rózsza	Sch.—N.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Sárga répa, sárga répa, zöld a levele	N.
Sáros az uccátok	N.
Sír a harang, rí a harang	Sch.
Sírnak a violák	Sch.
Sírok, sírok, nem tagadom, sírok	Várani L. Szeged
Soha, soha nem szeretted, csak áltattál, hitegetted	N.
Sose hallgass, Lidikém, a világra	Sch.
Sötét erdő sűrűjéből kakuk madár hallik («Kakukdal»)	Val.
Sűrű eső áztatja	Sch.—N.
Szabad szállás	N.
Szakállából havat ráz az öreg tél	N.
Szakítanék véled, rózsám	Sch.
Szállj el, madár, szállj el	Sch.—R.
Szalmakazalnóta (Jaj, de nagy, jaj, de nagy szalmakazal)	Val.
(Fabó «Hej, az a kis madár» néven említi)	
Szárazmalom van a falu végén	Val.
Szegedében szokása a leánynak	N.
Szeged felett (felé) foly a Maros a szép szőke Tiszába	E. T.—N.—R.
Szegedi ropogós (csárdás szöveg nélkül) Traub Bálint Szeged	
Szegedi tornaverseny, népdal-csárdás	R.
Szegedi polgárőrségi csárdás	?
Szegény ember dolgát . . . (= Volt nekem két ökröm)	Sch.
«Szegény Laci» c. népszínmű dalai	?
Szegény vagyok, nincs semmim a világon	N.
Szegény vagyok, mint a templom egere	R.
Szépen ragyog a szívérvány keleten	Färb. L. Szeg.—N.
Széthullott az árvalányhaj, elveszett	Sch.
Szólt az Isten, édes fiam, Noé («A bor legendája»)	Sch.
Szőke kislány csitt, csitt, csitt	Várnai L. Szeged.—N.
Szőke kislány megy az Isten házába	R.
Szőke kislány sétálgat a réten	R.
Szuszmajdare («Cigánydal», = Akkor örvend a rajkó)	Färb. L. Szeged

Cím, kezdősor	Kiadó:
Tarján végén van egy fehér kis ház	Sch.—R.
Tedd a kezed a szívemre	Sch.
Temetnek a Balog-völgyön	Sch.
Tengőri nóta	Sch.
Tillárom haj...	?
Tilosba ment a gazduram nyája	N.
Tiszán innen nem jó lakni	Z. és K.
Tiszán túl aratnak	N.
Tisza parti malom-csárda minden este hangos	E. T.—N.
Tisza partján nevelkedett tulipán	Sch.—N.
Tisza vize ringatja a felleget	N.
Tudjátok-e, mit álmodtam	Sch.
Tulipiros rózsás a kedvem	Sch.
Turi pusztán hiányzik a csikómén	N.
«Tzina, tzina, tzin» (= A tárkányi lányok)	Sch.
Úgy biz a', úgy biz a'	Sch.
Úgy elmegyek, hírt se hallasz felőlem (= De ki tudnám...)	Val.
Úgy-e, most már másnak mondod	Sch.
Úgy szeretlek kis angyalom tégedet	N.
Újfaluba, hej, Újfaluba foly a víz	N.
Újszegeden van egy kert	N.
Valamennyi ujságíró, mind huncut	R.
Van egy hamis korcsmárosné Dunántúl	Sch.—N.
Van-e még hely halászegény csolnakodon	Méry Béla
Van neked egy gyöngyház gombod	Sch.
Vásárhelyi sétatéren Béla cigány muzsikál	R.
Vigyázz pajtás, jól vigyázz a szivedre (= Még azt mondják, nincs Szegeden...)	N.
Vihar a levelet ide-oda fujja	?
Violám vagy, vigy el engem virágos mezőre	Sch.
Virágos berekben	Färb. L. Szeged—N.
Virágos kert volt a lelkem (szívem)	N.
Visszajött a fecske madár	Val.
Volt nekem egy szép csillagom	R.
Volt nekem két ökröm (= Szegény ember dolgát boldog Isten birja)	Sch.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Volt szeretőm, kettő-három	N.
Wekerle-nóták	Val.
1. Megmondta régen Wekerle	
2. Visszajött a fecskemadár	
3. Melyik szebb...	
4. Fehér rózsapiros rózsza...	
Zárd be lányom az ajtódat, ki ne lopják a csikót	N.
Zöldel már a galy a fákon	R.
Zöld erdőben kakuk madár kakukol Várnai L. Szeged—N.	
Zöld erdőben vadgalambok sétálnak	E. T.—N.
Zúg a szélvész, háborog a Balaton	Méry Béla
Zúg a vihar az alföldi homokon	Z. és K.
Zúghat a zivatar	Sch.

DÓCZY JÓZSEF

KOSSAK JÓZSEF FELVÉTELE, TEMESVÁR

t
s
b
n
m
k
T
va
il
m
N
m
ná
n
N
át
ve
tol
be
lén

DÓCZY JÓZSEF

Dóczy József nótafa volt. Azért élt, hogy nótát teremjen.

Mi a nótafa? Nem régi szó, de jó magyar szó. Talán csak hét-nyolc évtizede él. Százados írásokban nem találkoztam vele. Valószínűleg a nép használta először. Jelenti azt az embert, aki nótákat terem, mint gyümölcsöt a fa. Sokfelé honos, leginkább vidéken, de városokban is rátalálunk. «Nótás Szabó, nótás Török, vagy nótás Nagy» a nevük. Rendszerint tud valamilyen hangszert, de mindenesetre énekel. Az ilyen emberhez sereglenek a népek, eltanulják dallamait, verseit s szerte viszik, mint szél a hímport. Nevüket a szakirodalom nem igen tartja számon, azért maradt meg az a vélelem, hogy a nótát a nép csinálja. Holott — hitem szerint — a nép nem csinál nótát. Bartók Béla is ezt a nézetet vallja a «Magyar Népdal» című könyvében.

«Hogy milyen mértékben dolgozik egyénekben az átalakító (variáló) hajlam, azt egy-egy dallamnak úgynevezett egyéni variánsainál figyelhetjük meg. A parasztok előadásában, akárcsak a nagy előadó művészekében, sok a rögtönzésszerű: a dallam előadásában a lényegyet nem érintő külső forma még egy és ugyan-

annál a személynél sem állandó. Valamely dallam megismétlésénél legtöbb esetben bizonyos apró ritmusbeli, néha még hangmagasságot is érintő eltérések fognak mutatkozni. Elképzelhető, hogy ilyen lényegtelen eltérések néhány idővel megrögzül. Ehhez később más egyéntől származó hasonló természetű eltérések járulnak és így tovább, úgy hogy e láncszerű folyamat utolsó szeme a kiinduló szemtől esetleg teljesen eltérő alakulatot fog mutatni. Az t. i. nyilvánvaló, hogy zenei elemek lényeges átalakítása nem származhatik egyes egyénektől. Viszont az is kétségtelen, hogy az egy tömegben élő, földrajzilag egységes területen lakó, egy nyelvet beszélő parasztokban az átalakító hajlam az egyének rokon lelki diszpozíciója következtében egyénenkint is hasonló módon, mintegy egy irányban dolgozik. Egységes zenei stílus kialakulását ez teszi lehetővé.»

Ezek után egy bizonyos, hogy a nótát valaki csinálja, vagy mondjuk helyesebben: szerzi. Az a valaki lehet városi ember, műdalköltő. Alkotásai elterjednek és lassan átmennek a nép közé. Ez a nótaszerző legnagyobb diadala. De a nép csodálatosan tisztult érzékével csak ösztönszerűleg él a népies műdalkotók dalaival, csak önkéntelenül veszi át a neki tetsző dallamokat.

Ilyen nótaszerző volt — hogy csak az utolsó száz évből hevenyészve keressünk elő neveket — Egressy Béni, báró Bánffy György, Szentirmay Elemér, Dankó Pista, Fráter Loránd, Balázs Árpád és Dóczy József.

Tetőtől-talpig magyar úr. Férfias megjelenésű, szép szál ember. Ragyogó, mindig mosolygó fekete szemekkel. Éles ellentét hullámos, hófehér hajával.

Egész fiatalon galambász volt. Azok közé a férfiak közé tartozott, akit nem lehetett egyhamar elfelejteni. Debreceni születésű (1863), ebben a legmagyarabb városban élte le ifjúságát és esztendei javát. Hivatalnok volt Debrecenben, Szegeden, Temesvárott, Szatmáron, Nagykárolyban és végül Budapesten. Nem nekivaló környezetben ment át az életen. Elbetegesedve, meghasonlottan száradt ki a kincses nótafa, ötven éves korában, 1913 július 3-án.

Szíve a népe volt. Azért élnek dalai, míg magyar él. *Mandulafa, mandulafa, de kevés a virág rajta; Felednélek, felednélek, de nem tudlak feledni; Nád-fedeles kis házikóm leégett a nyáron; Kit gyászol a fecskemadár; Darumadár útnak indul; Nincs a pusztán rózsabokor; Magas a kaszárnya; Szeretőt keresek; Sötét erdő sűrűjéből kakuk madár hallik.* Nem termett ennél külön nótacsokor a századfordulón a Nagy-Alföldön.

Dóczy József dalait zenei bonckés alá nem vesszük, de rámutatunk, hogy Dóczy a népdalban szerette a bővebb formákat, a hosszú (14—19) szótagú dallamsorokat, érezte, hogy a népdal fejlettsége mai fokán a dallam vágyakozik a tágabb keretekre.

És még egyet. Dóczy olyan nótafa volt, aki semmiféle hangszert sem tudott. Zongorán egy ujjal kipetyegtette a lelkében zengő dallamot. Volt ilyen a régi nótaköltők közt több. Egyes-egyedül ösztönükre támaszkodtak, némelyik a kótához is alig konyitott, mégis százával ontotta a dalt. Hogy lehet ez? Nótafák voltak.

Ennek a jelenségnek tipikus megtestesítője Dóczy József. Ha hangszerhez nem is sokat értett, kótaismerő

volt. Gondolatainak cantus firmusát hibátlanul le tudta kótázni. Valószínűleg az iskolában ismerkedett meg a hangjegyekkel. Így dalait megtudta rögzíteni s azok hiteles formában maradtak fenn. Dóczy nál ez a tény és ez a módszer hiába volna kárhoztatható, mert Dóczy József a magyar g é n i u s z eleven ereje volt. Úgy nyilatkozott meg, ahogy tudott.

*

Dóczy József özvegyének szívességéből átnéztük a nótafa zenei hagyatékát. Prózát, verset és zenét találtunk ott garmadában. Egyik írását, melyet a nagykárolyi Kölcsey-egyesület 1910 december 4-én tartott Dóczy-estélyén a nótaköltő felolvasott, idézzük, mert összefügg az elmondottakkal s benne ő maga tárja fel a felolvasás címében is jelezve: *«Hogy születik a nóta»*.

«A közelebbi ismerőseim gyakran intézték már hozzám azt a kérdést, amiről most egyet-mást elmondani szándékozom. Hogy születik a nóta? s hogy lettem én magam nótacsináló.

Ez bizony csak úgy véletlenül történt. Akkép esett meg, ahogy a langyos tavaszi nap kicsalja a levegőre a fűszálat vagy a mezei virágot, melynek csirája ott szunnyadt az anyaföldben.

A zenét már iskolás gyermek koromban szerettem. Pajkos ifjonek voltam, akit minden nap szelídre kellett pofozni. De mikor szegény jó anyám a zongorához ült, nem jutott nekem eszembe: milyen pompás mulatság a birkózás, labdázás és madárfészek

szedés. Csendesen meghúzódva hallgattam a zene hangjait, míg megtelt a lelkem melódiákkal.

A verselgetést jogász koromban kezdtem: természetesen szerelmes versekkel, melyek irgalmatlanul rosszak voltak. De az én leányismerőseimnek megvolt az a jó természetük, — ami különben a mai lányokban is megvan —, hogy a hozzájuk írt verseket mindig gyönyörűeknek találták. Én szörnyen büszke voltam, ha azt mondták a versemre, hogy szép. Mikor pedig a debreceni lap ki is adta egy-két döcögős zöngeményemet, szentül hittem, hogy második Petőfi lesz belőlem.

Az én megénekelte tündéreim, a hálátlan teremtések, egymás után férjhez mentek — máshoz. A leányaiknak udvarolni már nem volt bátorságom: nehogy a mamájuk felmutassa nekik, hogy «anno dazumal» őérettük hevültem.

Félretettem tehát a szerelmi lantomat és áttértem a népies irányzathoz, gyártogatva népballadát, népszínművet, nótaverset.

A verset csak megírtam én valahogy. De nótát, magyar nótát, ezelőtt 12—14 évvel csináltam először.

Volt debreceni ismerőseim között egy kitűnő zongorajátékos. Elővett engem egyszer s megszólít: «Írj nekem valami ügyes nótaszöveget, szomorút: szeretném megzenésíteni.»

Aznap este megfájult a fogam. Kínlódtnam vele, nem tudtam aludni. Sziszegve írtam a következő versikét. Két versszaka:

Sötét erdő sűrűjéből kakukmadár hallik.
A hangjától bús szívembe úgy belényilallik.
Azt kérdeztem, mikor még a gyöngyvirág virágzott:
Kakukmadár, mondd meg nekem,
Hány évig él az én szőke szép kedvesem?
S százat is kiáltott.

Ne szólj! ne szólj! kakukmadár, hazug a te hangod:
Nem hallottad a faluból a lélekharangot?
Száz évig él a kedvesem, azt montad te róla,
S ma délután temették el —
Kakukmadár! A száz évből nem mult még el
Száz nap sem azóta!

Barátomnak első olvasásra tetszett a dal. De
másnap csaknem a fejemhez vágta.

— Süsd meg a versedet! Megpróbáltam rá nótát
csinálni; de ezekre az egyenlőtlen sorokra nem csi-
nál magyar nótát maga Szent Dávid sem.

— Azt hiszem, — feleltem — lehet ezt a szöve-
get melódiára szedni. Majd megpróbálom én magam.
Barátom kinevetett.

— Te fogsz nótát írni?

Azért mégis elvitte a verset, hogy mégegyszer
megpróbálkozzék a megzenésítésével.

Másnap készen voltunk a nótával mind a ketten.
Éppen szombati nap volt. A debreceni híres cigány-
prímás, Rácz Károly, rendes zeneestélyét tartotta a
Hungária-kávéházban.

Előbb a barátom adta oda a kótalapot azzal,
hogy ezt a nótát most hallotta Pesten. Károly kitűnő
muzeikus, nagy kótamester. Átnézi a nótát, húzza a
száját jobbra-balra s azt mondja:

— Uram! ez nem nóta. Kár volt leírni. Nincs ennek semmi formája.

De azért eljátszotta. Bizony nem volt annak se eleje, se közepe, se vége.

Akkor aztán én vettem elő a magamét s még nagyobbat füllentve, Dankó Pista legújabb nótájaként prezentáltam.

Károly átnézi. Bólintgat hozzá és mondja:

— Hát kérem, ez már nóta! Mégpedig nagy nóta. Hja! Nem is tud más nótát írni, csak Dankó Pista! Tessék csak ezt meghallgatni.

Nagyot néztem. Ez jól kezdődik.

Rázendíti Károly egész bandájával az én kis nótámat. Háromszor húzta el egymásután: gyönyörűen, szívvel, lélekkel. Csak úgy sírt a hegedűje.

A kávéházi vendégek jöttek mindenfelől kérdezősködni:

— Miféle nóta ez, ki írta, mi a szövege?

Károly büszkén szavalta:

— Dankó Pista legújabb nótája.

Elhitték!

— Barátom, hallgass és ígérd meg, hogy két hétig senkinek meg nem mondod, hogy a nótát én írtam. Megígérte, meg is tartotta!

Két hét alatt fújta a nótát fél Debrecen. Agyon-dicsérték annak versét, melódiáját. De mikor kiderült, hogy a nótát bizony nem Dankó írta, hanem csak én, akkor egyszerre megváltozott a vélemény. No bizony! Nem is olyan jó nóta az. Más nótákból van összeszedve. «Vak tyúk is talál szemet.» Ilyen kedves megjegyzések jutottak a fülembe. Már Károly sem húzta a nótát olyan kedvvel, mint azelőtt,

akiknek még mindig tetszett a dal, azok egyenesen kétségbe vonták, hogy a szerzője én lehetek. Dóczy henceg! Majd meglássuk, telik-e tőle több is! Engem izgatott, hogy szerzői minőségemet kétségbe vonják. No hát, most már csak azért is! Néhány hét múlva a «Mandulafa» nótát gyártottam, amelyet szintén sikerült nótának mondanak.

A legelső dal, a «Sötét erdő» szövegét később a mi halhatatlan dalköltőnk, korán elhunyt zseniális barátom, Dankó Pista is elkérte tőlem. Kegyelettel őrzöm az ő sajátkezűleg írt s ugyanerre a szövegre alkalmazott dalát, mellyel engem megajándékozott, — a nóta tehát később csakugyan Dankó-nóta is lett.

Egymás után születtek a most már általánossá vált dalocskáim: *Felednélek, Nádfedeles kis házikóm, Kit gyászol a fecskemadár, Magas a kaszárnya, Szeretőt keresek, Nincs a pusztán rózsabokor, Darumadár útnak indul, Csicsóka, csicsóka, Házam ereszére szállott egy árván maradt fecske, Vett a rózsám piros selyem vigánót, Panaszkodik a furulyám nótája, Házam előtt nyiladozik a pünkösdi piros rózsa, Ha bemegyek szombat este a csárdába, stb.* s ma körülbelül 500 dalom van megírva.

Nagy volt az örömöm, mikor a magyar nóták királynője, Blaháné is figyelmes lett dalaimra. A *Magas a kaszárnya* volt az első dalom, melyet Blaháné a budapesti «Otthon kör» egy hangversenyén énekelt.

Felutaztam Pestre. Személyesen megköszöntem a kitüntetést. Kezet csókoltam annak a tüneményes asszonynak, akinek Budapest magyarosodásában oly elévülhetetlen érdemei vannak.

Páratlan szeretetreméltósággal fogadott.

«Hja, lelkem! Az a nóta! Nem én fedeztem azt föl. A lányom, Sárika, hozta hozzám, hogy: Nézze mama! Ez kedves kis nóta, én ezt megtanulom! — Megnézem a nótát, meg a versét — és bizony Isten első eset volt életemben, hogy a lányommal szemben fölébredt bennem a művésznői féltékenység. — Nem, Sárrikám! Ez nem neked való. — Másnap aztán elénekeltem én magam. Csak azt sajnálom, hogy maga itt nem volt s így nem láthatta, hogy mennyire tetszett a nótája. — Most hát azt akarom, — érti — akarom, hogy minden új dalát hozzám juttassa el először. Azokban én akarok válogatni. — Majd ami nekem nem kell, jusson másnak.»

Azóta hűségesen küldözöm új nótáimat ehhez az inténáldotta nagy művésznőhöz és büszke vagyok az ő kitüntető jóindulatára.

Pálmay Ilka Temesvárott tanulta meg tőlem a *Nádfedeles kis házikó*-t. Onnan vitte Pestre. Ábrá-nyiné hozta divatba a *Kit gyászol a fecskemadár*-t, meg a *Szeretőt keresek*-et, mely Blahánénak is kedves nótája. Fedák Sári, Küry Klára, Szoyer Ilonka, Hegyi Aranka, Komlóssy Emma, Révy Aurélia, Krammer Teréz, Berts Mimi, Ledofszki Gizella, Környey Béla, Takács Mihály és a vidéki nagy színházak énekművésznői és művészei terjesztik újabb dalaimat. Érdekes s reám nézve igen nagy értékű levélgyűjteményem van, ezektől a fényes nevű művészektől és Wlassics Gyula ő nagyméltóságától kultusz-miniszter korából, melyben buzdít a további működésre. Ezek a levelek az értékpapírjaim. De talán

még ennél is értékesebb előttem az a kedves jelenet, mely pár év előtt a nagy politikai felfordulás idejében játszódott le Temesváron a hivatalos szobámban. Dél előtt 11 óra körül hatalmas kopogtatás után beállít hozzám három szép szál legény. Három bakancsos. Egy káplár, egy tizedes, meg egy közlegény. Ott fénylett a szemükben, a barnapiros arcukon a mi szép Alföldünk üde levegőjének életadó ragyogása. Bemutatkoznak annak rendje s módja szerint és a káplár rákezd: «Tekintetes Uram! Tessék megbocsátani, hogy zavarjuk a hivatalos munkájában. Mi a 39-ik ezred legénységének vagyunk a küldöttsége. Kérelemmel jövünk. Tetszik tudni, két esztendő óta nem volt sorozás. Nem kaptunk regrutákat, akik nekünk új nótákat is hoznak, pedig esténként az a mi mulatságunk, hogy összeülünk dalolni. Sok nótát ismerünk, amit a tekintetes uram csinált. Nagyon szeretjük mink azokat. Hát ha volna, tessék adni egy párt az újakból. Nagyon megköszönnénk.»

Engem ez a kedves jelenet egészen meghatott. Felvittem a legényeket a hivatalos épületben levő magánlakásomra. Megvendégelttem őket. Adtam nekik egy sereg nótát s büszkeséggel gondolok vissza erre a valódi sikeremre.

Azt is tudakolták már tőlem, mily módon, milyen külső körülmények közt írom a dalaimat? Mit írok meg előbb: a melódiát, vagy a szöveget?

Elmondom ezt is.

Rendes körülmények közt a szövegnek kell előbb elkészülnie.

Nálam megfordítva megy a dolog. Mindig a

melódia készül előbb és azután — a dallam hatása alatt és a dallam által keltett hangulat folyománya-ként — születik meg a szöveg.

Sokkal jobban rá tudom szabni a verset a kész melódiára, figyelembe véve a nóta nyújtott hang-jaira szükséges hosszú szótagok alkalmazását; mert a magyar fület bántja, ha a dallam miatt olyan szótagot kell éneklés közben nyujtani, mely a prozódia szerint rövid.

A dallam születése nálam olyan, mintha láz, betegség, vagy nem tudom minő ideges állapot lepne meg.

Ez egy megnevezhetetlen érzés, mely néha hetekig eltart, azután megint hónapokig szünetel.

Tavasszal és ősszel, virágníylás meg lombhullás idején rendszerint utolér ez a — hangulatnak neve-zett — inkább kellemetlen, mint kellemes érzés. Ilyen-kor társaságban, a legnagyobb zajban is ott csilingel a nóta a fülemben. Én hallom, mielőtt leírnám. A születendő melódia nem hagy békét, míg kótára nem teszem. Azután megyek csak a zongorához, mikor a fejemben már teljesen készen van a nóta. Néhány-szor lepengetem s azalatt a szöveg is elkészül.

Volt olyan napom, mikor öt-hat dalom készült ilyenformán.

E szerint az én egész nótacsinálási működésem a véletlen szüleménye.

Pedig igazán fölemelő érzés és nem a hiúságom-nak hízeleg, de a magyar lelkemnek esik jól, mikor a fővárosi színházak fényes nevű művésznőinek édes

dalos ajkától, egészen a falusi legények-leányok nótázásáig, egészen a kaszarnyák dalolásáig, a gramofonok zörgéséig s a suszterinas füttyéig, sőt a kintornák nyikorgásáig megcsendülni hallok azokat a dallamokat, énekelni azokat a szövegeket, amelyek az én szívemből röppentek el s amelyek az én agyam, az én lelkem zengő parányai.

Örül a lelkem, mikor a mi szép magyar hazánk népe befogadja, terjeszti azokat a kis dalokat, melyekkel a magyarságot, a magyarosodás nagy nemzeti ügyét csekély erőmtől telhetőleg igaz lelkesedéssel szolgálni igyekszem.

Mert a nép megbecsüli a dalt. Megtanítja rá fiait, leányait. Bár a nóta szerzőjének kilétéről sejtelve sincs, a lelkéhez férközt dal megőrzése s terjesztése által gazdagon jutalmazza a szerző fáradozását.

Kazinczy Gábor debreceni táblabíró mondotta nekem egy alkalommal, hogy jó magyar nótát írni, olyat, amelyet a magyar nép megszeret, terjeszt és megtart, olyan nehéz dolog, hogy aki csak három ilyen dalt írt életében, az már nem élt hiába. A nótában nincs protekció. Jó csak az, ami magától terjed, mint a világosság, ami egyszerre csendül fel Pozsonytól Brassóig, Alsókubintól Zimonyig. Az ilyen dal, melyben a magyar lélek gyönyörködni tud, nem olyan értéktelen alkotás, mint aminőnek azt a zeneakadémikusok tekintik. Rhapsodia, symphonia, sonata és más cifra nevű előírt formájú zenei hybridumok nem a mi népünk fülének valók. Annak nóta kell s abban is nagyon válogatós, nehéz eltalálni az ízlé-

sét. Ehhez érzék és szerencse, főként a néplélek ismerete szükséges.

A dal is egy virágszál a nemzeti művelődés nagy mezején. A magyar nóta is egyik tényezője a mi szép hazánk dicsőséges életének. Szeressük, becsüljük meg tehát ezt a mi nemzeti kincsünket! S a dalt szeretve, szeressük a mi szép magyar hazánkat, amely viruljon és éljen örökkön örökké!»

DÓCZY JÓZSEF MEGJELENT MŰVEI:

Cím, kezdősor	Kiadó:
A fittyfene hogy enné meg	Ant. Debr.
A kanyargó Tisza partján ott születtem	B.
Aki rád néz, rabod lett	W. és B.
A korcsmából boros fővel hazafelé ballagok	W. és B.; Debr. Csok.
Alkonyodik, még sincs csillag	H.
A majtényi tárogató	H.
Amikor a rózsám ölelem	Saj.
A nagy uccán van egy kis ház	H.
Árad a Tisza, csolnak nincs rajta	H., eng.-ével N. is
Árva az a madár	H.
Árva madár	Kl.
Az alvégi szélmalomnál virít a vadrózsa	P. Tem.; Debr. Csok.
Az alvégen lakodalom, zeneszóra kis ablakom kinyitom	B.
Az aradi síkon (Az aradi síkot sírva-ríva járom)	B.
Azt álmodtam az éjszaka, hogy te engemet sze- rettél	R.
Azt mondják a lány mind hamis	P. Tem.
Azt mondta a rózsám, nem szeret már engem	Debr. Csok.
Baka nóta (= Jó dolga van a bakának)	B.
Bánatos a szívem nagyon, soha meg nem gyógyul	B.
Barna az én babám	P. Tem.
Barna kis lány levelet ír aranyos papírra	B.
Beteg vagyok	W. és B.

Csak még egyszer tekints könnyező szemembe	Ant. Debr.
Csicsóka, csicsóka, csipicsóka	Saj.
Daru madár útnak indul, búcsúzik a fészektől .	B.
Debreceni Kossuth-ucca	Saj.
Debreceni nagy erdőre szóke, barna lányok járnak	P. Tem.; Debr. Csok.
De magas a honvéd kaszánya	R.
De sok legénynek az a hibája	B.
Dóczyista a nevem	Saj.
Dombon van a babám háza a temető mellett .	B.
Édesanyám kösse fel a kendőt a fejére . . .	B.
Édesanyám meszelje ki a házát	B.
Éjjel-nappal mindig te vagy eszembe	P. Tem.; Debr. Csok.
Éjszaka már az életem...	Ant. Debr.
(Elhervadt a mandulafa, így idézi tévesen Fabó a Mandulafa, mandulafá-t.)	
Elment Julcsa tegnap a vásárra .	Ant. Debr.; és Saj. Tem.
Elszakadt a nyárfalevél az ágtól	B.
Elveszett a babám tarka pántlikája	Ant. Debr.
Elveszett a fakó lovam lábáról a patkó . .	Debr. Csok.
Engem szeretsz, mégis másé lettél	N.
Én vagyok a futó betyár	Ant. Debr.
Erdő mélyén szól a kakuk	R.
Esteledik, a kis madár fészket takargatja	
	Pol. Tem.; és Debr. Csok.
Fáj a szívem, alig dobban	P. Tem.
Falu végén zúg a malom	H.
Faluvégi Csókos korcsma jaj, de hangos . . .	N.
Fecske madár, fecske madár keresd fel a rózsám	B.
(Fecske madár mért hagytad el kicsi, puha fészket. Ezen a címen említi Fabó az előbbi dalt.)	
Felednélek, felednélek s nem tudlak feledni .	B.
Felfutott a szederinda	P. Tem.
Félrevágom a kalapom	K. I. Arad
Félrevágom betyárosan darutollas kalapom . .	P. Tem.
Fiskális úr...	P. Tem.

Fütyörészve járok minden este végig a nagy uccán	B.
Galambom, lelkem	Kl.
Gyászol az ég, hull az eső	H.
Gyászos felhő száll az égen messze, messze keletre	B.
Gyere be csak te, zsidó	R.
Gyöngyvirág az én galambom virága	B.
Gyöngyvirágra rászállott a lepke	B.
Ha bemegyek jó bort inni	Ant. Debr.
Ha bemegyek szombat este	K. I. Arad
Ha kihajtom én a legelőre minden reggel jókor a libámat	Debr. Csok.
Haldoklik a hajnalcsillag, alig látszik az égen	R.
Hallja-e bogárszemű menyecske?	Ant. Debr.
Hallja maga, barna legény	Kl.
Ha megcsalsz, ha elhagysz	H.
Hamis a legénynek a lelke, a szíve, a mája	P. Tem.; Debr. Csok.
Ha rám bízna a jó Isten, hogy mit adjon nékem	B.
Harmadnapja legeltetem kint a pusztán a nyáját	P. Tem.
Három soros piros kláris a szűrőm ujjába	Debr. Csok.
Három vén kisasszony a pokolba ment	P. Tem.; Debr. Csok.
Ha te engem igazán szeretnél	Kl.
Házam előtt nyiladozik a pünkösdi rózsa	Saj.; P. Tem.
Házam ereszére rászállott egy árván maradt fecske	B.
Hej, ha ez az egész világ	Kl.
Hervad napja életemnek	P. Tem.
Hidd el, babám	P. Tem.
Hull a zápor künn a pusztán	B.
«Huszárnóta» (= Szabad a huszárnak)	Kl.
Ica te, Vica te, gyere ide, ülj az ölemben	P. Tem.; Debr. Csok.
Icipici, icipici a galambom cseresnye ajaka	Saj.; P. Tem.

Ide, ide, gyere barna kis lány, csókolj meg	P. Tem.; Debr. Csok.
Irtattam én a rózsámnak receficés levelet	Debr. Csok.
Irtam én levelet a császárnak	B.
Jaj, de bajos, jaj, de bajos a leány után járni	Saj.; P. Tem.
Jaj, de magas, jaj, de magas a mi falunk vörös tornya	B.
Jaj, de sírt a rózsám, mikor besoroztak	Debr. Csok.
Jaj, Istenem, de jó lenne	K. I. Arad
Járom én a sötét erdőt	Kl.
Jó dolga van a bakának, van kvártély, kosztja («Bakanóta»)	B.
«Kakukdal» (= Sötét erdő sűrűjéből...)	B.
Kakuk madár jövendölte	P. Tem.
Kertem alatt virágzik a széna	P. Tem.; Debr. Csok.
Keselylábú pejparipám	Ant. Debr.
Kidobolták a faluban	K. I. Arad
Kigyulladt az én szívemben a szerelem lángja	B.
Kis házamról lefújta szél a fedelet	N.
Kis kertemben rózsafa	N.
Kiszáradt a mandulafa (a Mandulafa, man- dulafa 2. strófája).	
Kit gyászol a fecskemadár	B.
Ki tudja, honnan jön a repülő madár	B.
Kivirított az akácfa, kivirított tavaszra	Debr. Csok.
Korcsmacégért lenget a szél	Ant. Debr.
Korcsmárosné üsse csapra a borát	Saj.
Kossuth-uccán van egy nagy ház	Saj.
Költözik a darumadár keletre	P. Tem.
«Kurucdal» (= Pogány török rabja)	Saj.; P. Tem.
Legszebb ház a sorban a rózsám kis háza	B.
Légy az enyém, add nekem a szívedet	B.
Leszállott már a sötétség	Saj.
Levél jött a kaszárnyából, a galambom írta	N.
Magas a kaszárnya, előtte a strázsa	B.
Mandulafa, mandulafa, de kevés a virág rajta	B.
Mást szeretek, ahogy te mást szerettél	B.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Megáradt a patak, elmosta a partot	B.
Megérett a, megérett a piros szőlő, leszedjük a héten	B.
Meghalok én, nem élek én sokáig	Saj.; P. Tem.
Mikor engem besoroztak	W. és B.
Minden este, minden reggel...	P. Tem.
Mostoha volt hozzám a sors, mostoha	Debr. Csok.
Nádfedeles kis házikóm kigyulladt a héten	B.
Ne bántsatok, meg vagyok én verve	Ant. Debr.
Nem az vagy már, aki voltál, tudod te azt magad is	B.
Nem cserélek a földön...	H.
Nem járok én a korcsmába bort inni	N.
Nem kérek már csókot tőled	Ant. Debr.
Nem keresek, úgyse lenék szebb szeretőt nálad	R.
Nem nézek már a szemedbe	P. Tem.; Saj.
Nem nézem már, van-e csillag az égen	Saj.
Nem sokáig élek, beteg az én lelkem	B.
Nem tudják azt erre mifelénk, csak nagyon kevesen	N.
Nem tudok én egynél többet szeretni	Saj. Tem.
Nem tudom én elmondani, milyen nagyon sze- retlek	R.
Nem vagyok én se Péter, se Pista	Saj.
Ne nézz rám, ne nézz rám, ne kacsints rám	P. Tem.; Debr. Csok.
Nincsen nékem édesanyám, se apám, se sze- retőm	Saj.; P. Tem.
Nincsen párja a bakának, a huszárnak a világon («Tiszticsárdás»)	Saj.
Nincs párja a galambomnak	Kl.
Nótáros úr írjon nekem istanciát szépet	B.
Őszre fordult már az idő, nem virít már a rózsa	P. Tem.
Panaszkodik a furulyám nótája	B.
Peng, peng, peng...	P. Tem.; Debr. Csok.
Piros rózsa kivirított hajnalra	Debr. Csok.

Pogány török rabja a hűséges párom («Kurucdal»)	Saj.; P. Tem.
Rámás piros csizmát vettem a turi vásáron	P. Tem.
Repülj madár, repülj, nagy Törökországba	Saj.
Sárgul már az ezüst nyárfa, hullatja a levelét	P. Tem.; Debr. Csok.
Selyemből van a kendőm...	Ant. Debr.
Sírhattok már, sírhattok már lányok	Kl.
Sose vétett a galambom, a babám se nékem	Saj.
Sötét erdő sűrűjéből kakuk madár hallik («Kakukdal»)	B.
Szabad a huszárnak ide-oda járni esténkint («Huszárnóta»)	Debr. Csok.
Szabad neked csapodárnak lenni	K. I. Arad
Száll a felhő észak felől messze, messze délre	P. Tem.; Debr. Csok.
Száz forintos bankóm volt a lajbizsebben	B.
Szegény vagyok, nincsen nékem ezer holdam	Ant. Debr.
Szegény volt az apám, anyám	Ant. Debr.
Szeretőt keresek, szeretőt keresek, vígan élek én is	B.
Szoboszlón a selyemkendő, de ritka	Debr. Csok.
Szomorú fűz a levelét pergeti	P. Tem.; Debr. Csok.
Szomszédunkban szivárványos, cifra kutat ásnak	Ant. Debr.
Szomszédunkban van egy öreg eperfa	R.
Szőke lány a rózsám, szőke lány	B.
Tele van a sötét égbolt ragyogó csillaggal	P. Tem.; Debr. Csok.
Tele van a város akácfavirággal	Ant. Debr.
Temetés már minden napom	Ant. Debr.
Temetőben jaj de mély sírt ásnak	B.
Tisza partján van egy csárda	P. Tem.
Tisztcsárdás (= Nincsen párja a bakának...)	Saj.
Tudom én, hogy a szívedben nincs irántam szájalom	Saj.
Van egy szőke kis lány	Ant. Debr.

Cím, kezdősor

Kiadó:

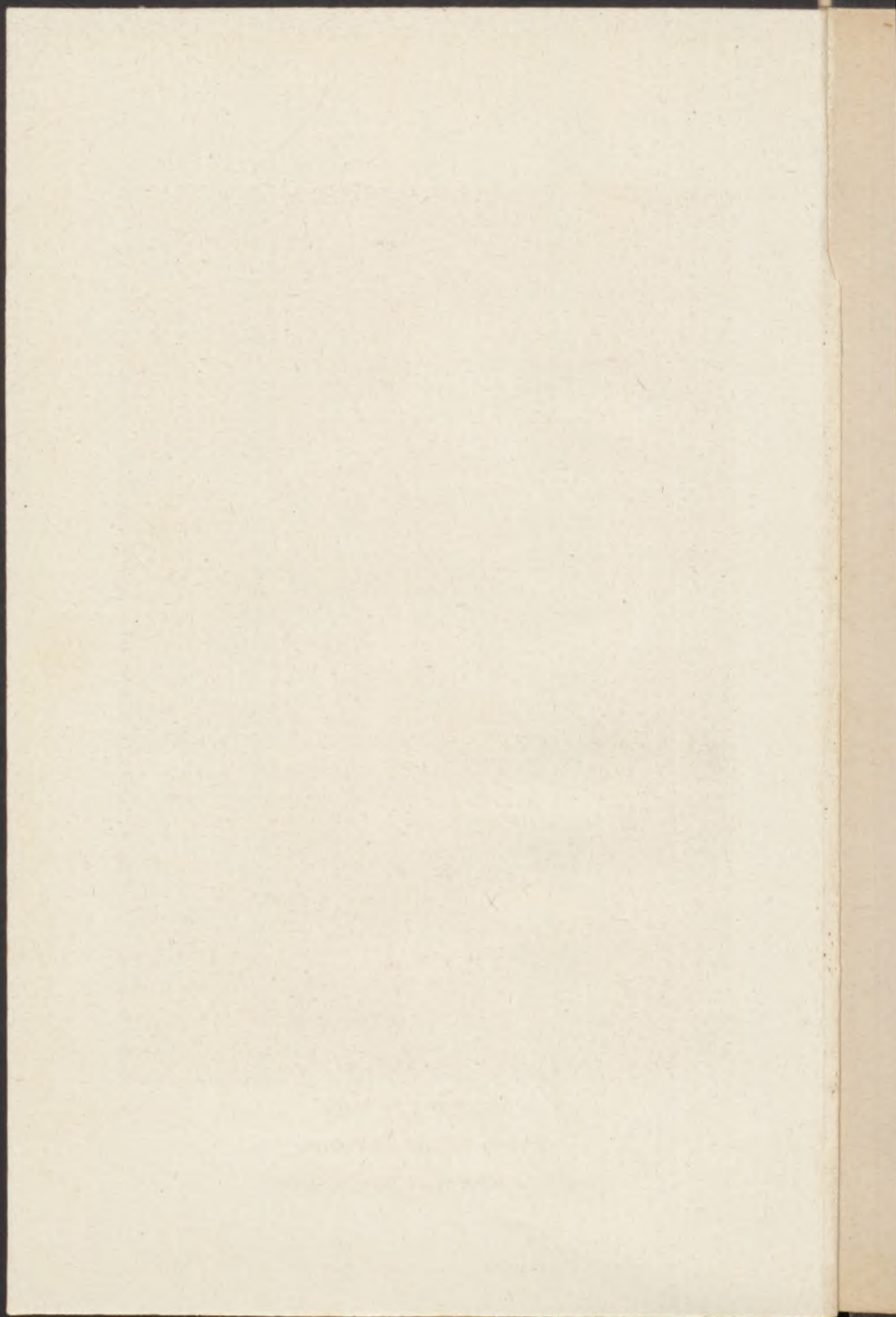
Van egy város, közel hozzá nagy Hortobágy pusztája	Saj.
Van minálunk minden háznál kútágas	Debr. Csok.
Van nekem egy szép szeretőm	Saj.
Végig szántja a zivatar	K. I. Arad
Vett a rózsám piros selyem viganót énnékem .	B.
Virágos a szűrőm	H.
Virágzik már a gyöngyvirág	N.
Zsidó lány a galambom, a neve Rebeka . . .	B.

FRATER LÓRÁND

Endrey Sándor festménye

KISZER NÁNDOR FELVÉTELE, BUDAPEST

FRÁTER LÓRÁND

Fráter Lóránd — «Nótás kapitány». Varázsos név! Amint kimondjuk, szépséges nóták jutnak eszünkbe.

A «Nótás huszár kapitány» évekkal ezelőtt örökre elvágtatott tőlünk, de itthagyta a szívét: nótás szívét. Vagy száz nótában itt maradt a lelke, érzékeny, muzsikáló, szép szíve. Addig dobog, míg magyar él a földön...

*

Fráter Lóránd művészete a néplélekből fakadt. Nem kiszámított, mesterkélt üvegházi költészet ez, hanem a tehetség nagyszerű megnyilvánulása. Bőséges forrása a dalnak. Nem ismétli önmagát és nem idegen hangulatok visszhangja. Színmagyar!

«Mintha nem is egy ámbitusos úriház boltíves szobájában, egy búgóhangú Bösendorferen, hanem a kankalinvirágos réteken, vagy erdők mélyén ibolya-illatos tavaszi hajnalon születtek volna» — írja Balázs Árpád.

Nem keressük most Fráter zenetörténeti helyét, nem latolgatjuk nótáinak értékét, nem boncolgatjuk dallamvonalait, ritmusait, hangulatait, — de egy jellegzetességét ki kell emelnünk, amelyről az irodalom-

ban nem sok szó esett: az erejét. Balladai, drámai feszültség tartja össze ütemeit. Hatalmas, férfias ereje emeli alkotásait a kortársaié fölé. A lírai légység mellett kirobbanó hév.

És még egy jellegzetesség: megejtő epikája. Az élvezetes elbeszélő zenében ritkaság. Fráter beszél, kitör, harsog anélkül, hogy a dal lényegét, hangulatát ezzel megtörné, megbontaná. Természetesen lírai pallettáról szedi a színeit, mert hiszen a dal: líra. Kis zenei formában nagy művészet!

*

Fráter Lórándnak sok érdemére rámutathatnánk még, de egyet nem mellőzhetünk. A századfordulóig Dobozy Károly, báró Bánffy György, Simonffy Kálmán és Szentirmay Elemér után a magyar nótatermő úri osztályból ő az első, aki működésével a magyar nótának megbecsülést szerzett. Felemelte a nótát, úgynevezetten «udvarképessé» tette.

A XVII. századtól a XIX. elejéig mást muzsikált a magyar úr s mást a magyar nép. A várakból nem szivárgott le zene a várkörnyékre s a nép éneke nem hangzott fel a várba. Amikor a várak leomlottak, az udvarházak környékén közelebb került egymáshoz a magyar. A népdal belopakodott az uraság termeibe és némely helyen meleg otthonra talált. Volt eset, hogy az uraság a nép számára dalt írt. A nép átvette, megszerette, a magáénak vallja s máig is fújja.

De ez még nem nevezhető népdalkultúrának. Nótás-szívú urak kellettek, akik rajongásukban a nótát, a népzeneésszel, a cigánnyal együtt, becsempésszék a szalonokba.

Egyik ilyen csempész volt Fráter Lóránd. Dalaiba kitűnő énekművésznők — (Bertóthy Gizi, Karitsánszky Rózsi) — beleszerettek, szűkkörű hangversenyeken (az Országos Kaszinóban) sorozatosan énekelték, középük állt a páratlan előadó, — a szerző —, felkerült a dobogóra a cigánybanda s egy csapásra beleszeretett a Fráter-nótákba az egész Budapest, az egész ország, sőt a külföld is.

Mert Fráter Lóránd nótázva a párisi szalonokban is dicsőséggel járt, azokban a szalonokban, ahol Liszt, Hubay, Aggházy s mások nagy becsületet szereztek a magyar névnek.

Páris után Fráter Amerikát hódította meg s aztán — a magyar halhatatlanságot!

*

Kis történetek sokszor jellemzők. Fráter Lóránd élete csupa színes epizód. Ezekből egy csokorralalót közlésre átadott nekem Horvai János, a kiváló szobrász, Fráter Lóránd legjobb, meghitt barátja.

«Fráter Lóránd — írja Horvai — olyan volt, mint tavasszal a mező, sokszínű, virágos. Ma már fogalommal lett s ha csak említés is történik róla, az embert átjárja valami megmagyarázhatatlan érzés, egy letűnt világ minden boldogsága. Úgy szeretném ezt a kedves jó barátomat idevarázsolni. Az embert, a művészt és a barátot. A század eleje óta barátságban álltam vele, meg is mintáztam őt, így tehát mélyebben belenézhettem a lelkébe. Barátságunk elején egy olaszországi utat tettünk meg, talán a legmulatságosabb és legvidámabb utazásaim egyikét. Már az elindu-

lásnál a Keleti-pályaudvaron két láda pezsgő várt a vonatonál, amit felejtethetlen jó barátunk, Littke Ernő, küldött útravalónak.

Elindultunk Fiuméba, hideg, márciusi időben. Lóránd magával hozta a hegedűjét. A hálókocsiban elhelyezkedtünk és egy kis vacsora után elővette Lóránd a hegedűt s szebbnél-szebb nótákat játszott. Folyt a pezsgő, nem aludt senkisé a hálókocsiban. Mindenki hallgatta Lórándot. Megérkeztünk Fiuméba, nagy boldogság fogta el Lórándot, mert ott látta meg először a tengert. Nákó gróf, ki régi barátunk volt, várt bennünket jachtjával. Átvitt Abbáziába és nagy ebédet adott tiszteletünkre. A parkban megpillantotta Lóránd Ujházy Edét, aki akkor már nagyon beteg és törődött ember volt. Ott sütkérezett a napon, tengerész-sapkával a fején. Különösen ez a sapka ragadta meg Lórándnak a figyelmét. Nagyon megtetszett neki s megkérte: Mondd csak, Edus, hol vetted ezt a sapkát? Ujházy röviden felelt, mert fáradt volt. «Szemben a Stefániával van egy kalaposbolt, ott megkaphatod.» Elmentünk a kalaposhoz, az mindjárt felpróbált Lóránd fejére egy sapkát, Lóránd a tükörbe nézett és nagyot szalutált. Mindenhová csak ebben a sapkában járt. Este Nákó a kormányzói palotába sok ismerőst meghívott, hogy Lóránd barátját bemutatassa. Olyan nagy sikert ért el, hogy csak harmadnap tudtunk elindulni Velencébe.

Velence egészen lenyűgözte. Az a sok gyönyörűség, amit a város nyújt, áhítatos hangulatot teremtett, leírhatatlan hatást tett az a színes új világ, ami ott körülvette. Velencéből azután elindultunk Firenzébe és Lóránd pár nap alatt csodálatos haladást tett

műtörténelmi ismereteiben. A Palazzo Pittiben az ott-lévő egyedülálló kincsek annyira lekötötték, hogy titokban egyedül járta a termeket és már messziről megismerte egyes nagy mesterek alkotásait. Csodálatos, hogy volt ez lehetséges, hiszen azelőtt soha egy múzeum felé sem járt. De ennek a szép városnak levegője és az a látvány, ami ott elébe tárult, teljesen átgyúrta őt s az úton, amint tovább mentünk, mindig ezeknek a nagy mestereknek alkotásairól mesélt. Hihetetlen egyéni meglátásai voltak, amin még ma is csodálkozom.

Róma után Anconába mentünk, ott már várt ránk a «Hegedüs Sándor» kis gőzös. Amint beszálltunk a hajóba, egyszerre hatalmas orkán támadt, úgy hogy pillanatok alatt mindenki rosszul lett. Lóránd bezárkózott a kabinjába és átkozni kezdte az utat. Engem is, mondván, miért jöttem evvel a gazemberrel idegen földre, mi lesz az én kicsi kis családommal. Ekkor ugyanis Lórándnak már megvolt a kislánya, Boriska. Nemsokára aztán a vihar elállt és ő megint a régi kedélyes Lóránd lett.

Visszatérek régi élményekre, életének annyi kedves intimítására, mert mint már említettem, majdnem minden nap együtt voltunk, így tehát valószínűleg én tudok a legtöbbet róla a barátai közül. Szüleinek ötven éves aranylakodalmára többen lementünk Pestről Semjénre, ahol Lóránd a vasútállomáson várt bennünket. Két tüzes ló volt a kocsiba fogva, melyet ő hajtott. Petz Pista, aki velem volt a kocsiban, kérdezi Lórándot: «Te, Lóránd, mi csoda lovak ezek?» Fráter hátranéz a bakról, mondván: — «Ez? Fráter nevelés.» Én persze tudtam,

hogy tűzoltólovak, melyet Bárczy Pista barátunk kosztba küldött Semjénbe.

A semjéni parkban nagyon elszaporodtak a szarkák, úgy hogy nem lehetett menekülni tőlük. Lóránd gondolt egy nagyot és merészet. A cigánygyerekeket berendelte a parkba s a szarkatojásokat mind kiszedette a fészekből és megfőzette, azután visszatétette a fészekbe. A szarkamamák hetekig ültek rajta, azután eltávoztak, de soha többé nem is láttak szarkát azon a vidéken.

Egyszer autóval Pestre jöttünk és Cegléden éppen vásár volt. Óriási tömeg áll ott az én szobrom körül. Lóránd szerette volna megmondani a nagy tömegnek, hogy itt van a művész, aki ezt a szobrot megalkotta, de nem tudta nekik ezt másképp megmondani, minthogy hangosan kérdezte tőlem: «Mondd csak, Czobi, hány hét alatt csináltad ezt a szobrot?» Így aztán mint a futótűz terjedt el, hogy ennek a szobornak én vagyok az alkotója.

Pesten is számtalan kedves és felejthetetlen jelenet volt. Plósz volt igazságügyminiszter, az apósa, nagyon szerette őt és bizalmas dolgaiba is beavatta. Plósz a lipcsei egyetem ötszázéves felavatása alkalmával díszdoktora lett az egyetemnek. Egy délután magához kérte Lórándot és felolvasta az ő disszertációját, persze németül, amiből Lóránd vajmi keveset értett. Ez a felolvasás egy óráig tartott és Lóránd folyton csak bólintott a fejével és helyeselt.

Egy más alkalommal Papp Géza báróval a Pannóniában voltunk, vacsora alatt Lóránd folyton az ő birtokáról beszélt, hogy negyven holdon dinnye terem, tíz holdon dohány, az a finom semjéni dohány, ami-

ből szivart is készítenek és hát sok minden egyébe. A végén aztán azt mondja: «Kedves Géza, te az Altruista Banknak vagy az elnöke, nagy befolyásod van, szeretnék birtokomra kölcsönt felvenni.» Papp Géza, aki tudvalevőleg a legfukarabb ember volt és kölcsön dolgában is nagyon óvatos, csak annyit felelt: «Kedves Lóránd, hegedűre mi nem adunk.»

New-Yorkban nem jól érezte magát Lóránd, az a hallatlan tülekedés nem neki való volt. Úgy hogy napokig a hotelszobában tartózkodott, nem szeretett az utcára menni. Koncertet hirdetett és a reklám hazájában plakátok jelentek meg, amelyen Lórándnak az arcképe mint huszárcapitány szerepelt az egyik oldalon és a másik oldalon VI. György király, mint Lóránd rokona, mert ő az angol királyi családdal az anyja révén (Rédey grófnő) rokonságban volt. A yenkiknek csak ez kellett. Zsúfolva volt a hangversenyterem.

Lóránd első hangversenye Szabadkán volt, azért ott, mert Blaha Lujza is ott szerepelt először. Babonából ő is ott énekelt először. Nagy sikere volt, úgy hogy bankettet rendeztek tiszteletére, de Lórándot nem találták sehol. Azt hitték, hogy lefeküdt. Erre a dalárda Lóránd hotelszobája ajtaja előtt énekelt egy Fráter-nótát. De miután nem jött ki, kinyitották a szoba ajtaját. Senki sem volt ott. Késő éjjel Pestre utazott, mert akkor is nagyon szerelmes volt.

Egy alkalommal Szapáry Sorokujfalura hívott bennünket, Bárczyt, Fráter Lórándot és engem. Vacsora után kellemes csevegés fejlődött ki. Az ott lévő előkelő vendégek, többek között Goluchowsky külügyminiszter szólt Lórándnak, aki akkor már kép-

viselő volt, hogy miért függetlenségi? Ezzel Magyarország ügyét nem viszik előre. Este lefekvés előtt Lóránd szólt Bárczynak, hogy igaza van a grófnak, nem sokat ér ma függetlenséginek lenni. Reggel, ahogy Lóránd felébredt, bement Bárczy szobájába és hangosan mondta: «Meggondoltam a dolgot, én mégis csak függetlenségi maradok».

Psylander, egyik filmje bemutatásakor, Pestre jött, megismerkedtünk vele. Lóránd abban az időben a Royalban tartott koncertet és ez annyira megtetszett Psylandernek, hogy magával akarta vinni Lórándot, hogy felléptesse Dániában. Azt mondotta Psylander: életében így nem élvezett még hangversenyt.

Fráter Lóránd romantikus lélek volt, egyetlen gondolata — s ezért élt, halt — a magyar nóta.»

FRATER LÓRAND MEGJELENT MŰVEI:

Cím, kezdősor	Kiadó:
Amikor még kedvesed nem voltam	N.
Amióta a jó Isten teveled megáldott	N.
A templomba vasárnap se mentem	N.; előbb Hertzka
Az a beszéd járja az asszonynép között («Tatár Zsófi»)	N.
Az asszony, az asszony...	N.
Azért, hogy én szegény vagyok	N.
Azt beszélik a faluban, hogy te bús vagy, hallgatag	B.
Az ugrai kisleányok, de sok várost bejárnak	N.
Bíró uram bepanaszlok egy legényt	N.
Boldog éjjel, együtt vagyok rózsámmal	N.
Boldogtalan voltam teljes életemben	N.
Csicsergő kis fecskemadár	N.
Darú, gólya hova szálltok?	N.
De szeretném, ha a lelkem virágba borulna	B.
Ejnye, ejnye kis tubicám	N.
Éjszaka volt, amikor én születtem	B.
El-elnézem a hervadó, a sárguló fákat	R.
Életemben egyszer voltam csak boldog	N.
Lásd: Ha felnézek a csillagos egekre 2. str. «Elhagyatva» (Villámsújtott fának...)	N.
Elhervad a virág, akármilyen szép is	B.
Elmegyek ablakod előtt, nem merek benézni	B.
El vagyok én tiltva tőled	N.
Emlékszel-e, mikor régen boldogságot esdve...	N.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Esteledik, szól a falu harangja	B.
Ez a kislány, barna kislány úgy szeret («Huszárcsárdás»)	B.
Ezüst nyárfa, rezgő nyárfa susogását hallom .	N.
Fehér az én rózsám háza, ráborul az éj homálya	N.
Fehér liliomra írok én levelet	R.
Fekete hajából fehér szemfödőmbé	N.
Feletted a napsugár is fényesebben ragyogjon	N.
Felgyújtottam a Babosék tanyáját	B.
Fodros levele van a mályvának	B.
Fülemüle madár dalol	N.
Gyászba van a falu népe...	B.
Ha a fehér álmok feketére válnak . Harmos L. és Tsa.	N.
Ha a szemem néha-néha könnybe lábad	N.
Ha felnézek a csillagos egekre (2. strófája: Életemben egyszer voltam csak boldog) .	N.
Hajnalodik, haloványan ragyognak a csillagok	N.
Ha látnád, hogy milyen, csak egy éjszakai álmom	N.
Ha meghalok, egyszerű fakoporsóba tegyetek .	N.
Ha megszólal a hegedűm	B.
Ha nem volna édesanyám, meg apám	N.
Haragszik a vén csendbiztos, tilosba ment a lovam	B.
Hervadó rózsák közt előttem a képed . . .	N.
Hívlak, akkor is, ha nem jössz (u. erre a dal- lamra: Szeretem a ruhácskádat)	B.
Hogyha nem egymásnak volnánk mi teremtvé	N.
Hogyha szeretsz, mért titkolod előttem . . .	N.
Hozd ki babám a csákömat, megölellek érte .	B.
Hull az eső sűrű cseppje sűrű felhők között («Száz szál gyertyát»)	B.
Hulldogál az akácának sárga-piros levele . .	N.
«Huszárcsárdás» (= Ez a kislány, szösze kislány úgy szeret)	B.
Húzzad cigány a rózsámnak azt a régi nótáját	N.
Illatos rózsák közt álmodozva jártam . . .	B.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Járhatod a templomokat, imádkozhatsz, könyö- röghetsz eleget	B.
Kakukfűves színes réten, báránfelhős ég alatt	N.
Kerülsz, mintha bánatanálak, mintha üldöznének	N.
«Késői virágok» (Későre hajtott ki...) . . .	N.
Későre hajtott ki az én éltem fája («Késői virágok»)	N.
Ketten vagytok a szívemben	N.
Kimegyek a temetőbe ma este	B.
Kinyílt a piros rózsa	B.
Ki se tudom panaszkodni, hogy mily sokat szenvedtem már temiattad... . . .	Harmos L. és Tsa.
Kitenkintek a csillagos nyári éjbe	N.
Korán reggel harmatos a lilium	B.
Lakodalom van a mi uccánkban	N.
Lám, hiába reménykedtem, mást szeret az, kit szerettem	N.
Látlak-e még valamikor?	Harmos L. és Ts.-a
Leégett egy árva kunyhó az alvégen	N.
Lehullott az én csillagom, szegény szívem jaj nekem	N.
Letszem már, eldobom már ezt a virágcsokrot	N.
Magam se tudom én, hogy még mire várok .	N.
Megint ősz van, megint hullnak az elsárgult levelek	N.
Meglássatok nem élek már sokáig	B.
Megölte egy legény magát odakünn a vártán .	B.
Merre jársz most, halovány virágom	B.
Mért nem születted te a mi kis falunkban? . .	N.
Messze, messze Csíksországban nyit az erdők legfehérebb virága	N.
Messze szállt a dalos madár, fújdogál az őszi szél	N.
Mit susog a fehér ákác hervadó virága? . . .	N.
(ugyanerre a dallamra: Nem szeretsz te engemet már...)	
Mulassatok, danoljatok, ne hívjatok engem . .	N.
Néma csöndes holdvilágos éjszakán	B.

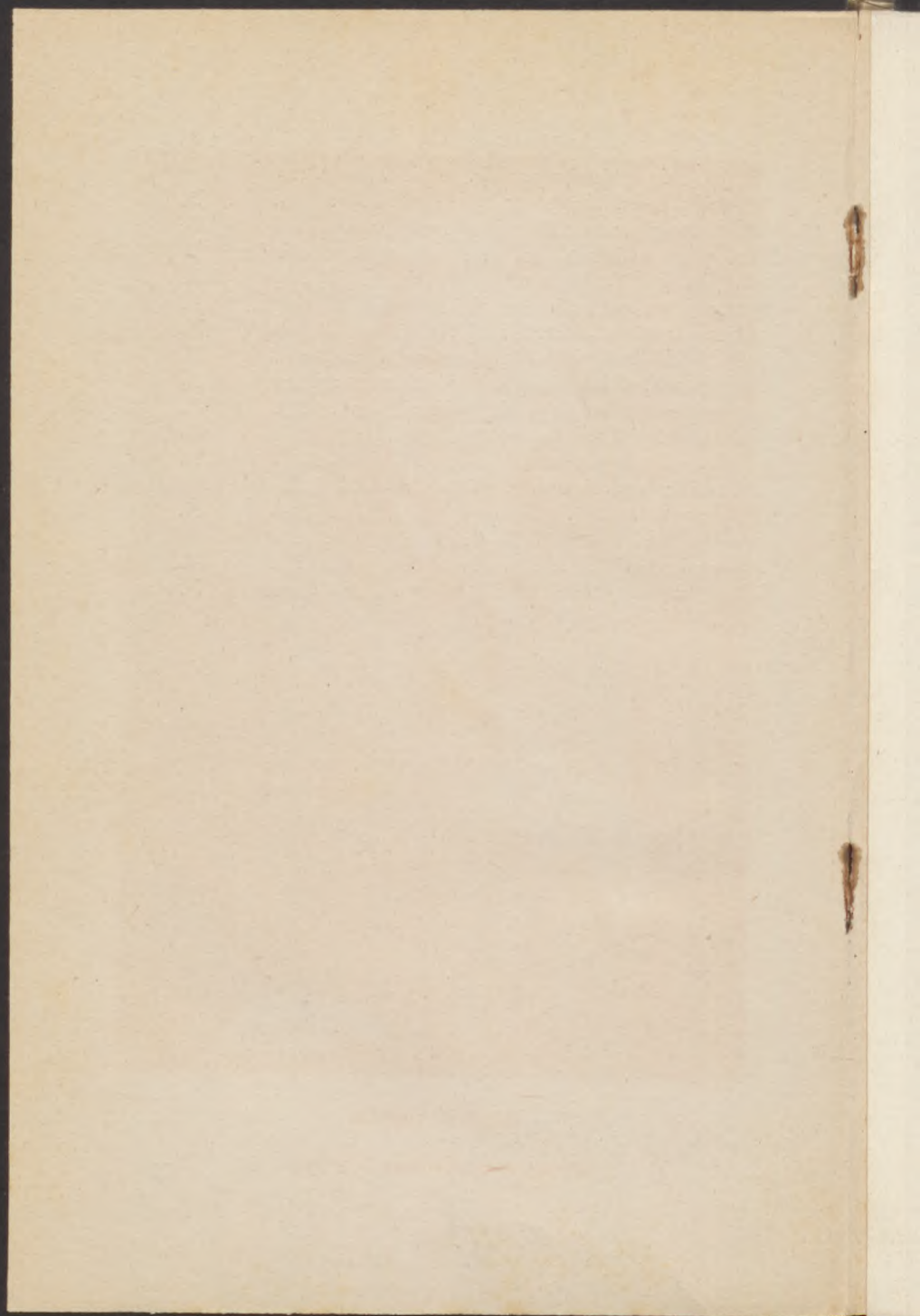
Nem aludtam három éjjel, meg egy nap . . .	B.
Nem átkozlak te hűtelen, minek átkoználak .	N.
Nem mondom meg neked soha	B.
Nem ragyognak a csillagok, csendes álmat alusz-	
nak az égen	N.
Nem szeretsz te engemet már, hiába is tagadod	N.
(a Mit susog a fehér ákác... dallamára)	
Nem tudok én már, csak virágokat hozni . .	N.
Nem tudok én mosolyogni	N.
Nem tud senki semmit róla	B.
Ne tudja meg soha senki, merre jártam, kóbo-	
roltam	N.—Harmos L. és Tsa.
Nyalka huszár a szeretőm...	N.
Nyíl a kertünk rózsabokra, szakítok a kalapomra	
belőle	N.
Odavan a virágos nyár	N.
Októberben ott turbékoltt mellettem	N.
Olyan forró az én szívem! s olyan nagy a lángja	N.
Ott, ahol a Maros víze messze földön kanyarog	B.
Őszi rózsza, fehér őszi rózsza	B.
Piros rózsák, fehér rózsák ne nyíljatok nekem	B.
Régen laktam én e házban, régen	B.
Repülj, repülj árva galamb	N.
Rongyos csárda, két oldalán ajtó	N.
Rozmaringos ablakodból	B.
Sír a madár, sír a száraz ágon	B.
Sötét felleg borult a görgényi várra	N.
«Száz szál gyertyát, száz icce bort» (= Hull az	
eső sűrű cseppje)	B.
Szeretem a ruháskádat, hisz te magad varr-	
tad (u. erre a dallamra: Hívlak akkor is,	
ha nem jössz)	B.
Szeretem én, szeretem a búbánatot	B.
Szótlan nézem, mint egy ébren álmodó . . .	N.
«Tatár Zsófi» (= Zúgnak a harangok) . . .	N.
«Tatár Zsófi» (= Az a beszéd járja az asszony nép	
között)	N.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Titkos érzés keletkezik szívemben	B.
Te felőled álmodoztam (megálmodtam) hiába .	B.
Téged látlak álmaimban, téged látlak ébren .	N.
Tele van a babos kötőm	B.
Tele van a város akácfa virággal	N.
Te voltál a boldogságom, üdvösségem, szerelmem	
Tihany partját csókolja a Balaton	N.
Titkos érzés keletkezik szívemben	B.
Tudok én egy házat, nem is olyan messze . .	N.
Tudom én, hogy mért hagytál el engemet . . .	N.
Tudom, hogy a jó Isten se haragszik meg érte	N.
Ügy-e most már másnak mondod (2. strófa a	
«Várlak, várlak...» alatt)	B.
Vagyok én legénynek olyan, mint te lánynak	B.
Valakit temetnek hangos zokogással	N.
Várlak, várlak, karom reszket (2. str.-ja: Ügy-e	
most már másnak mondod)	B.
Vége van a boldogságnak, leáldozott a napom	B.
Verje meg az Isten mind a két kezével	B.
Villámütött fának szomorú a sorsa	N.
Volt egy szőke kislány, az volt a hibája . .	N.
Volt valahol messze	N.
Zúg az erdő, tán haragszik	N.
Zúgnak a harangok, húzzák vecsernyére («Tatár	
Zsófi»)	N.

FRÁTER BÉLA MEGJELENT MŰVEI:

Cím, kezdősor	Kiadó:
Ablakomban kinyílt a muskátli	N.
A fonóba szól a nóta	B.
A kaszárnya ablakába búsul az öreg katona	B.
Álmomban is csak ő van az eszemben	B.
Amikor én hozzád jártam, a virág is nyílt	N.
Amióta asszony lett belőled	N.
A világon az az árva, akit elhagy a babája	B.
«Égő piros rózsá nótá» (= Hej, de sok szép piros rózsá . . .)	B.
Elandalgok bánatosan esténként a réten	Hertzka; N.
Elmegyek én innen messze	B.
Eltitkolom bánatomat, a szívem bezárva	B.
Ha a bánat fészket rak a szívedbe	B.
Hej, de sok szép piros rózsá virágzik a kertben (= «Égő piros nótá»)	B.
Hervadozik a kis virág, nincsen aki ápolja	B.
Hulló csillag odahagyta az eget	B.
Isten veled kis angyalom, Isten veled örökre	B.
«Kárpáti harci dal» (= Tornyosulnak bős felhők felettünk)	B.
Ki se tudom panaszkodni, hogy mily sokat szenvedtem én temiattad	N.
Kis kertemben sárgul a lomb, hullatja a levelét	B.
Kis leányka, szézske lány	N.
Meghallotta panaszomat egy dalos madárka	Hertzka, majd N.

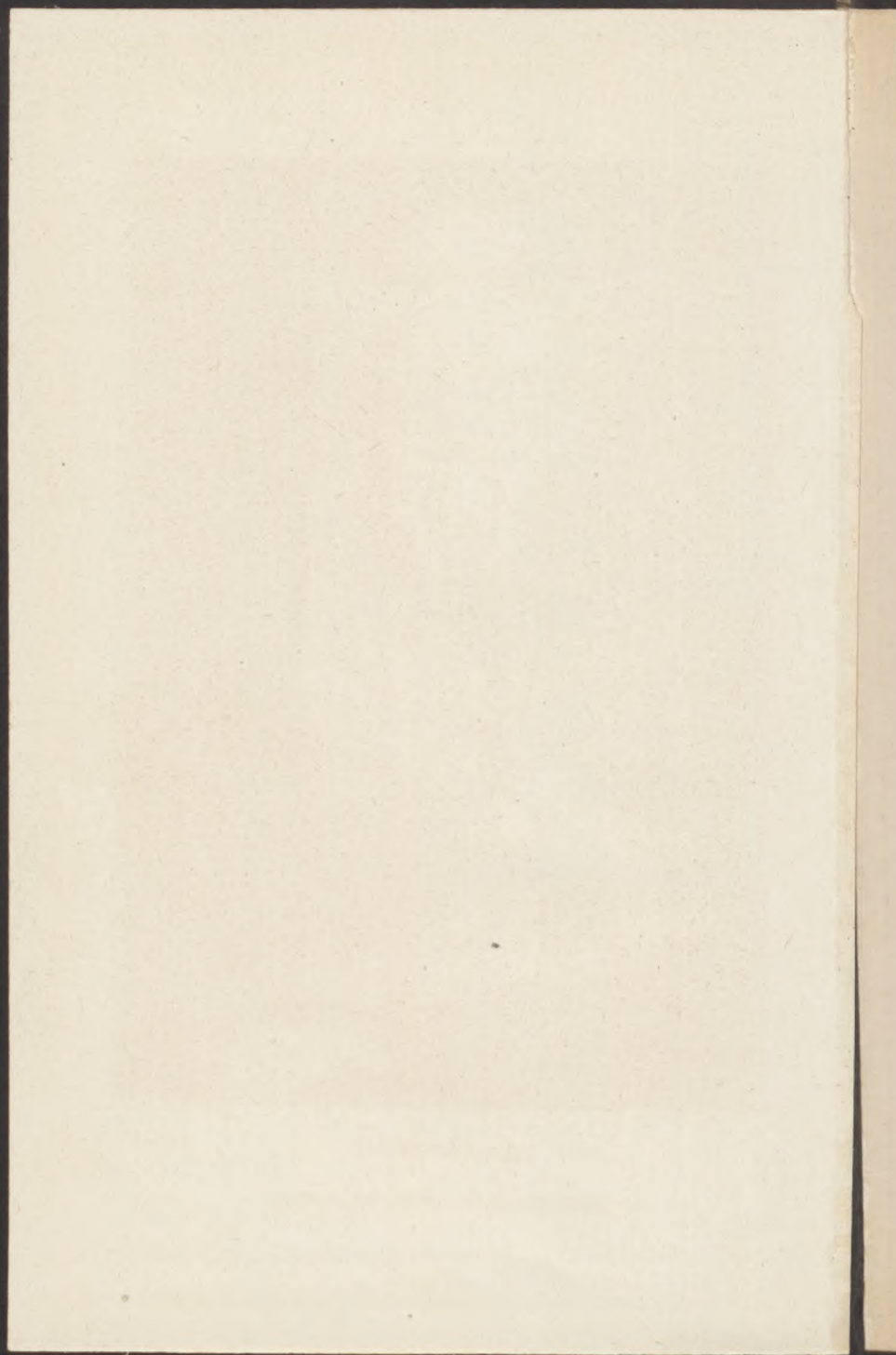
Cím, kezdősor	Kiadó:
Megjött már a fecske madár, az én szívem ta- vaszra vár, de régen	B.
Menyasszonyi koszorúdat nem is fontam néked	B.
Nem férhet a falu tőlem, még megverek valakit	B.
Nem siratlak én már téged	B.
Ne nyílj nekem kis liliom	B.
Nyit a kertünk rózsabokra	N.
Ott a kéklő hegyek között kesereg a pásztor .	N.
Piros rózsák, fehér rózsák ne nyíljatok nekem	N.
Ragyogó szemedbe jaj. minek is néztem . . .	N.
Rózsabokor virágzik a kertünkben	B.
Szerelemről zeng a madár	N.
Szomorú a nyárfaerdő, fodrával a futó felhő bevonta	N.
Tornyosulnak bőszen felhők felettünk («Kárpáti harci dal»)	B.
Volt egyszer egy fehér rózsza, fehér volt az álma	N.

BALÁZS ÁRPÁD

SZENES, KOLLER UTÓDA, BUDAPEST

BALÁZS ÁRPÁD

Balázs Árpád! Mit jelent ez a név? Jelenti a magyar nótát, a nóta felemelését, terjesztését, itthoni és külföldi diadalát.

Jelenti, hogy a magyar nóta a mezőről, a faluból és a kávéházból bevonult a hangversenyterembe. Ez Balázs egyik legnagyobb érdeme!! Ebben a törekvésében Balázsnak elődei voltak már, de aki ezt céltudatosan keresztül is tudta vinni, az ő volt. A Zeneművészeti Főiskola nagytermében tartott közel száz zsúfolt hangversenye és a vidéki előadások egész sora tanuskodik erről.

Hogy milyen rendkívüli és szokatlan zenei eseményt jelentettek ezek a délutáni hangversenyek az 1920-as és az azt követő években, mutatja az a történet, amikor a Zeneművészeti Főiskola egyik tanára és neves zongoraművész az intézeti hangversenyteremben a dobogóra nyíló művészbejárat ajtón véletlenül benézett s a közönségtől roskadozó pódiumon cigánybandát látott, élén egy frakkos szőke úrral és a széksorokban olyan zsúfolt, olyan lelkes és olyan színmagyar közönséget, amilyent soha más hangversenyen, — megdöbbenve, álmélkodva és méltatlankodva sietett el. Később ez a művész elmondta, hogy

a meglepődéstől nem volt képes megfelelően mérlegelni a helyzetet.

Az összeomlás után, 1920-ban, előállott egy érzékeny, bánatos, nemes magyar, álla alá vette hegedűjét, kedves hangszerét, lelkes-szemű cigánybandát gyűjtött maga köré és gyönyörű nótákat mert muzsikálni a Zeneakadémia hangverseny-termében. Maga énekelt, mondta hozzá a szöveget s ahogy ömlött vonója alól a magyar lélek búja, megtelt a szemünk könnyel, keseregtünk, örvendtünk s feledtünk, ahogy ő akarta. Erre az egyszerűsége vágyott akkor a magyar közönség, erre a zenei primitívsége, mely őszerejű, lelkes, magyar művészet, akár a kalotaszegi varrottas. Mezőről a városba hozott ritkaság.

Balázs Árpád főként előadóművészetével vitte diadalra a magyar nótát. Nagyszerű előadója volt a nótáinak. Hangversenyein kizárólag saját műveit adta elő. Volt olyan fellépése, hogy 30–34 nótát énekelt el egyfolytában. Némelyik szerzeménye olyan sikert váltott ki, hogy tízszer kellett megismételnie. Szinte csodálatos ez a siker előadási eszközeinek elégtelensége mellett. Énekhangja magas bariton volt. Színes, kellemes, de kisterjedelmű és iskolázatlan. Úgy tudott azonban vele bánni, hogy ezt a fogyatékossgot senki se vette észre. Hegedülése, amellyel énekét kísérte, nem nevezhető jelentősnek s különben is egyszerre jól énekelni és jól hegedülni, nem lehet. Volt azonban egy tulajdonsága, amiben meg sem közelítették: megvesztegető szövegmondása. Beszédszerű dalelőadása, vagyis parlando-ja tökéletes. Ez az énekesbeszéd magasságokba emelte a nótát még akkor is, ha a szövege gyengébb volt. Balázs megjátszotta a

nóta értelmét, de csak annyira, amennyire ezt a dobogó ízlésesen megengedte. A nóta köré levegőt, környezetet varázsolt. Hegedűje és közönsége között olyan közvetlenség fejlődött ki, amire hangversenyeink történetében példát nem tudnénk. Minden előadása diadalmas volt. A magyar nóta modern Tamássy-jának nevezhetnénk őt.

A hegedülve éneklést a nyilvánosság előtt nem Balázs kezdte el. Ebben közvetlen elődje volt Fráter Lóránd is. Csakhogy míg Fráter elsősorban énekművészi babérokra törekedett, hiszen a zeneirodalom nagyjainak alkotásait többször műsorába vette s ezenközben saját dalait is énekelte, — addig Balázs kizárólag magaszerezte nótáiból állította össze hangversenyei műsorát.

Ha már összekerült ez a két név, említsük meg a két nótafa közötti legnagyobb különbséget, — Fráter Lóránd csupa drámai erő volt, Balázs szintisza líra. Néha erőtlén, de mindig meleg, forró. A nóta nem a dráma, hanem a líra formája.

Balázs Árpád neve jelenti azt a magas zenetörténeti helyet, amelyet üresen hagyott. Aki érti és érzi a magyar zenetörténet vonalának menetét, tudja, hogy Balázs nótaköltői érdemei nem kisebbek, mint elődeié. Balázs Egressy Béni, Simonffy Kálmán, Travnyik János, Nyizsnyay Gusztáv, báró Bánffy György, Szentirmay Elemér, Dankó Pista, Beleznay Antal, Dóczy József, Pete Lajos, Fráter Lóránd érdemes sorának egyenes folytatása. A magyar nótaköltők régi gárdájának utolsó dalnoka volt.

A magyar nóta koronázatlan királyaként élt a fővárosban.

Sikereit csakhamar megirigyelték, különösen amikor némi anyagi előnyt hozott már a nóta. Hát csak ennyi az egész? — mondták magukban az emberek. Hegedülni és énekelni így én is tudok, gondolták s nótát írni igazán nem nehéz... Elfelejtették, hogy jó nótát írni minden zenei működés közt egyike a legnehezebbnek. Kevésnek sikerült Balázson kívül az utolsó két évtizedben, pedig ez alatt az idő alatt legalább 20.000 nótát gyártottak Magyarországon. Balázs ezt a tünetet nagyon károsnak tartotta, sokszor kifakadt ellene s igen fájt neki, hogy működésével akaratlanul — csakúgy, mint a másik szilágysági, Ady Endre, az irodalomban — iskolát teremtett.

*

De Balázs Árpád neve az említetteken kívül mást is jelentett. Jelentette a hű barátot, a melegszívű, kedélyes, kellemes embert, a lelkes, művelt magyart, áldozatkész hazafit, jó rokont és példás férjet. Ha Balázsról az emberről emlékezünk, elakad a szavunk. Élettelen szavak — szépen mondja róla Ludvig Dénes — meg sem közelíthetik az ő életteltelenségét, lenyűgöző egyéniségének kimeríthetetlen gazdagságát. Szellemi arisztokrata volt. A szív és lélek zsenije.

Emberi jó tulajdonságaival többé már nem találkozhatunk, de a művészek alkotásai itt maradtak.

Negyvenöt esztendőről kellene beszélnem, amit Balázs Árpád mellett, vele, barátságában eltöltöttem.

1896-ban, a milleniumi ünnepségek lezajlása után került Kolozsvárról Zilahra, a vármegyéhez árvaszéki

jegyzőnek. Báró Wesselényi Miklós főispán hozta oda. Zilah, az ősi magyar város, második szűkebb hazája lett. Nincs olyan zilahi ember, aki Balázs Árpádot ne tartaná magáénak s ne tartotta volna mindig a sajátjának. Lelke és büszkesége volt ennek a városnak.

Mikor Balázs, a «csinos kisfiú» (mert így hívták megyeszerte) szereplő fiatalember volt s ügyes hegedűlésével, vonzó modorával és érdekes lényével hódítgatta a zilahi szépeket, én még csak felsőgimnazista voltam. De azért a figyelme felém fordult, mert már elég jelentősen hegedültem. Mindketten egyazon utcában laktunk, az úgynevezett Csillag-utcában, ami nagy együvértartozást jelentett. Ez az utca a zilahiak szemében fogalom. A magasrendűség fogalma. Balázssal halála előtti napon is erről az utcáskáról beszélgettünk. Az ő ottani rácsoskapus kúriájáról, az utca tíz házáról és az utca nevének mostani megváltoztatásáról. A tíz ház közül hatban volt zongora. Fél évszázaddal ezelőtt!

Ebben az időben Balázs még nem gondolt a nótáíráshoz, de meghitt társaságban sokszor hegedült, nótázott szőlóban, cigánybanda vagy zongorakísérettel, sőt többször fellépett hangversenyen is jótékony célra. Alkotóművészetének kirobbanására és fejlődésére nagy befolyással volt két tehetséges költői lélek: László Andor, törvényszéki jegyző (Jókai Mór felfedezette) és Antal Iván főispáni titkár. Szébb és jobb dalszövegeket, mint Antal Iván és László Andor, nem írtak akkor az országban.

Balázs első nótája, mellyel egyszerre országos hírt szerzett, a «Gyere velem akáclombos falumba»

kezdetű. Szövegét Fényes Lóránd írta, Fényes Szabolcs apja, akkor a zilahi honvédszászlóalj becézett hadnagya. Az Akáclombos után Balázs gazdag vénájából ömlött a nóta. Első nótáskönyve 1905-ben jelent meg Budapesten s tavaly előtt a kilencedik. Közel háromszáz nótát írt. Közülük már több rég népdallá emelkedett.

A zilahi idők első éveire emlékezve, nem hagyhatom említés nélkül, hogy Balázs nekem karmesterem volt. A Wesselényi-kollégium ifjúsági zenekarát, melynek első hegedűse voltam, néhány éven át, ő tanította és vezényelte. Kitűnő zenei érzékkel, sőt jelentős tudással, holott ő nem volt úgynevezett *képzett*, vagyis szakmabeli muzsikus. Sokszor csodálkoztak azon, amikor mondtam, hogy Balázs Árpáddal vonósnegyeseket játszottunk volt. Haydn, Mozart, Beethoven kvartetteket. Rendszeres vonósnegyes társaságot tartottunk fenn esztendőkön át, amelyben Balázs hegedűt, de ha kellett, brácsát, vagy kisbőgőt játszott.

Balázs lényegét legtalálóbban érzékeltette Ravasz László püspök. Ismételjük el csodálatos szavait:

«Balázs Árpád földi, emberi egyénisége Isten teremtmény-kedvének ajándéka volt, amelyet azokhoz küldött, akik szerették őt. Egyike volt a legvonzóbb, legkedvesebb, legrokonszenvesebb embereknek, közelében megpihent a szív és sokszor felmosolygott a fájdalom. Ez az ő rokonszenves mivolta gondolkozásának előkelőségéből eredt, ízlésének nemességéből, abból a jóakaratból, amely eltöltötte szívét, mert mindenkin segíteni akart, azokból a mély és finom érzésekből, amelyek felfakadtak belőle még akkor is, amikor talán el akarta volna titkolni.

És a legegyetemesebb formának, a zenének nyelvén szólalt meg: tehetsége volt elmondani, mi fáj és mi okoz örömet neki. Korának és az embereknek lelkében a legmélyebb együttzengést keltette, mert el tudta mondani, ami titok és elmondhatatlan: milyen mély a magyar bánat, milyen örök a szerelem, mennyire sajog az elválás és milyen boldog a megérkezés.

Akik vele énekeltek, magyarabbá lettek.»

Nótatörténetek.

A nótatörténet belső vagy külső indító okok kölcsönhatásából áll. A belső okok legtöbbször kikutathatatlanok, elemezhetetlenek. Ki tudná megmondani, honnan folyt össze a tenger?!

Magyar nótát nem lehet szerezni, csinálni. A magyar nóta: terem. Akár a nép között, akár a nótafán. A zilahi Csillag-utca nótafája, Balázs Árpád, igazán olyan volt, mint a nemes gyümölcsöt termő fa, mely csak ott tudja megnövelni dús koronáját, ahol gyökeret vert és ahol gyökérszálai megtalálták a sajátosan éltető drága humuszt, ott termeli ki bőséggel zamatos gyümölcsseit és ékesíti fel velük zöldbe boruló, díszes lombjait (Nagy Sándor szavai).

Balázs Árpád nótáinak három termőhelyét ismerjük: a zilahi Csillag-utcát, Budapestet és Szent-Endrét. A Zilahon eltöltött idő két év híján negyedszázad, a budapesti — beleszámítva a szentendrei nyári tartózkodást — három híján szintén huszonöt év.

A Csillag-utca nélkül Balázs nem lett volna az, aki. A virágok és fák utcájának nevezhető ez a ház. A tíz ház minden ablaka tele volt virággal, de még a

házak udvara is. Még az egyes köveket is sötétkék petunia, égszínű lobélia és százféle vakító portulakka övezte. Ha szekér ment be az udvarra, virágokat gázolt. A házak enyhe dombon sorakoztak fel. A domb tetején állt a Balázsék háza. L-alakú, zsindelyes, egyszerű, négyszobás, vidéki, kedves épület. Az utca felé alacsony, rácsos léckerítés. A rácsos kaputól befelé nem látszott a föld a virágtól.

Az úgynevezett vizit-szobában állt a zongora. Ugyanaz a hangszer, amely árván maradt. A szoba falán körben babérkoszorúk, emlékszalagok. A zongora állandóan nyitva. Kótatartóján kótapapír, kis kótajegyzőkönyv, néhány vers-szöveg és az elkészült nóták jegyzéke sorrendben, dátummal. Ehhez a kótatartóhoz nem volt szabad senkinek hozzányúlni. A legtöbb híres Balázs-nóta e mellett a zongora mellett termett.

De a Csillag-utcának nemcsak a helyszínrajzáról, hanem lakóiról is beszélni kell, mert közülük nem egy szellemi keresztapja volt a nótának. Az utcában lévő hat zongora közül négyen csak magyar dalokat játszottak. Korán elhunyt szépséges főispánunk, Kaizler Györgyné, zongoráján és a mienken úgynevezett klaszszikusok is megszólaltak. Kiváltképpen ami házunkból zúgott a Balaton-háborgása, vagy zengett a Pathetique-szonáta, mert Édesanyám és testvérem, Szeréna, — aki zongoraművésznőnek számított — hosszú éveken át zongorát tanított. De azért ez a két zongora is tele volt Balázs-nótákkal. (Kortörténeti megvilágításul említem, hogy Zilah ezeréves városában Édesanyámé volt az első zongora. Bécsből hozatta nagyapám. Nagykarolytól Zilahig, vagy száz kilométert, tengelyen

szállították, mert akkor [1870-es évek] ott vasút nem volt.).

Az utcában a legnagyobb lelkesedéssel a nagytekintélyű és neve ellenére színmagyar Kaizler-család fogadta a Balázs-nótákat. A család akkori feje vármegyei árvaszéki elnök, tehát Balásznak közvetlen hivatali főnöke volt. Kaizler Sándor bácsi gyermekei mind muzsikálisak. Négy fia és leánya rajongott a zenéért. Kiváltképpen Ilonka és Lajos főként a Balázs-dalokért. Bizonyára Ilonka játsza Zilahon ma is legszebben Csillag-utca nótaköltőjének alkotásait.

A Kaizler-házhoz, családhoz tartozik rokonság révén Gazda Endre, Szilágy vármegye mai alispánja. Tehetséges magyar. Atyja és lelke a vármegyének. Balázs idejében kollégiumi diák. Rendkívül muzsikális. Naturalista zongorázó olyan fokon, hogy megközelítette e nemben vidékünk két hírességét, báró Bánffy Györgyöt és báró Wesselényi Ferencet. Balázs barátja és nótáinak egyik jelentős előharcosa volt. A Kaizler-ház révén első kézből kapta az új nótákat.

Nyissunk be a kedves utca többi házába. Kaizleréknek két házuk volt, a kisebbikben Brandt Vilmos képviselő, majd főispán — akkor vármegyei szolgabíró — lakott. Vidám, nótázó ifjú, hű híve Árpádnak s nótáinak szintén előharcosa.

Egy házzal feljebb laktak régebben Lábass Gyula mérnökék. Itt született hírneves és szépséges néhai operettprimadonnánk: Lábass Juci. (Lábassék Balázs idejében már nem laktak Zilahon.)

Az utcában a következő ház a vármegye tekintélyes alispánjáé, Török Istváné. Balászéknak közvetlen szomszédjuk. Az alispán két szép leánya a kert vé-

gében sokszor ólálkodott a Balázs-ház ablaka alatt, várva és lesve a fakadó dallamokat.

Az utca dombján áll Balázssékkal szemben Kaizler György főispánék udvarháza. Őszintébb szeretet és megbecsülés aligha vehet körül falakat, mint az övét. Nyári délutánokon a főispánné néha átkiáltott Balázshoz, hogy Árpád menne át hozzájuk bemutatni a friss Balázs-nótát, vagy folytassuk a Balázsnál megkezdett kamarazenélést náluk.

Ha a dombról lefelé haladunk, az utca másik oldalán állott Körtesi József csizmadia-mester háza. Nem volt benne zongora, de olyan gyönyörű teljes violákat, amilyeneket Körtesiné asszony a ház tornácán ápolt, — azóta sem láttam. Körtesi bácsi a zilahi ősi csizmadia mesterség egyik kiválósága volt. Két-három legénnyel és több inassal dolgozott. A csizmafejelések és talpalások kalapácsolását rendszerint Balázs-nóták díszítették.

A mi virágba fulladozó kis házunk után a Tarpay Miklósék emeletes házába jutunk. (Egyetlen emelet az utcában.) Tarpay Miklós ny. közigazgatási bíró. Zilahon, Balázs idejében a központi járás kiváló főszolgabírája. A felesége — úgy emlékszem — zongorázott és énekelt. Hozzájuk is többször betért Balázs Árpád s egyik-másik dalát bemutatta a szépaszornynak.

Íme, milyen muzsikás, virágos utcában, ilyen emberek, zongorák, kertek, udvarok és házak közt lakott Balázs Árpád. Íme, Hippolyte Taine környezetelmélete.

*

Az első országos sikert aratott Balázs-nóta a *Gyere velem akáclombos falumba*. Zilahon, 1902 március 25-én született dr. Pallay Béla közjegyző vendégszerető házában. Két vendég, Balázs és Somogyi Kálmán, most ny. árvaszéki elnök, akkor vármegyei jegyző, valami megbeszélésre visszavonult a társaságtól, véletlenül a zongora mellé. Balázs egyszerre csak egy újjal elkezdett petyegtetni valami magyarnóta dallamot.

— Micsoda új nóta ez, honnan szedted? — kérdi Árpádot Somogyi.

— Hát kedves komám — felelte — ez igazán teljesen új nóta. Én csináltam, éppen most. A szöveget Lóránd (tudniillik Fényes Lóránd) írta.

Félóra mulva az egész társaság énekelte a dalt, másnap a cigány húzta s hirtelen elterjedt az egész országban. Bárd Ferenc budapesti zeneműkiadó cég ki is adta. A szerzőnek 10 koronát fizetett a kiadás jogáért és 10 tiszteletpéldányt adott. Ez bizony nem volt sok, de annál nagyobb a dicsőség, mert nagy eset volt abban az időben, hogy egy fővárosi cég egy ismeretlen vidéki szerző művét kiadja, sőt még tiszteletdíjat is fizetett érte (Somogyi Kálmán feljegyzése).

*

A zilahi időkből való, a kilencvenes évek elejéről az *Itthagynom a falutokat* kezdetű nóta is. Eltettő Ákos írta a szövegét. Arról nevezetes, hogy dallamai fűzték Balázshoz örökre egyik legjobb barátját, Saly Árpádot. Saly, mint kormánybiztos, vagy negyedszázaddal ezelőtt a Szilágyságot járta. Szilágy-Somlyón egy ebédkor cigánybandától hallotta először

az Itthagynom a falutokat nemsokára kezdetű nótát. Forró lírája megperzselte. Felugrott az asztaltól, a bandához futott. Lelkesülten kérdi:

— Ki írta ezt a nótát?

Mondták, hogy Balázs Árpád.

— Ki ez, mi ez az ember? Felkeresem, akárhol van.

Csakhoggy akkor Balázst nem lehetett megtalálni, mert Zilahról az ágyúzás miatt bizonytalan utakon menekült Budapest felé.

Hetek múlva egy napon Balázs a belügyminisztériumban felkereste az utána állandóan érdeklődő Salyt. Első kézszorításuk olyan meleg volt, mint az utolsó.

Balázs nagyon válogatós volt a szövegeiben. Tudta, hogy megfelelő szöveg nélkül nincs jó nóta. Nem irodalmi magaslatot keresett a szövegekben, hanem azt, hogy hangulatot keltsen benne s kipattantsa lelkéből a megfelelő dallamot. Az 1930-as évek elején legjobb szövegírói, — Éltető Ákos, Fényes Lóránd, Antal Iván — árván hagyták Balázst, aki nem találva jó szöveget, a legnagyobbhoz, a legjobbhoz, *Petőfi*hez fordult. Tíz Petőfi költeményt zenésített. Ezek közül legnépszerűbbek: *Fa leszek, ha fának vagy virága* és *Rózsabokor a domb oldalon*. Az utóbbi Balázs második feleségének, br. Bánffy Klárának a nótája, mert ennek hangjainál lépte át először, mint hitvestárs, a Balázs-ház küszöbét.

A *Marika* című altatódal is budapesti szerzemény, mint a Petőfi-dalok. A legnépszerűbb magyar sanzonok egyike. Nem nóta, nem dal és nem magyar «Lied», hanem a kettő közti ének.

1927-ben Cserna Aladár, Temesvárról elszáрма-

zott amerikai magyar lapszerkesztő, meglátogatta rég elhagyott hazáját. Amerika földjéről ismerte a hódító Balázs-nótákat s felkereste a nótaköltőt. Visszautazása előtt fényes búcsúlakomát adott Balázsnak és barátainak a Pannonia étteremben. Az asztalnál ült egy amerikai szépség, Cserna Aladár tizenhat éves leánya. Folyékonyan tudott magyarul, mert az apja mindig az anyanyelvén beszélt vele. A leányka ismerte a Balázs-nótákat.

Marikának hívták.

Antal Iván, a poéta, a szépnem rajongója, nem bírt betelni a gyönyörű leány nézésével.

Iván órák hosszat tudott versben, költői emelkedettséggel beszélni. Biztatták asztaltársai, hogy ezt a szép Marikát köszöntse fel. Még egy pohár pezsgő, még egy cigaretta, Iván feláll és rögtönözve csaknem szószerint elmondta a *Marika* című magyar-sanzon nyomtatásból később ismert szövegét.

Általános megilletődés követte a költői szavakat. Biztatták őt, hogy írja le. A leány apja 50 dollárt ígért, ha a szöveget másnap magával viheti Amerikába. Antal Iván másnap a leírt szöveg egyik példányát átadta Cserna Aladárnak, a másikat Balázs Árpádnak, aki pár nap alatt elkészült a zenésítéssel.

Balázs Árpád nekem többször mondta, hogy legelőbbre tartja a *Valakinek muzsikálnak a faluban valahol* kezdetű nótáját. Keletkezésének történetét ő maga írta meg a Zilahon megjelenő «Szilágyság»-ban *Szilágysági történetek* cím alatt:

— Antal Iván. Remeg a toll a kezemben, amikor nevét leírom. Sok-sok édes-bús emlék, még több meló-

dia rajzik a szívemben s nem tudok meghatottság nélkül gondolni reá, aki olyan korán itthagzott bennünket.

— Mikor Zilahra került, mint ifjú főispáni titkár, már az első találkozásunk megpecsételte egy egész életre szóló barátságunkat. Mintha régi-régi ismerősök hosszú távollét után ismét találkoztak volna. Nyomban a legbensőbb kapcsolat keletkezett köztünk s már akkor tudtuk mindketten, hogy ez a barátság a sírig s talán még azon túl is tart.

— Talán valamikor lesz időm és tehetségem ahhoz — írja Balázs —, hogy emlékeim tárházából napvilágra hozzam azokat, amelyek az olvasóközönséget legjobban érdeklik: hogyan és milyen körülmények között születtek közös nótáink.

— Ezúttal a legelső nótánkról akarok egy kedves históriát elmondani.

— Mikor Antal Ivánnal megismerkedtem — írja Balázs —, még nem tudtam azt, hogy az ország egyik kiváló lyrikusa áll előttem. «Valakinek muzsikálnak a faluban valahol» című verse egyike a legszebb magyar nótaszövegeknek. Első közös nótánk volt s nekem ma is egyik legkedvesebb szerzeményem.

«Valakinek muzsikálnak
a faluban valahol.
De szomorú a nótája
annak, aki ott dalol.
Minden hangja csupa bánat,
keserűség, fájdalom.
Talán nem is muzsikálnak,
talán csak én álmodom.»

— Eddig minden jól ment, csak a második versszakkal volt egy kis baj. Szólott pedig ez ekképpen:

«Valaki a boldogságát temetgeti, siratja,
Valakinek bánata van, ne ítélj el miatta...»

— Aki boldogult Iván barátunkat ismerte, tudta, hogy versei megváltoztatására ritkán volt rávehető. Sőt bizonyos esetekben egyenesen ki volt zárva, hogy egy-egy sort vagy kifejezést megváltoztasson. Most is így volt. Pedig nekem ez a sor sehogy sem tetszett. Próbáltam rávenni Ivánt, hogy változtassa meg azt. Legerősebb érveimet vonultattam fel ellene: magyar ember így nem beszél — ...ne ítélj el miatta... — mondtam. Hiábavalónak bizonyult minden fáradásom. Pedig segítségem is volt. Kapus Samu barátunk, akinek ilyenekhez is kiváló érzéke volt. Együtt poharaztunk hármásban Zilahon a Vígadó-kávéházban, ahol Rác Gyuri cigányprímás máris kezdte kipengetni az új nótát. Végül is meddő maradt minden igyekezetem s már-már beletörődtem, hogy a második versszak ilyen formában lászon napvilágot.

— A kávéházból hazatérőben megállottunk búcsúzkodni. Iván akkor ott lakott a főtéri Bikfalvy-ház földszintes kis udvari szobájában. Meginvitált egy «alvó-kortyra», amit egyikünk sem utasított vissza.

— Alig léptem be a lakásba, megbotlottam egy lehetetlenül rongyos lábszőnyegben, amely Iván lakásának küszöbét volt hivatva díszíteni. Majd, hogy orra nem estem. — Méltatlankodva szóltam oda Ivánnak:

— Hogy lehet valakinek ilyen rongyos lábtörője?!

Mire megszólalt az utánunk nyomakodó Samu barátunk:

— «Ne ítél el miatta!»

— Iván megdöbbenve hallgatta kifogásolt nóta-szövegének e tréfás, de találó alkalmazását. Különben igen szelídlelkű ember volt, sokan galamblelkű melléknéven emlegették. Hanem aztán akik jó magyaros kiszólásait hallották valaha, azok kétségbe vonták, hogy a komáromiak szelídlelkű püspökének és nem valami zupás őrmesternek a fia. Most is kitört belőle a magára eszmélő keserűség.

Hatalmas kiszólásaiból csak ezt az egy mondatot közlöm:

— Hogy tudtam én ilyen emeletes marhaságot írni!

— És aztán ott nyomban megszületett a nóta második, örökszép versszaka, amit Iván barátunk még első felhevülésében írt:

«Valaki a boldogságát
temetgeti siratja.
Valakinek hűtlenné vált,
csalfa lett a galambja.
Meggyógyít a nóta hangja,
könnyít az a szíveken.
Húzzad cigány, boldogságom
én is mostan temetem.»

A Mit keres a temetőbe', mit keres a nap sugára?
kezdetű dalt Zilah város kiváló fia, *Éltető Ákos* volt kereskedelmi miniszteri államtitkár, írta édesanyja halála alkalmából. Átadta a szöveget Balázsnak, aki évekig nem írt hozzá zenét. 1913-ban előmlött a fájdalom a városon. Szépséges, finomlelkű főispán-

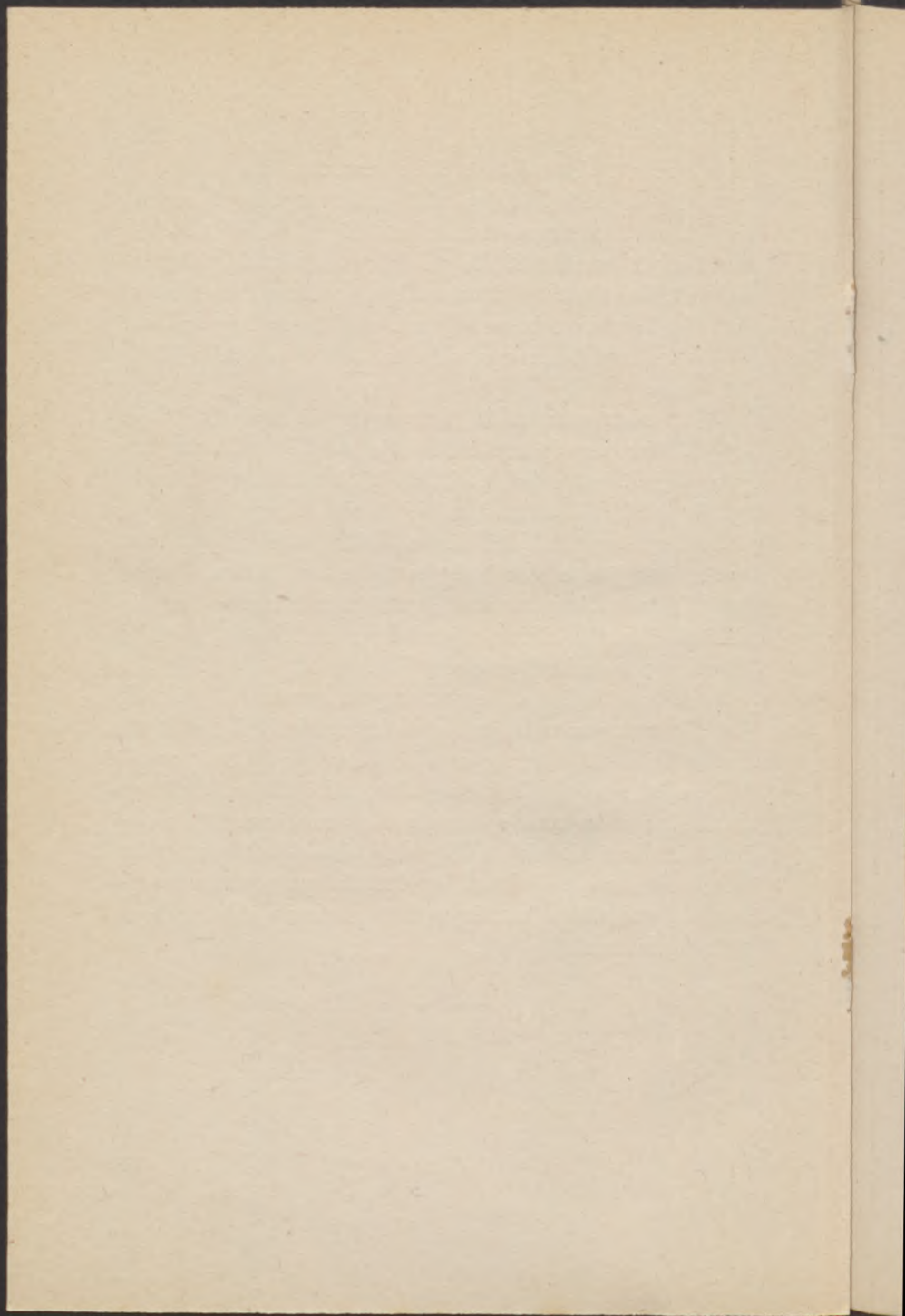
nénk, Kaizler Györgyné fiatalon meghalt. A zeneköltőből ez a gyász váltotta ki a mesteri dalt.

Balázs első felesége több mint tíz évvel ezelőtt halt meg. A kerepesi-temetőben álló síremléket Balázs kívánságai szerint Siklód Lőrinc, a kiváló szobrászművész készítette. Rá van vésvé, kótázva, az elhunyt feleség legkedvesebb nótájának első sora: *Rég szakadt fel a szívemből az utolsó nóta.* A dal a zilahi időkből való.

Ez alatt a síremlék alatt nyugszik a zeneköltő is.

Balázs legnépszerűbb nótája a: *Rácsos kapu, rácsos ablak.* Születésének külső körülménye egy borozgatás befejező akkordja. 1903-ban, vagy 1904-ben lehetett, hogy Balázsnál, a Csillag-utcában vacsora után összejött a vonósnégyes társaság (Balázs, Somogyi Kálmán, Szaplóczay Gyula és én). Ott volt zenélésünk állandó kibice, Antal Iván is. Mozart, Haydn, Beethoven-vonósnégyeseket játszottunk.

A nyáreleji kelő nap aranyos sugarainál vettünk búcsút a kapuban a kedves házigazdától. Ezenközben Antal Iván talán az egész éjszakán át hallgatott zenétől és borozgatástól felhangolva, ráborult az alacsony kis rácsos kapura s elkezdett valami verset mormolni. Erre Árpád figyelte, visszahívta az egész társaságot s ott Ivánnal együtt tíz perc alatt kitermelték magukból a *Rácsos kapu, rácsos ablak* szövegét és dallamát.

BALÁZS ÁRPÁD MEGJELENT MŰVEI:

Cím, kezdősor	Kiadó:
A berek, az erdő tele volt virággal	R.
A hegyoldalt venyigesor takarja	R.
Ahogy én szeretlek, nem szeret úgy senki	R.
Akit én szeretek, nem való közétek	R.
Álmodtam a szerelemről	R.
Álom, álom, földre tévedt álom	R.
Altató dal (lásd Tente baba, tente)	R.
Amerre a Szamos kanyarog	R.
Árpád büszke népe soha ne feledd («Trianont ledöntjük»)	Magy. Nemz. Szöv.
A szellő hozta s oda lehelte (l. «Szeret-e drágám?»)	R.
A vármegye zsandárt nevel («Betyár nóta») . .	B.
Az a beszéd járja az asszonynép között («Tatár Zsófi»)	R.
Az áldóját a világnak, de cudar egy vigalom .	H.—R.
«Az alispán lánya» (= Megvasalva most visznek...)	H.—R.
Az én rózsám szegény fajta	R.
Az orvos úr tegnap, vett be 12-es regimentbe bakának («Baka nóta»)	B.
Azt mondta egy kislány, eszem a zuzáját....	R.
«Baka nóta» (Az orvos úr tegnap vett be...) .	B.
Báránylehők fent az égen merre is repültök? .	R.
Barna kislány az én babám	R.
Befordultam a konyhára	R.

Beleszólnak a dologba	R.
«Betyár nóta» (A vármegye zsandárt nevel) .	B.
Betyár vagyok, magam vagyok, mégse vagyok árva	B.
Bimbó fakadáskor találkoztam veled	R.
Boldog éjjel együtt vagyok rózsámmal	R.
Búbos pacsirta, kis madaram	R.
Bujdosóba ment a falu híres szép bojtárja . .	B.
«Cigánytemetés» (Visznek egy kis kék koporsót)	B.
Csak azért szeretnék csalogánnyá válni... . .	H.—R.
Csak az Isten tudja jobban...	H.—R.
«Csak még egyszer tudnék hazamenni» (Nem kell nékem a világon semmi)	R.
«Csillagom, csillagom» (Szerelmes vagyok egy ragyogó csillagba)	R.
Csillagos a nagy ég, csillagos («Engem szeress»)	R.
Csillagvilágos éjszakákon kigyúl a fény, a zene szól	R.
Debrecenbe' voltam, nagy erdőbe' jártam . .	R.
De sok nótát daloltam el...	R.
Dunaparton, komáromi várban	R.
Édesanyám mi ujság van kis falunkban azóta	H.—R.
«Édesanyám sírhalmára» (Édesanyám sírját...)	R.
Édesanyám sírját, minden nefelejcset... («Édes- anyám sírhalmára»)	B.
Édes fiam temetés lesz holnap	B.
Édes szőke asszony ott a Zobor alján	R.
Édes szülém csehek között	R.
Egy csillaggal beszéltem	R.
Egy csillaggal szegényebb lesz nemsokára az égbolt	R.
Egy csomóba szedtem sok-sok halványsárga rózsát («Sárga rózs»)	R.
Elmennék én, itt hagynálak galambom	B.
Elrepült a fecske, elszállott a gólya	R.
Elszállnál-e dalos madár messze, messze innét .	R.
«Engem szeress» (Csillagos a nagy ég, csillagos)	R.

Cím, kezdősor	Kiadó:
És elment a fiú s a lány úgy ígérte	R.
Esti pesti korzó, egymagamba járok	R.
Eszembe jut amit felejtett, fölemeltem amit el- ejtett	R.
Ez a magos égbolt jaj de kék	R.
Fa leszek, ha fának vagy virága	R.
Fázom a világban	R.
Fegyver nincs az oldalukon, szomorúan mennek («Messze, messze, nagy Oroszországban») .	R.
Fehér nyárfák útján de boldogan jártam . . .	R.
Felleg borult a Meszes tetőre	R.
Felvincen a házam	R.
Fény jár a nyomodba' az enyémbe' bánat . .	R.
Gyere haza kincsem, ne hagyj már el engem .	R.
Gyere ide édes kicsi párom	R.
Gyere velem akáclombos falumba (2. str., az 1. Nézlek, nézlek...)	H.—B.
Gyere velem az erdőbe kék ibolyát szedni . .	B.
[Gyöngyvirágból fonjak majd koszorút] (Br. Wes- selényi Ferenc dala a Balázs-dalok közt)	B.
Ha az esti csillag ragyog	B.
Ha én király volnék, elvinnélek lakni gyémánt palotába	R.
«Ha én téged egyszer megcsókolhatnálak» (Sose volna többé a világon bánat)	R.
Hallod-e, hallod-e kis madár	R.
Ha majd minket újra összehoz a végzet . . .	R.
Ha meghalok, koporsómat ne kísérje senki . .	B.
Ha Rácz Laci cigánykirály...	B.
Ha ragyog a csillag, mikor jön az este . . .	H.—R.
Harmatos rózsaszál hajolj felém, kérlek («Szé- chenyi csárdás anno 1921»)	R.
Ha szavaid megfontolom	R.
Ha te engem barna kislány hűségesen szeretnél	B.
Hófehér virágszál patyolatos ágon («Marika»)	R.
Hortobágyi csárda mellett gyorsan száguld a vonat	H.—R.

«Huszár csárdás» (Nincs szebb, mint a huszár gyerek...)	B.
Ide a kupámat, feledni szeretnék	R.
Itt hagyom a falutokat nemsokára	B.
Jaj de piros az orcád	B.
Kantinosné angyalom	R.
Kapitány úr kiadta a parancsot	R.
Kenyeres pajtásom hajtsd vállamra fejed . .	H.—R.
Kerek Nagy Pistának a néni azt mondja («Kerek Nagy Pista és a Mars bolygó»)	R.
Két babonás szép szemednek álmodója lettem .	H.—R.
Kicsi falu, kicsi ház	R.
Kispálnénak levele jött Boszniából	R.
Klágénfurti kaszárnnyából költöznek a fecskék .	R.
Könnyeimben megfürösztöm emléked	R.
«Lemondás» (Szeretnék május éjszakákon) . .	R.
Levelem, levelem, utolsó levelem	R.
Leveles az erdő, virágos a mező	R.
Levelet hozott a pósta, öreg betűs levelet . .	H.—R.
Levél jött a kis falumból ma reggel	B.
Liget, berek, pacsirtaszó minden gazdagságom .	R.
Madárdalos erdőn vadvirágot szedtünk	R.
Maradj, maradj, ne hagyj itten	R.
«Marika» (Hófehér virágszál...)	R.
«Margitszigeten» (Megfigyeltem egy kedves ifjút)	R.
Megdobban a szívem, amikor meglátlak	H.
Megérett már a cseresnye, de piros	H.—R.
Megfigyeltem egy kedves ifjút («Margitszigeten»)	R.
Megígérttem, megfogadtam az édesanyámnak . .	B.
Megírom a levelemet, az utolsó levelet	R.
Megvasalva most visznek a vármegye házára («Az alispán lánya»)	R.
Merre jársz most halovány virágom	R.
«Messze, messze nagy Oroszországban» (Fegyver nincs az oldalukon...)	R.
Minden mulandó e világon («Vallomás»)	R.
Mikor két szem összekacag...	R.

Cím, kezdősor	Kiadó:
Mikor majd a piros vérem kicsordul	R.
Minek kérde, ki tanított engemet a dalra?	R.
Mi nem felejtünk, nem felejtethetünk	R.
Mit keres a temetőbe', mit keres a nap sugára?	R.
Mit színes sorba róttam, szőttem... («Szabad-e»)	R.
Most még hideg van, fagyos a világ	R.
Nagy fekete felhő borult rá a földre	B.
Nagy Gábornál muzsikálnak, szól a nóta	H.—R.
Ne félj, hogy álmod ellosem («Szerenád»)	R.
Ne hitegess, ne csalogass, az én szívem meghalt	R.
Nem a Tisza partján fekszik ez a csárda («Salzburgi csapszékben»)	H.—R.
Nem jön levél, hiába várom...	R.
Nem kell a csók, ha nem gyönyör neked	R.
Nem kell nékem a világon semmi («Csak még egyszer tudnék hazamenni»)	R.
Nem tudok én néked csak virágot hozni	H.—B.—R.
Nem ültetek én már viola virágot	B.
Nézlek, nézlek, mint a nap a felleget (1. str.; a 2. Gyere velem akáclombos falumba)	H.—B.
Nincs szebb, mint a huszár gyerek, ha lovára kaphat («Huszár csárdás»)	B.
Nyikorog a ráncos csizmám	H.
Ott fent messze, messze, térdig érő hóba	R.
Oregedő ősz anyóka boltíves szobája	R.
Ossze tudnék csókolgatni minden ráncos, muskát- lis kis ablakot	B.
Piros pettyes ruhácskádiban láttalak meg téged	R.
Piros rózsá, bázsa rózsá	B.
Pusztulóba van a házam tája	H.—R.
Ráncos kapu, ráncos ablak	H.—B.
Régen hallgat a hegedűm	R.
Rég szakadt fel a szívemből az utolsó nóta	R.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá	R.
Rozmaringos kertben járok	R.
Rózsabokor a domboldalon	R.

Rózsa, szekfű, violák közt szunnyadozzál gyermekem («Tente baba, tente»)	R.
«Salzburgi csapszékben» (Nem a Tisza partján...)	R.
«Sárga rózsa» (Egy csomóba szedtem...)	R.
Sírok, sírok te utánad, este, reggel siratlak	B.
Soha eddig nem jártam felétek	R.
Sose volna többé a világon bánat («Ha én téged egyszer megcsókolhatnálak»)	R.
Suttognak a lombok, csöndesen beszélnek	H.—R.
«Szabad-e» (Mit színes sorba róttam...)	R.
Szamos partján meghúzták a szülőfalum harangját	B.
«Széchenyi csárdás» (= Harmatos rózsaszál...)	R.
Szerelemnek rózsákkal hintett nyoszolyája	R.
Szerelmes vagyok a te két ragyogó szemedbe	H.—R.
Szerelmes vagyok egy ragyogó csillagba	R.
«Szerenád» (Ne félj, hogy álmod elfelesem)	R.
«Szeret-e drágám?» (A szellő hozta...)	R.
Szeretem a két szép szemed csendes hallgatását Szeretnék május éjszakákon ellopni minden orgonát («Lemondás»)	R.
Szerettem egy barna kislányt	B.
Szidnak engem az emberek, mert tehozzád járok	R.
Szomorú a nyárfaerdő, fodrával a futó felhő bevonta	B.
«Tatár Zsófi» (Az a beszéd járja...)	R.
«Tavaszi dal» (Úgy-e most már tífélétek...)	R.
Tégy hangfogót a húrokra	B.
Te jönni fogsz és két kezéd kitárod	R.
Tele búval ez a világ, hervadozó harangvirág integet	B.
Tele van az én udvarom	R.
«Tente baba, tente» (Rózsa, szekfű, violák közt...)	R.
Te vagy, te vagy barna kislány...	R.
«Trianont ledöntjük» (Árpád büszke népe...)	

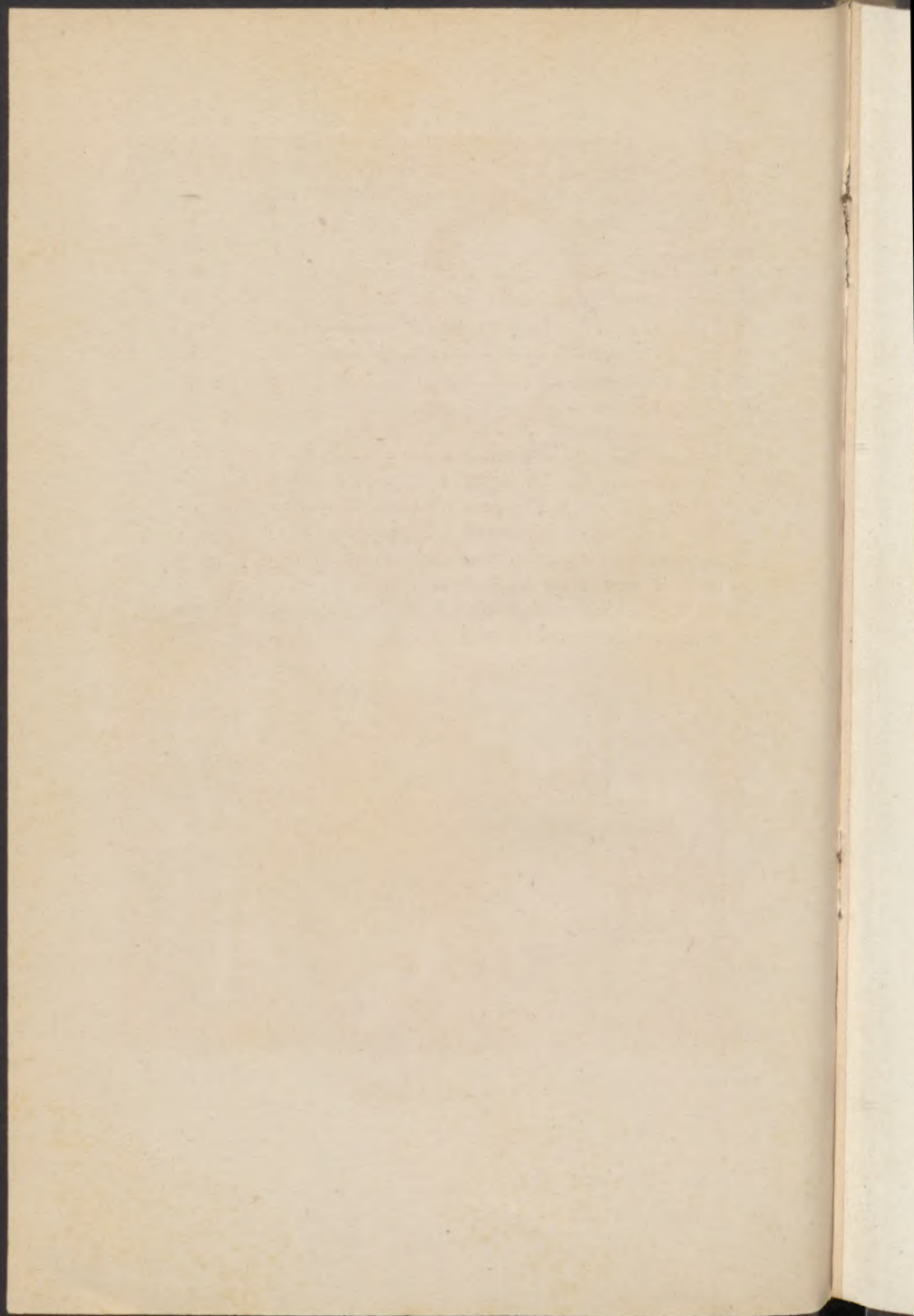
Magy. Nemz. Szöv.

Túl az óceánon, égig érő házban... R.

Cím, kezdősor

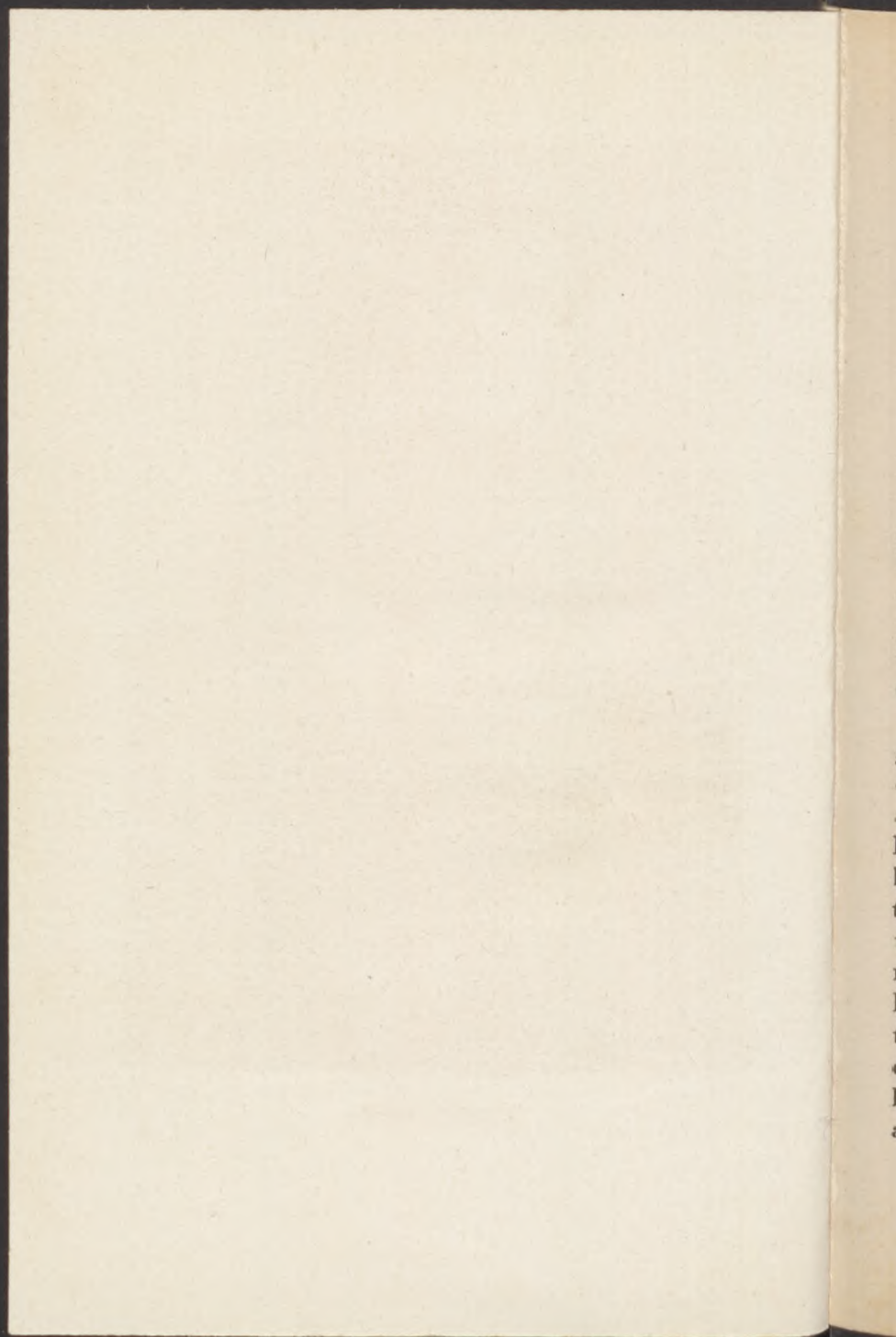
Kiadó:

Úgy-e babám úgy van az, virág mellett nő a gaz	R.
Úgy-e, hogy már tifeleitek ragyogó tavasz van	R.
(«Tavaszi dal»)	R.
«Üzenetváltás» (Szeret-e drágám (így is ismerik)	R.
Valahány barna lány, rátarti a Meszes alján .	B.
Valaki a napot darabokra zúzta	R.
Valakinek a nótáját hej de sokat hallom . .	H.—R.
Valakinek muzsikálnak a faluban valahol . .	B.
Valakit temetnek	B.
Valamikor még eljövök érted	R.
Valamikor szerettelek	B.
«Vallomás» (Minden mulandó ezen a világon...)	R.
Világoskék csillagos az éjszaka	R.
Viola virágot szedtem, lopva ablakodva tettem	R.
Visznek egy kis kék koporsót («Cigánytemetés»)	B.
Volt egyszer egy ország, mesebeli ország... .	R.
Volt nekem egy szép kedvesem	B.
Zilah felett felhőzik most («Zilahi ember nótája»)	R.
Zöld leveles fehér virágos akácfa	R.

SZILAGYI IMRE

SZILÁGYI IMRE

Szilágyi Imre elsősorban «hegedű-ember» volt. Egyik legjobb nemhivatásos hegedűművésztünk, akit valaha hallottam. Csak egy ember hegedült szebben, az apja, — szokta volt erősítgetni a fiú. — Magyarul hegedült! Lavotta, Csermák, Bihari száraz fájából az ő Stradiváriusába költözött a magyar lélek, ott sírt, jajongott és álmodozott. Harsonás «tónus», magyar temperamentum, szenvedély, epedő, édes lágyság, — ez volt a hegedűművészete.

De Szilágyi több volt, mint hegedűművész, *a magyar muzsika megszállottja volt.* A gyönyörű magyar dallamok rajongója és apostola. Be akarta bizonyítani az egész világnak, hogy a miénk a legszebb zene. Hite és vallása volt a magyar muzsika. Egy szál hegedű a varázsvesszeje, amelybe belefért Tinódi Lantos Sebestyéntől Kacsóh Pongrácig mindenik zeneköltőnk, minden népi dalunk, összes szép nótánk és műzenénk. Úgy néztünk rá, mintha Rákóczi Ferenc késői lantosa járna köztünk. A századok nem számítanak, a lelkek kapcsolódnak, a magyar történelem egyazon fából faragja alakjait. Ez a Rákóczi arcú ember egész életén át kereste a Fejedelmet s megtalálta a fejedelmi magyar zenét.

Ez a lantos ügyvéd volt Debrecenben. Lant helyett hegedűn játszott s a magyar népzeneészek ösztönös muzsikalitását használta segítségül, hogy szóló hegedűje művészeti teljességben ragyoghasson. Bandát szervezett, ráköltötte vagyonát, csakúgy, mint néhány elődje. Érdekes jelensége a magyar zenetörténetnek, hogy a múlt század nemzeti fellendülése idején, — amikor kezd becsülete lenni a nótának, a dalnak, a magyar muzsikának, — társadalmunk vezetőrétegéből lelkes művészegyéniségek cigánybandát szerveznek, tartanak fenn s kimennek velük külföldre, hogy ott is bemutassák zenekincsünket. Cigánybandák azelőtt is sűrűn jártak tőlünk külföldön prímásaik vezetésével. Gyakori az is, hogy magyar urak az országot szerte beutazzák cigánybandájukkal, azok élén; ilyen hangversenykörutaknak számíthatók például a Vahot-féle «dalidók» (1859-ben). De az, hogy magyar úr külföldre vigye hangversenyező cigánybandáját, ritkaságszámba ment. Időrendben az első ilyen magyar úr kis-szánthói Dobozy Károly zeneszerző és hegedűs. Boka Andrásnál és Boka Károlynál tanult muzsikálni. 1844-ben külföldi útra ment, másodízben, 1846-ban, 13 tagú bandájával járt hangversenyezni számos európai városban (Liszt Ferenc Bécsben hallotta játékukat s elismerőleg nyilatkozott róluk).

Marosvásárhelyi Simonffy Kálmán népszerű dalszerző, pestvármegyei jegyző, országgyűlési képviselő volt a másik magyar úr, aki 1860-ban és 1862-ben külföldön járt a bandájával.

Fráter Lóránd is cigánybanda kísérettel dalolt külföldön s nem sokkal utána kimegy a hegedűjével Szilágyi Imre. Bécsben, Berlinben, Münchenben, Lip-

csében, Stuttgartban, Prágában, végig Olaszországon — mindenütt siker és diadal. Mindenütt hódított rajongó hitével, amelyből ellenállhatatlan zengéssel tört ki mindnyájunk hite, hogy a magyar muzsika a leg-szebb a világon.

Szilágyi tudta, hogy vannak nagy, hatalmas zene-kultúrák, ismerte, jól ismerte és szerette azokat, — tudta, hogy van népek, nemzetek és fajok fölötti zene-művészet is, sokszor levette a kalapját egyik-másik nagy alkotásuk előtt, de ő hazája zenetörténetének gondozatlan útját választotta, mert annak menetét magyar virágok szegélyezik. Otthagyt a szonáták emelkedett, de a legtöbb magyarnak kissé mindig idegenes világát, — a faji zene, a faji magyar zene zászlóhordozójává szegődött. Így tűnt fel a magyar zenevilágban, így teljesedett be művészete az «Ötszáz-éves magyar dal» ciklusban.

Varázsos magyar volt Szilágyi Imre. Sugárzott belőle a magyar értelem és intelligencia. A levegő is magyarabb volt körülötte. Zenei vándorlásai során mindenüvé Debrecen levegőjét vitte, Csokonai, Petőfi, Arany Debrecenét, műveltségét és erejét. Ez a tulaj-donsága zenére fordítva azt jelenti, hogy mindent ismert, amit akkor muzsikában ismerni kellett, hozzá-véve a magyar anyagot Pominoczky Fülöp minorita szerzetes «Manuale»-jától (1515) Dohnányiig, az ösz-szes lejegyzett és szállongó kótázatlan szépségeket.

Kiemelkedő állomása volt Szilágyi hangverseny-körútjainak: Bécs és kimagasló pártfogója s meghitt barátja: Lehár Ferenc.

Szilágyi Debrecenből ment ki Bécsbe. Mikor a Kormányzó Úr országlása első idején Debrecenben járt

s tiszteletére a debreceni Arany János Társaság, — melynek Szilágyi igazgatója volt, — a Csokonai Színházban díszhangversenyt rendezett, Szilágyi alkalmi ódával szerepelt. (Írói tehetsége is volt.) Mint zeneszerző *«Horthy-nóta»* című szerzeményével vonta magára a figyelmet s végül régi, klasszikus magyar zene-gyöngyökből muzsikált Magyar Imre cigányzenekara kíséretével.

A díszelőadásnak egyik eredménye volt, hogy Szilágyi Bécsből Lehár Ferenc-től levelet kapott, melyen ki minél előbb Bécsbe, ahol ő szívvel-lélekkel mellette áll. A nagy zeneszerző Szilágyi első szereplését a *«Concordia»* bécsi ujságírók egyesületében rendeztette, ahol a családjával ő is megjelent és minden számottevő ujságírót odahívott. Ugyanaznap hosszú cikkek jelentek meg a legtekintélyesebb ujságokban Lehár aláírásával. Ezekben a zeneköltő bemutatta Szilágyi Imrét a bécsi közönségnek. A kritika egyszerre meghódolt előtte és a magyar muzsika előtt, amelyről ebben a formában, — amint írták — fogalmuk sem volt.

A hangversenyen Lehár társaságában ott volt Fedák Sári is. Ott aratta akkor az *«Antónia»* című színdarabban diadalait. Sírig tartó komoly művész-barátság fejlődött ki Fedák és Szilágyi között. Rögtön leszerződtettette Szilágyit a *«Raimund Theater»*-hez az *«Antónia»* előadásaira. Egyfolytában több mint kétszázszor játszották együtt a híres nótázó jelenetét s a következő évadban Berlinben szedték együtt a babért. Zsúfolt hangversenyek tarkították Szilágyi bécsi életét s mikor az ottani rádióban fellépett, Lehár Ferenc mondta a bevezető beszédet.

Szilágyi pályájának kiemelkedő eseménye az a tudományos előadás, melyet a magyar zenéről a berlini egyetemen tartott, cigányzenekar közreműködésével. Díszülés keretében folyt le az előadás olyan rendkívüli sikerrel, ami az egyetemi falaknak szokatlan lehetett.

Pár évi külföldi hangversenyezés után Szilágyi hazajött. Itthon sok koncert és sok szép rádióelőadás. Állandó művészeti összeköttetés Fedákkal, ami nagy befolyással volt mindkettejük művészetére. Törhetetlen magyarságukban és a magyar muzsika szeretetében összeforrtak s ennek eredményeként előállottak az *«Ötszázéves magyar dal»* című ciklussal. Zengett a főváros és a vidék a régi és újabbkori legszebb magyar daloktól. Kultúrmunkát végeztek, melyet a zene-történetírók is értékelték.

Az *«Ötszázéves magyar dal»*-ciklussal Fedák és Szilágyi az egész országot bejárta. Ezután Szilágyi tíz tagú zenekarral s Eitner Irén énekesnő és Varga Imre énekes kíséretében az *«Ötszázéves magyar dal»* műsorával elment Olaszországba. Szilágyi a külföldön mindig mindenütt megértést és szeretetet kapott, de ahogy az olaszok ünnepelték őt, — diadalút volt. 10 városban 17 hangversenyt adtak.

A teljesség kedvéért nem mellőzhetjük az életrajzi adatokat. 1881-ben, Debrecenben született. Édesapja, Szilágyi Imre, tekintélyes debreceni ügyvéd volt. Édesanyja, Balkó Piroska, ferenci Balkó József álmosdi földbirtokos leánya. Verseket irogatott a nagyváradi lapokba. Rajongott a művészetekért és különösen a zenéért. Szilágyi tehetségességének egyik gyökere itt kereshető. A másik, az izmosabb és gazda-

gabb száll, az apához vezet. Gyönyörűen hegedülte a régi klasszikus magyarokat. Azok tiszta stílusát apjától tanulta a fiú.

Az öreg Szilágyi azonban hallani sem akart arról, hogy egyetlen fia művész-pályára menjen. Csaknem rákényszerítette az ügyvédi foglalkozásra s amint az oklevelet megszerezte, bevette irodájába társnak. Az öreg Szilágyi az ügyvédi kamara elnöke volt, tekintélyes vagyon ura, el sem tudta képzelni, hogy a fia ne folytassa az ő megkezdett munkáját.

Közben Szilágyi mégis elvégezte a debreceni Zenedét, melynek hangversenyein tizenhárom-tizennégy éves korában jelentős sikereket aratott a klasszikusok hegedűversenyeivel. Később, — mikor egyénisége kifejlődött s kikerült a zenedei hatások alól, — kezdett a magyar zene útjára térni. Tanulmányozta a multat s figyelte a jelent. Édesapjának «úri bandá»-ja volt. Beállt oda másodprímásnak. Ezen a réven is sokat tanult. Többször említette, hogy sokat köszönhet az «öreg» Magyar Imrének, akinek a bandájával sokat játszott hangversenyeken. Ez még akkor volt, mikor a «kis Magyar», a későbbi primás, még gyermek volt s csak úgy «segíteni» ülhetett be a bandába. Szilágyi a primások közt mindig legtöbbre becsülte a később híressé és naggyá nőtt «kis Magyar» játékát.

Szeretettel beszélt Rácz Károly cigányprímásról is, akivel huszárönkéntes korában, Miskolcon sokat játszott. A nóta egyszerű, cifrázatlan előadását tőle szerette meg.

Háború előtt a debreceni Zenedében magyar zenei

tanszéket létesítettek. Szilágyit hívták meg rá tanárnak. Feladatát kitünően betöltötte. Példát mutatott arra, hogy az általános zeneművészet s a magyar zene nem egymással ellenkező tantárgy, hanem a zenei szép egymáshoz tartozó két ága.

1918-ban meghalt Szilágyinak az édesapja, így felszabadult a művész a nyűgöző ügyvédi iroda alól. Elvállalta a «Hajdúföld» című politikai napilap főszerkesztői állását, ezenfelül részt kért magának minden közérdekű és művészeti eseményből. Ezenközben szövődött a már említett Lehár Ferenc barátság, amely eltérítette a debreceni utcákról Szilágyit.

Életvonalát ő maga így rajzolta meg:

«Amíg a debreceni ügyvédségtől idáig jutottam? — egész regény, ami a véletlenek és végzetszerűségek sorozatát tükrözi. Apám, a debreceni ügyvédi kamara elnöke, engem is ügyvédnek nevelt, pedig érezte és értette művészi hajlamaimat, hisz ő maga is egyike volt a magyar muzsika leglelkesebb rajongóinak és interpretálóinak. Soha életemben nem fogok úgy hegedülni, mint apám. Eötvös Károllyal terveztük, hogy az egész országot bejárjuk a klasszikus magyar dalköltők műveivel, — neki is indultunk, de jött a háború és én első perctől az utolsóig kint voltam a fronton....».

Szilágyi külföldi útja után mozgalmat indított magyar zeneegylet összetoborzására. Régi vágya volt és hittel bízott sikerében. Megalapította a «Magyar Zene Barátainak Országos Egyesület»-ét. Ő volt az igazgatója. Az egyesület jelentős sikereket ért el.

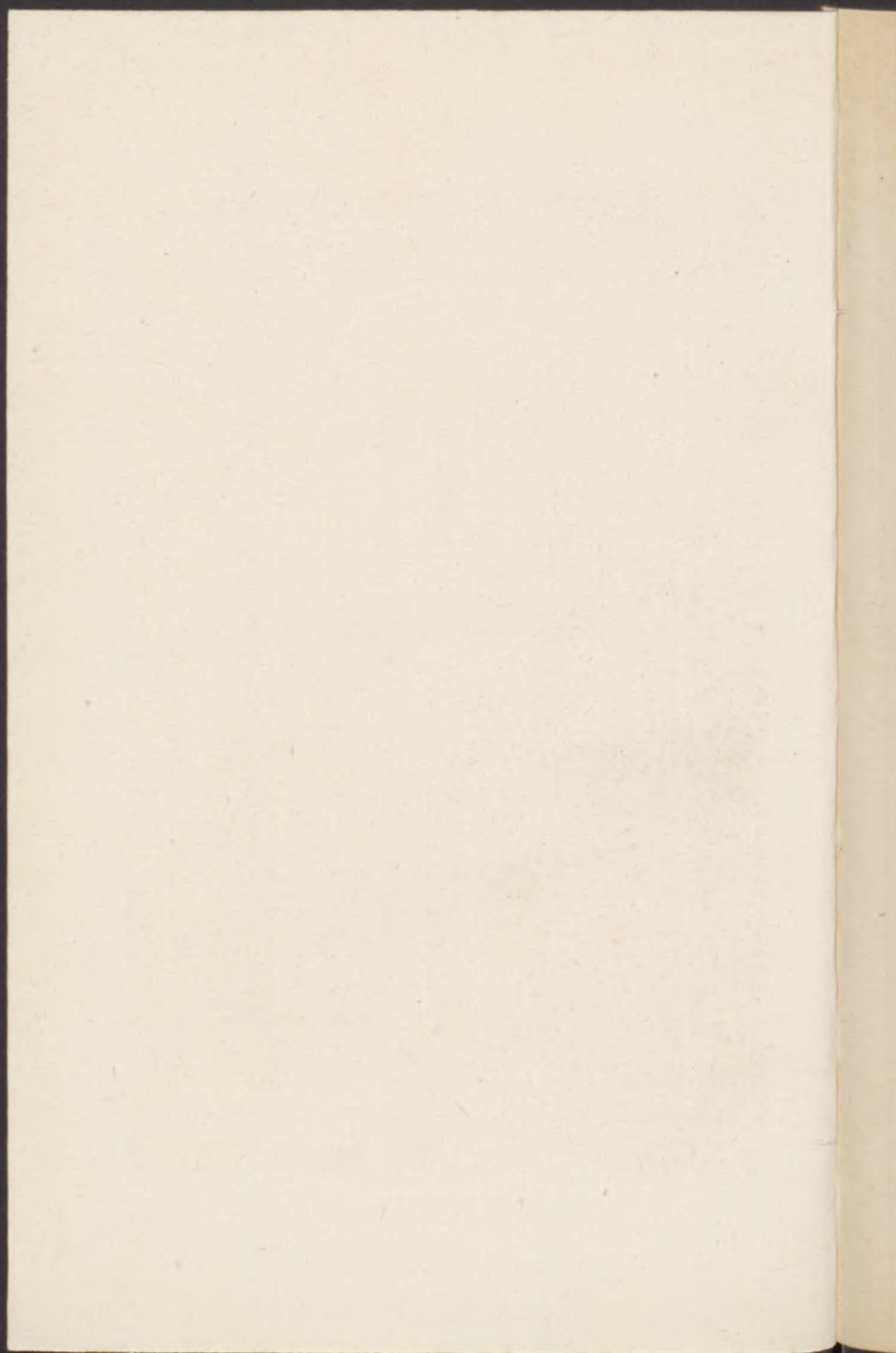
Az életrajzi adatokhoz tartozik, hogy Szilágyi

Imre kétszer nősült. Első házasságából három gyermeke származott.

Többszörös ragyogó külföldi sikerek után Szilágyi körül itthon a világ kissé elszürkült. Ő elfáradt, elbetegesedett, szervezete kimerült. Folyton izzó magyar szíve 1935 július 5-én ellobbant.

HUBER GYULA

HUBER GYULA

Dunántúl egy katolikus pap novicius korától haláláig nótákat írt. A mellett, hogy Isten szolgálatát példásan ellátta, a mellett, hogy a közügyekben vezető szerepet töltött be, — megmaradó idejét — több mint hatvan éven át — a magyar nóta felvirágoztatásának szentelte. Ő maga sok százat írt. Nótafa volt a barcsi apátúr: *Huber Gyula*.

Tavaly halt meg, 82 éves korában. Neve, szerénysége miatt, nem országos hírnév. Többször megtörtént, hogy nagyobb társaság lelkesedett egy-egy nótáért és senki sem sejtette, hogy a szerzővel éppen most koccintott. Nem annak örült legjobban, ha új nótáskönyvét hozta Budapestről a posta, hanem ha a plébánia ablakai alatt az ő nótáját dúdolva ment el valaki, aki nem tudta, hogy a nótának szerzője van, vagy lehet s éppen ott ül dús virágai közt, akit köszönteni illik, az apátúr.

Az apátúr, Huber Gyula most elment s azóta megkezdődik a magyar földön az ő második dalelete.

Mi a dal sorsa? — kérdi Brisits Frigyes és így felel rá:

— «Névtelen, nagy és hű szolgálat. Elfogadjuk, megértjük, szívünkbe zárjuk és a magunk személyé-

hez hasonlítjuk. *Mi* éljük tovább s már nem a szerző, hanem *mi*, élői és fenntartói, szívünk emlékezetével adunk nevet és sorsot neki.»

Szerzője beletűnik egy nagy dal-közösség személytelen és névtelen összességébe. Ez a legszebb élet. Minden érték és nagy gondolat így marad fenn, így válik közkinccsé.

A nóta a magyar föld legjobban pazarolt közkinccse. Bányájának egyik legszorgalmasabb munkása Huber Gyula volt.

Nem mértéktartó sem a munkában, sem az alkotásban. Így zenéjében, nótáiban sok a hevenyészett, sok a vázaltszerű, ami művészetének rovására esik. 105 nótája (szöveges műve) jelent meg, 100 szöveg nélküli nótája kiadatlan, ezenfelül vagy 500 palotása és 500 csárdása kéziratban maradt. Összesen 1200 kóta. Túltermelés, de akad köztük több érték. Így a mérleg másik serpenyőjébe esik, hogy ő írta a *Gyöngyvirágos selyemkendőm; Csendesén, csak csendesén; Na higgy néki; Selyem kendő, selyem kötény, selyem szoknya; A bíróék udvarában; Janka csárdás; Balatonföldvári csárdás* című nótákat. Ezek országosan ismertek, népdalokká emelkedtek, csak azt tudják kevesen, hogy ki a szerzőjük. Aki ezeket írta, annak helye van a nagy magyar nótaköltők sorában.

Neve nem jutott még be a komoly szakkönyvekbe, meg kell tehát ismernünk életrajzát:

Huber Gyula 1861-ben, Zalaegerszegen született. Iskoláit Zalaegerszegen, Szombathelyen és Nagykanizsán, a szemináriumot Veszprémben végezte. 1886-ban pappá szentelték. A lelkipásztorkodást a zala-

megyei Káptalantótiban kezdte meg, ahol tíz esztendő-t töltött, majd somogyvári káplán lett. 1900-tól haláláig barcsi plébános. 1906-ban a király veszprémvölgyi címzetes apáttá nevezte ki, kormányfőtanácsosi rangot is viselt.

Gimnazista korában hegedülni tanult. Jól kezelte hangszerét s általános muzsikálításával társai közt csakhamar feltűnt. A veszprémi kispapok körében zenekart szervezett, melynek vezetője. Első zeneszerzői kísérletei innen eredtek. Legelső nótája «Szomszédunkban van egy hajlék» kezdetű. Szövegét is kispap írta: Maroshalmi Gyula.

Barcsi plébános korában kezdte összeállítani szerzeményei egy részét. Sajtó alá rendezte *Dráva mellől, Száll az ének szájáról szájra, Szívből szívnek* és *Szeresd a dalt* című nótás könyveit. A háború és a szerb megszállás hallgatásra kényszerítette a nótás papot, de a felszabadulás után úgy ömlött szívéből a nóta, mint káplán korában. Legújabb daloskönyve «*Múlik minden, a dal marad*» címmel jelent meg. Szövegírói többek közt: szendrői Horoknyai Cirill, Madarász Ernést, Nápocsi Vince, Teller Vince, Kisfaludy Atala, Orbán Lajos, Temérdek és mások. Számos dalának a szövegét is ő maga írta.

*

A papköltő nótás életét sok kedves epizód élénkítette. Egyik:

Huber Gyula káplán korában a balatonfüredi sétányon üldögélt s legújabb frissének, a későbbi híres *Janka-csárdás*-nak dallamát jegyezte le. Arra sétált a fürdőigazgató egy igen előkelőnek látszó úr társasá-

gában. Az igazgató odaintette Hubert s bemutatta a «báró úr»-nak. A «báró úr» lekötelező kedvességgel mondta, hogy hallotta hírét a «káplán úr» szép nótáinak. A nóták a feleségét különösen érdekelnék. Arra kéri a tisztelendő urat, jönné el hozzájuk délután hat órára nótástól, hegedűstől. Megmagyarázta, melyik villában lakik s «vizontlátásra» búcsúzott. Huber Gyula nem sejtette, ki lehet a «báró úr». Kereste később a fürdőigazgatót, nem találta s nem tehetett egyebet, beállított hat órára az ismeretlen báróékhoz.

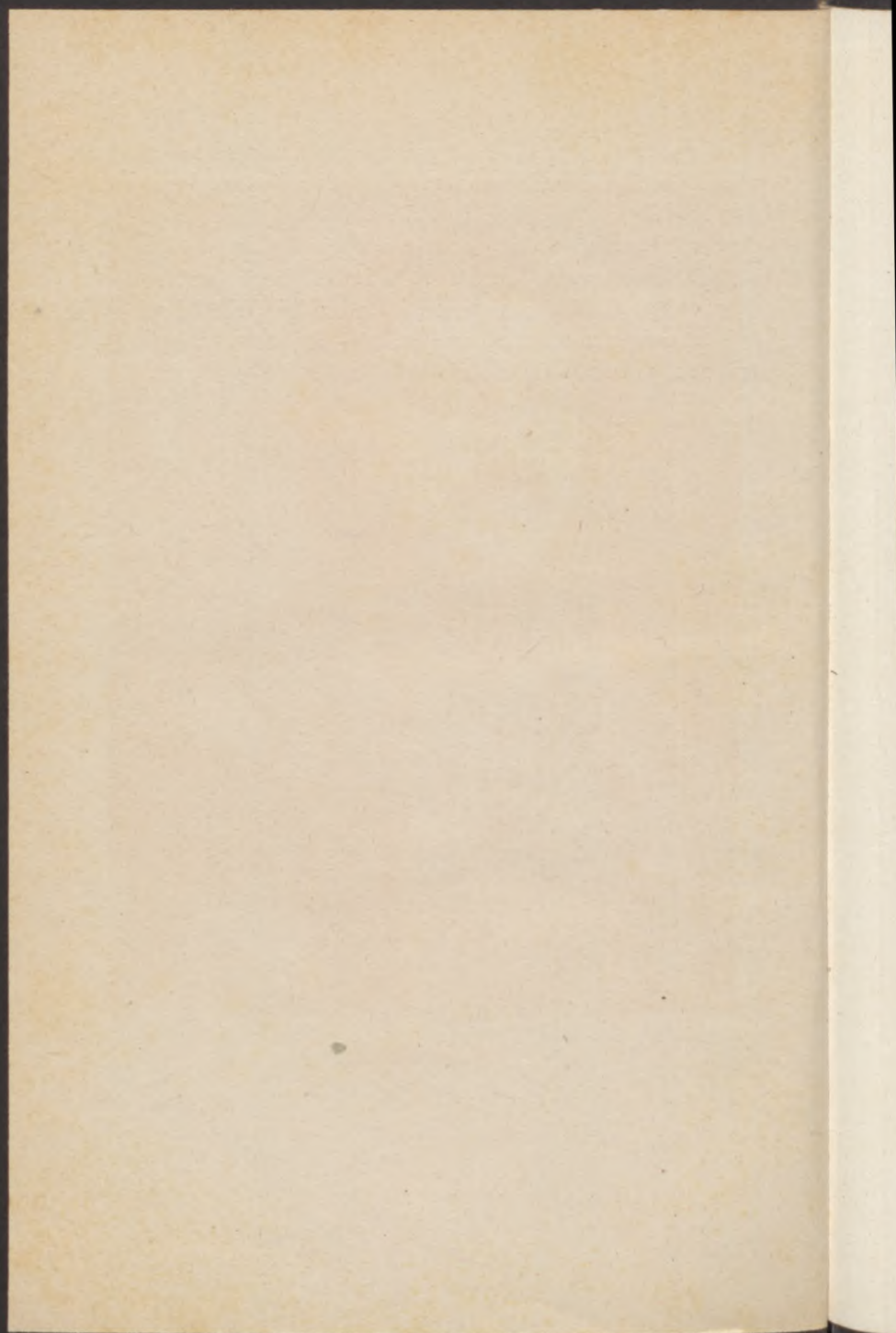
Fehér kötényes szobalány nyitott ajtót, bejelentette őt s a következő percben ott állott a nótás káplán báró Splényiné Blaha Lujza, a nemzet csalogánya előtt. Egy kis elfogódottság leküzdése után belejött a nótázásba, illetve belejöttek, mert Blaha Lujza vele dalolta a nótákat. Késő este ért véget a rögtönzött hangverseny. Blaháné a sok nóta közül kiválasztotta a legszebbeket, a *Györgyvirágos selyemkendőm*; *Selyem kendő*, *selyem kötény*, *selyem szoknya* kezdetűt és még néhányat s végigdalolta velük az országot.

Blaha Lujza varázsos lénye mindenütt termeltette maga körül a nótát. Huber Gyulának is leggazdagabb nóta-költő ideje a Blaháné-korszak volt. Egy másik nyáron Balatonfüreden emlékezetes, valóságos díszhangversenyét rendezték meg a magyar nótának. Blaháné: Huber Gyula és a másik nagy dunántúli nótaköltő, Pete Lajos, szerzeményeit adta elő.

Blaha Lujzától a Rádióig, a Rádió legújabb idejéig, egy bő félszázadon át, sűrűn fel-fel hangzott az országban Huber-dal.

*

Huber Gyula a lélek embere volt. Erős, magas, vállas férfi. Túláradó szív, megértő és a bajban legéndás segítő. Okos, bölcs és vidám. A vidámság lényének egyik alapvonása. Szerzeményeinek nagy többsége vidám, vagy derűs. A bűt és borút messze űzte velük. Külön, csaknem zárt nótavilág. Kirobbanó művésztemperamentum, melynek — sajnos — fogyatékosak voltak a korlátai.

BIHARI JÁNOS

és
cig
a
mú
kin
me
du
tól
nű
gy
és
kis
is
fő
sér
ny
ber
be

Li
Bo
«A
Pe
a

MAGYAR CIGÁNYZENÉLÉS

A magyar zenei művelődés egyik legérdekesebb és legsajátosabb fejezete: a magyar cigány, a magyar cigányzenélés. Az egész magyar társadalom összeforrt a zenélő cigányság kultuszában s művelődésüket és művészetüket nemzeti ügynek tekinti. A magyar dallamkincs évszázadokon át összefolyt a cigányzenélés gyűjtőmedencéjébe s alig van a magyar életnek olyan fordulata, melyből a cigánybandák hiányoznának. Rákóczi-tól Kossuthig és a nagy háborúig ott találjuk mindeütt a cigányt, aki együtt búsul és együtt vigad a magyarral. Mai életünket is át és átszövi szívhezszóló és tüzes dallamú művészetével s ha legújabbban vonója kissé el is lankadt, ha egyeduralmát a jazz-divat meg is ingatta, nem némult el teljesen, sőt újabbán, főként a rádió révén, a külföld általános érdeklődésének előterébe került. Német, francia, olasz tanulmányok és hírlapi cikkek jelennek meg róluk, melyekben nagy érdeklődéssel, figyelemmel, sőt csodálattal beszélnek sajátos, mindenkit meghódító művészetükről.

A külföld figyelme e részben nem újkeletű. Mióta Liszt Ferenc, nagy hazánkfia, hirhedt könyvét (*«Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie»*, 1859 «A cigányokról és a cigányzenéről Magyarországon», Pest, 1861) megírta, a zenevilág legkiválóbbjai keresik a magyar cigány. Brahms el nem mulasztotta, hogy

Pesten létekor kedvelt cigánybandáit meg ne hallgassa. Liszt zongorarapszódíái után, fiatal korában világjáró hegedűművészünk, Hubay Jenő, «Csárdajelenet»-einek bizonyos fokban szintén cigányos vonatkozásai keltettek nagy érdeklődést. Berlioz, Delibes, Saint-Saëns, Ernst, Kubelik, D'Albert, Casals, Ysaye, Messenger, Nikisch, Richter, Mascagni, Debussy, Ravel, Stravinszkij s a nálunk járt zenei nagyságok egész sora lelkesen nyilatkozott cigányaink különleges játékmódoráról és zseniális muzikalitásáról. Erkel, Mosonyi, Volkmann, Hubay, Dohnányi, Poldini, a két Szabados s csaknem minden nagy magyar szerző alkotásában megtaláljuk a cigányzenélés elismert művészi eszközeit. Külön nem is szólva arról a könyvtárnyi anyagról, mely Haydntól és Schuberttől kezdve a külföldi zeneköltők szerzeményeiben «Zingara», «Zingarella», «Zingaresca», vagy «Alla Zingara» felírással előfordul. A cigány iránt lelkesülő zenei tekintélyek elismerésében sok a jóhiszemű tévedés, de egyben mindannyian megegyeznek, hogy a magyar cigányzenélés *egyedülálló művészet*.

A magyar nótát, cigányzenét, cigány és magyar előadó- s alkotóművészetet legtöbbször, még a magyarok közül is számosan: összezavarják, ami nem meglepő, hiszen a magyar cigányzenélés sem történetileg, sem esztétikailag alapvetően és tudományosan feldolgozva nincs. Magában a magyar szakirodalomban is zavaros elméletek és adatok viaskodnak a magyar cigányprobléma körül. Sorainknak csupán az a célja, hogy a tudományos részleteredményeket egyesítse, bemutassa s a magyar cigányzenélés lényegét és mai állását röviden megismertesse.

*

Mindenekelőtt az elnevezésekkel, a helyes fogalmakkal kell tisztába jönnünk.

A közhasználat szerinti «cigányzene», «cigánymuzsika» elnevezés: *helytelen*, mert a *cigányzenekar*, a *cigánybanda*, *nem cigányzenét játszik, hanem magyar zenét. Az a zene, mely jórészt a cigányok vonóján él, nem a cigányok zenéje, hanem a magyaroké.* Van a cigányoknak is faji zenéjük, elsatnyult népzene. Van Magyarországon néhány magyar szövegű cigány dallam, de nyelvileg jórészt hibás cigányszavakkal tűzdelt, úgyhogy még folklóre szempontjából sem számottevő. Az a két hírneves cigányszármazású zeneszerző, aki soraikban a legkiválóbb alkotóművész: *Bihari János* (1764—1827) és *Dankó Pista* (1858—1903), nem cigány, hanem magyar műveket írt, mert alkotásaikban színmagyar szellem él. Sőt egyikük, *Bihari János*, olyan átfogó erejű zseni volt, hogy működése a Franciaországból kiindult művészeti és irodalmi romantizmusnak egyik előhírnökeként tisztelendő. A magyarországi cigányok csak *megőrzői* és *terjesztői* azoknak a megejtő dallamoknak, melyeket évszázadok magyar nótaköltői s a magyar nép alkotott. A cigány csak előadója, igen tehetséges, színes, temperamentumos reprodukálója annak a rendkívül gazdag nótakincsnek, mellyel lelkes magyar szívek hintették tele a keserves, bús és ritkán vidám magyar időket.

A külföld ma is összetévesztgeti a cigány és a magyar muzsikát. Azt hiszi, hogy a cigány termeli nekünk a nótát. Minden alkalmat meg kell ragadnunk, hogy ezt, a *Liszt Ferenc* egyébként zseniális könyvéből fakadó tévedést, helyrehozzuk. Ezért nyelvünkben is fel akarjuk tüntetni a lényegbeli különbséget s sza-

vainkban ki akarjuk fejezni, hogy a közhasználat szerinti «cigányzene»: *valójában magyar zene*. Ezért kell használnunk a *cigányzenélés* szót, amivel a cigányok zseniális népi művészete nem lesz értéktelenebb s a magyar zeneművészet többreépülő anyagának egyikét jelentőségének, természetének megfelelő fogalommal határoztuk meg. «Zigeunermusik»: helytelen. «Zigeuner-kapelle»: a helyes német kifejezés. Ezt a megkülönböztetést minden nyelv átvehetné.

A cigányzenélés szó két fogalmi tartalmat egyesít. Jelenti először az előadási módot, mellyel a cigány a zenedarabokat megszólaltatja s jelenti azt a hangszeres, vagyis zenekari együttest, amit magyarul cigánybandának hívunk.

Amilyen különleges a magyar cigányok hangszeres játéka, olyan sajátos a *hangszeranyaga és összetétele*. A cigánybanda, mint zenekari együttes, fokozatosan alakult ki és szükségszerűen bővült. Hangszerei vonós és fúvós szerenádhangszerek, melyeket mint megtámasztó akkordhangszer: a cimbalom fűz egybe. A mai cigánybanda hangszerparkja ez: első hegedű (prímás), tercista (segéd prímás), kontrás (második hegedű), brácsás (viola), kishőgő (cello), nagybőgő (gordon), cimbalom, klarinét és tárogató. Vegyük sorra a hangszereket. A hegedűt, brácsát (violát), kishőgőt, nagybőgőt és klarinétet jól ismeri a zenetársadalom. Ritkább hangszer: a cimbalom és a külföld előtt csaknem ismeretlen: a tárogató.

A *cimbalom* verőkkal megszólaltatott húros hangszer, leginkább trapézformájú hangszerszekrénnyel. Ázsiai eredetű. Ismerik már a régi kínaiak, asszírok, arabok és perzsák. A középkorban került Európába

s Magyarországon a XV. században említik először («Bécsi kódex»). A XVIII. században a cigányegyüttesek szerves alkotórésze s azóta sajátos cigánybandahangszer. Európában másutt, mint Magyarországon, alig található. A XIX. század végén Schunda V. József hangszergyáros tökéletesítette. Lábon álló, pedállal ellátott hangszer lett belőle, melynek hangterjedelme négy oktáva (E—c/3) s hangolása kromatikus. A cigány akkordokra és fantasztikus futamokra használja bandájában. Néha szólót is játszik a banda halk kíséretével. Cigányaink rendkívüli ügyességre tettek szert ezen a hangszeren. Olyan cimbalmosaik voltak és vannak, kiknek játékát Lisztől kezdve mindenki megcsodálta. Liszt így ír könyvében a cimbalomról: «A cigányzenekarok alapja mindig a hegedű és a cimbalom volt... ma is az, a többi hangszer csak a harmónia megkettőztetésére, a ritmus megjelölésére s kíséretül szolgál... Az első hegedű keresztülfutja a virtuóz szeszélyének minden kígyós kanyargását, a cimbalom dolga a futamot ritmusban tartani, az ütem gyorsítását, vagy lassúdását, erélyét vagy lágyágát jelölni. Különös bűvészi ügyességgel és gyorsasággal kezeli a cimbalmos a kis fakalapácsokat, melyekkel a réz- vagy acélhúrokon átrohan s melyek a zongora eredeti mintájában a billentyűket pótolják. A cimbalmos az első hegedűssel együtt megosztja azt a jogot, hogy bizonyos futamokat kifejthet, bizonyos változatokat rögtönzési kedve szerint tetszésszerűen a végtelenig kinyújthat. Ők a banda magánjátékosai, amint ezt a cigányok zenészi nyelvén mondani szokták: «szólistái».

A cimbalmot a műzene is átvette. Nemzeti ope-

ránk nagy költője, Erkel Ferenc, «Bánk-bán»-jában alkalmazta először. Liszt Ferenc «Magyarok Istene» című kantátájában és «Magyar rohaminduló»-jában (ad libitum) használta. Újabban megtaláljuk Zichy Géza gróf «Rákóczi-trilógia» operasorozatában, Kodály Zoltán «Háry János» című magyar daljátékában, Poldini Ede «Farsangi lakodalom» című magyar vígoperájában s több más helyen.

A mai cigánybandáknak sok névtelen cimbalom-művésze van. Liszt idejében a Pintér-testvérek emelkedtek hírnévre s később Lányi Géza. De a polgári magyar társadalomból is nem egy művésze akadt a hangszernek. A pedálos cimbalom feltalálása óta a középosztály felkarolta a cimbalmot, mert technikája a többi szólóhangszerhez képest aránylag könnyen elsajátítható. A cimbalomnak a Zeneművészeti Főiskolán tanszéke van.

A *tárogató* ősi, ázsiai fúvóhangszer. Oboaszerű síp. A magyarság már az őshazában ismerhette s mint tábori hangszert használta. A XVI–XVIII. században töröksíp néven volt használatos. A XVIII. század végén már «*tárogató-síp*» néven szerepel. A magyar nép hagyományos ősi hangszerének tartotta mindig. A régi-régi tárogatóból — sajnos — egyetlen hiteles példány sem maradt ránk, mert az osztrák udvar a kuruc kor lázító hangszerét látva benne, használatát eltiltotta, összegyűjtette és elégettette.

Jó másfél évszázad után Schunda V. József, Káldy Gyula útmutatásával, 1890-ben rekonstruálta. Ilymódon klarinét-, illetve saxofon-szerű, egy nyelvű hangszer lett belőle, melyen az oboa ujjrendszerével két és fél oktáv (b–c/2) játszható, B-, Esz- és Ász-

hangolásban. Az újípusú tárogató hangja lágy, puha, messze távlatból búgó. A kurucok harci sípjának keményebb és fénylőbb hangszínezete lehetett, mert tábori és ünnepi hangszer volt. A magyar nép hagyományokhoz ragaszkodó természetével a mai tárogatót faji hangszerének elfogadta s a nagyszerű zenei érzékű cigány zenekarába befogadta. Az ősi dallamokat, a kuruc idők hallgatóit, kesergőit, toborzóit, verbunkosait és táncnótáit leginkább ennek segítségével adja elő. Nem cifrázó hangszernek használja, de a rajta megszólaltatott dallamok hangulatából tagadhatatlanul kiérzik valami szélesen hömpölygő magyar ősiség.

A cigányzenélés tisztán instrumentális jellegű. A valódi magyar cigány sohasem énekel. *Hangszerén* mintegy a *hangszerével* mondja a dalt. A szöveggel nem sokat törődik, bár ismeri azt, de maga sohasem éneкли. Ez a hagyománya legalább kétszáz éves. Az azelőtti időket pedig csak a mai cigányzenélés kialakítójának tarthatjuk. A nótát, a dalt szövegével legfeljebb a cigányozást élvező, vagy mulatozó magyar dúdolja, vagy éneкли, — ha kedve tartja. Az a cigánybanda, amelyik énekel is, meghamisítója a valódi magyar cigányzenélésnek.

Ha a magyar rádió mégis többször ad cigányzenélés keretében énekszólókat zenekarkísérettel, — az nem ellentétes az előbb mondottakkal, mert ilyenkor a cigányozó magyar éneklését s népszínműveinkben, daljátékainkban, operettjeinkben a megneemesített és a magyar udvarokban ma is otthonos magyar nótázást mutatja be.

A magyarországi cigányság története.

A cigányzenélés megismeréséhez, legalább vázlatosan, át kell futnunk a magyarországi cigányság történetén. Az eddigi kutatások szerint a cigányok pontosan meg nem határozható időben, India északi részéből indultak el nyugatra. Európában a XIV. század végén tűnnek fel. Az angolok a cigányokat egyiptomi eredetűnek tartották, ezért hívják ott a cigányt ma is «gipsy»-nek, míg Franciaországban «bohémien» a nevük, mert Csehországból vándoroltak be francia földre. A hollandusok «ungern»-nek mondják, mert oda Magyarországból kerültek s Dél-Amerikában ugyanezért «hungaro»-nak nevezik. Hazánkban «pharaones»-nek (Fáraó fiai) emlegetik a latin oklevelek. Valószínű, hogy hozzánk Románián át jöttek be 1420 körül. *A cigány és a magyar elnevezésnek ez az összecszevérese: helytelen.* A cigányság a környezetéhez alkalmazkodó nép. Mindig annak a nemzetnek a zenéjét veszi át, amelyben él. Így a spanyol, olasz, oláh cigány spanyol, olasz, oláh dallamokat játszik. A cigányt mindenütt tehetséges muzsikus-fajtának ismerik, de nálunk fejthette ki legjobban képességeit. Honnan van ez? Liszt Ferenc így magyarázza: «...a cigányok nomád népe csak Magyarországon élvezé a kifejlésére, felvirágzására annyira szükséges kedély teljes szabadságát». A magyarok maguk régebben nem igen zenéltek, legalább is a magyar úr — nem. Zenéltetni azonban szerettek. A saját ízlésük szerint. Megtanították tehát a cigányt kedvenc dalaikra, nótáikra, zenedarabjaikra. A cigány, mint alkalmazkodó fajta, mihamar átvette így a magyar dallamkincset. Ját-

szásukért, megélhetést, gondoskodást kaptak. Ennek fejében a cigányság teljesen azonosította magát a magyarok alaptermészetével, büszke, harcias lelkese-
désével, a nemzet fájdalmaival és örömeivel. Féktelen szabadságszeretetük is nálunk talált legtöbb megér-
tésre, — hiszen ez a magyarnak is egyik fő faji vonása. A nemzeti fellendülés korában a cigány vonóját való-
ságos propagatív erővel ruháztuk fel. Egyszóval a cigányt nem tekintették sehol a nemzet tagjának, míg mi őket nemzeti művészeknek tartjuk.

A cigányok a XVIII. századtól kezdenek hírnévre kapni. Nagy századuk a tizenkilencedik. Ők a magyar úri osztály zenéjének ismerői és terjesztői, ők a köz-
vetítők fél-népi, fél-polgári zenélésükkel a falu és a város, idegen és magyar közt. Ennél is nagyobb érdemük, hogy a nemes magyar verbunkos-stílus ter-
jesztői, sőt részben kialakítói (Bihari János).

A cigányművészek közül legrégibb, akit névről ismerünk, az öreg *Cinka Sándor*, ki a XVII. század második felében élt. A hagyomány szerint Rákóczi Fe-
renc cigánya volt s Rodostóban halt meg, hova a nagy fejedelmet száműzetésébe elkísérte.

Unokája volt *Cinka Panna*, a híres cigányhegedű-
művésznő, kiről sok magasztaló írás, vers maradt reánk, melyek ragyogó szépségéről és páratlan művé-
szetéről szólnak. Állítólag 1711-ben született, Sajó-
gömörön s 1772-ben halt meg. Lányi János gömöri földbirtokos, taníttatta zenére Rozsnyón egy városi muzsikussal. Tizenkilenc éves korában férjhez ment s férjével és annak két fiútestvérével bandát alakí-
tott (az egyik kontrás volt, a másik cimbalmos), mely csakhamar nagy hírre tett szert. Később fiait is ban-

dájába vette s zenekarával rendkívüli diadalok kíséretében járta be az országot, valamint a külföld egy részét. A közhit szerint Amati hegedűjét, melyet külföldön ajándékba kapott, sírjába temették. Szerzeményei is voltak, de azokat hiteleseknek nem tarthatjuk. Káldy Gyula közléséből ismeretes és nagyon népszerű «Cinka Panna nótája» nem tekinthető az ő szerzeményének.

Cinka Pannával egyidőben élt *Barna Mihály*, «a magyar Orfeusz», aki állítólag II. Rákóczi Ferenc udvari zenésze volt. 1737 körül gróf Csáky Imre bíboros szolgálatában állott a szepesvármegyei Illésfalván. Ez időben részt vett egy menyegzőn Radványban, hol cigányversenyt tartottak s ő nyerte el az első díjat tizenegy versenytársa elől. Állítólag ő szerkesztette a híres «Rákóczi-nótát», melyből később «Rákóczi-induló»-nk keletkezett, de *Barna Mihály* szerzősége tudományosan nem bizonyítható.

A magyarországi cigányok leghíresebb mestere és egyben minden idők egyik legnagyobb hegedűművésze: *Bihari János*, kinek nevét az általános zenetörténet is ismeri. Ő a magyar verbunkos-zene legkiválóbb művelője. Szerzeményeiben és játékában a verbunkos-zene, mely szimbóluma a XIX. századeleji új magyar nacionalizmusnak, tetőfokát érte el. Növeli érdemét, hogy ő az első, aki megtalálta a kapcsolatot a magyar népdallal, tudatosan visszanyúlt a kuruc korszak hagyományaihoz s annak tradícióit újra népszerűvé tette. Költőink, íróink, festőink mind a mai napig foglalkoznak legendás alakjával. Állítólag Beethoven is többször hallgatta játékát Bécsben s tény, hogy «István király» nyitányában egyik dallamát felhasználta.

Nagyabonyban, 1764-ben született s Pesten 1827-ben halt meg. Atyja cigányhegedűs volt s felesége Bannyák Simon nevű híres cigánycimbalmos leánya, Bannyák Éva. Szülőhelyéről 25 éves korában Dunaszerdahelyre került, majd Bőnybe. A múlt század első évében Pesten találjuk, hol csakhamar megalapozta hírnevét. Cimbalmosból és vonósokból álló öttagú bandája volt. A bécsi kongresszuson Bihari világ-hírt szerzett. Ezután sokfelé utazgatott Magyarországon, mindenütt csodálták páratlan előadását és nemes szerzeményeit, mert leginkább saját műveit szokta volt játszani. Királyok, hercegek, főrangúak vetélkedtek meghallgatásában, magyar Beethovennek s magyar Rossininek nevezték őt és maga Liszt Ferenc rajongó sorokat írt többször idézett könyvében játékaról: «Még emlékezünk, — írja Liszt — hogy ezt a virtuózt láttuk és hallgattuk, kinek férfiasan szép arca fájának minden megkülönböztető vonásait magán hordta. Tanuskodhatunk mellette, hogy mily hatalmas varázst gyakorlott, ha szórakozott s egyszersmind mélabús gondtalansággal, mely látszólag ellenkezett vérmérséke vidámságával s azon élénk tekintettel, melyet mintegy mérlegelve, hallgatója lelkébe lövelt, hegedűjét kezébe vevé s órákig mintha feledné, hogy az idő múlik, hangzuhatagokat csalt ki belőle, melyek majd vad eséssel zúgtak tova, majd mintegy bársony légyságú moh-ágy fölött csergedeztek. Már nem valánk egészen gyermekek, midőn 1822-ben ezen nagy embert a cigány virtuózok közt játszani hallottuk, miszerint annyira meglepetve ne lettünk volna, hogy hű emlékezetben tartsuk azon lelkesedést, melyet lelkünkben hátrahagyott. Visszaemlékezve arra,

amit akkor hallottunk, nem egyszer gondoltunk később reá, hogy azon titkos szer hatása, melyet a középkor alchimistái az ő rejtett műhelyeikben készítettek s melynek gyógyerejű nedve állítólag új életképességet öntött az erekbe, erővel, férfiassággal, vitézséggel, büszkeséggel, sérthetetlenséggel s elenyészhetetlenséggel áldott meg, hasonló hatást idézhetett elő az azt élvezőben, mint amilyet mi azon percben tapasztalánk. Mint egy szesztüzes essentia cseppjei, úgy hatottak ezen varázshagedű hangjai füleinkre. Ha emlékezetünk agyagból s annak minden hangjegye gyémánttűből leendett, nem állhatott volna meg abban szilárdabban. Ha lelkünk a víz ágyába visszatért folyamisten által meglágyított földfenék s a művész minden hangja termékenyítő mag leendett, nem gyökerezhetett volna az mélyebben bennünk...

Bihari a cigányművészet hírnevét a legmagasabb tetőpontra vivé. A magyar arisztokrácia már régóta oltalmazá azt s lelkesedett rajta, de ez időtől fogva mintegy kiegészítő része lett az a nemzeti képvisletnek; bizonyos tekintetben a pozsonyi országgyűlés hivatalos szertartásaihoz tartozott, nemzeti művészet gyanánt szerepelt a koronázási bálokon, szóval úgy tekintetett, mint az ország kincstárának egy drágaköve, mintegy a nemzet büszkesége. Az 1814 és 1815-ik években Bihari a kongresszusnak oly fényt adott, hogy maga Bécs is lelkesedett érte. Az udvar több ízben meghívá az általa vezérelt bandát; játszott több ünnepély alkalmával, valamint néhány idegen követ, többek közt az angol követ estélyein is. A hangversenyek, miket különféle színházakban adott, nagy tetszésben részesültek s folyvást látogattatának. Sőt beszélik, hogy a

közbámulat által elragadott császár hajlandó volt egészen rendkívüli kedvezményekben részesíteni Biharit, ki különösen a császári család legelőkelőbb tagjainak figyelmét voná magára, de midőn egy estve azt kérde tőle a császár, mit óhajt az ő souverain kegyétől, mely kész őt nemesi ranggal felruházni, Bihari eljátszá őfelsége jóakarató célzatát azáltal, hogy egész bandája számára nemesi levelet kívánt. Volt légyen ez nagylelkű bőkezűség övéi iránt, a páriának edzett büszkesége, ki feltételeket szab a nyomoráról való lemondásért, vagy pedig elmés menekvésí mód, hogy egy függetlenségének alkalmatlan jótétemény elől kitérjen, e vonás szép!»

Bihari virtuóz pályája ötvenedik életével lassan hanyatlott. Egy kocsíúton karját eltörte, minek folytán művészete is kettétört. Játszott ugyan még ezután, de csak a bandájában. A primás Sárközi János lett. Bihari magárahagyatva halt meg. A házat, melyben meghalt, Budapesten emléktáblával jelölték meg (ma annak helyén négyemeletes bérpalota áll, IX. ker. Lónyai-utca 34. szám) s a Margitszigeten szobrot állítottak emlékezetére.

Bihari Jánosnak 84 szerzeménye maradt fenn. Rendkívül gazdag invencióról és biztos formaérzetről tanuskodó dallamok. Nagyvonalú páthosz, ittasult lírai hevület, magávalragadó dallamfolyam s népi íz emeli szerzeményeit nemzeti magyar muzsikává.

Bihari nem értett a hangjegyzíráshoz. Műveit tanultabb muzsikuskok jegyezték le. Ha mellőzzük is Bihari műveinek felsorolását, kiemeljük, hogy világhírű Rákóczi-indulónknak valószínűleg ő a szerzője.

Bihari János után a cigányzenélés legnagyobb

százada nyílt meg. Kiváló cigányprímások hosszú sora muzsikálja át a nemzeti szellemű XIX. századot. A század derekán, a szabadságharc alatt sem hallgatnak el hangszereik, sőt lelkes résztvevőivé válnak nemzeti küzdelmünknek s vigasztalóink szomorú elnyomatásunkban. A század végén pedig, mikor országunk rohamos fejlődésnek indult, a cigánybandák zenélésében a magyar trikolor lobogtatását láttuk.

A híresebb régi cigányprímásokról és cigánybandákról romantikusan érdekes élet- és jellemrajzokat lehetne összeállítani. Most csak nevük felsorolására szorítkozunk.

Bunkó Ferenc (1814—1889), Boka András (XIX. század eleje), Sárközi Ferenc (1820—1897), Boka Károly (1808—1860), Patikárus Ferkó (meghalt 1870), Berkes Lajos (1827—1885), Fátyol Károly (1830—1888), Rácz Pali (1830—1886), Farkas Miska (1829—1890), Dombi Marci (1801—1863), Lányi Géza (1849—1908), Radics Béla (1866—1930), Munczi Lajos, Banda Marci, Farkas Laci, Pongrácz Lajos, Kóczé Antal, id. Magyar Imre (mind a XIX. század vége és XX. század eleje) s fia, Magyar Imre, aki a legújabb idők legkiválóbb prímása volt.

A cigánystilus jellemzése.

A cigányzenélés érzékeltetését megközelíteni alig lehet. Olyan sajátos zenélési mód, mely az eddigi és mostani zenekari játéktól meglepően különbözik, de a különbözőségekre zenetudományilag rá lehet mutatni.

1. *Stilizált interpretáció*, ami a dallamok egyéni felfogásában nyilvánul meg. A cigány, a népi, népies és városi dallamokat egyéni ízzel találja. Nem torzítja el, de áthasonítja, saját ízlésére gyúrja át. Két szélsőséges példát mondunk. Egy népi frisset olyan szédületes tempóban ad elő, melyre a «vivacissimo» jelzés sem megfelelő fogalom. Ha esetleg Rimszkij-Korzaak «Hindu dal»-át («Sadko») veszi vonójára, a kótaszerűség megtartása mellett az a dal bánatosabb forróbb és megkapóbb, mint bármilyen más énekes, vagy hangszeres előadásban. A cigány hangulatbeli fokozati különbségeket tud teremteni, melyeknek szélsőségeiben húzódik meg az a zenei erő, amit nem hallgathat közömbösen senki. Ugyanígy tesz minden magyar dallal. Ha a legegyszerűbb dallamot a legeslegegyszerűbb előadásban találja fel, az monumentálissá válik stilizált primitívségében. Népi vagy népies dalkincsünk e hangulatbeli fokozások és szélsőségek révén kerül közel az idegenhez. Dallamanyagunk önmagában is páratlan érték, de ahogy a cigány azt megeleveníti — lenyűgöző hatású.

2. *Szabad, együttes improvizációval* ma egyetlen zenekar sem él. A cigányos előadásmódnak ez egyik fő eleme. Az improvizáció a zeneéletből rég kiveszett. A hangversenyeken kötött műsort játszanak

s a közönség köréből nem adnak fel többé témákat improvizációra, vagy variálásra a művész számára. Zenekari improvizációt pedig a cigányon kívül semmiféle zenekar sem kísérelt meg. A szabad improvizáció a legmesszebbmenő fantáziát nyitja meg. A cigány ezzel a rendkívüli muzsikalitást és egybeforrást követelő előadási eszközzel századok óta él.

3. A *Rubató*-játék állandóan kisebb-nagyobb ingadozásokkal folyó, hullámszó, szabad ritmusa szintén egyik fő jellegzetessége a cigányzenélésnek. A beszédszerű dalelőadás (Parlando) egyszerre viharzó drámai lendületbe csap át, mely fékevesztetten siet a végső kifejléshez, majd lanyhulva, fáradtan esik-esik, ingadozik s elhal, vagy hirtelen dacosan megáll.

4. A szélsőséges *dinamikai változatosság* is ékesítője a cigányzenélésnek. Ezt a zenekari hatást századok óta ismeri a műzene, mégis valószínű, hogy a cigány a maga számára önmagából termelte ki, ősi muzsikai ösztönével hozta, hiszen a műzenét nem ismerte.

5. A cigány rögtönözve önmaga *harmonizál és hangszerel*.

Természetes *ellenpontoszó* készsége meglepő.

Dallamékitési hajlama: motorikus.

Portamento játéka fejlett.

Ritmusérzéke bámulatos.

Hallása mindig megbízható, legtöbbször: abszolút.

Mindezek a játékmódbeli különbözőségek és jellegzetességek legjobban megvilágosodnak Liszt Ferenc ragyogó tollától («Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie»):

«A cigányok a zenei, a fület gyönyörködtető

rajzolásnak épp oly versenyen felül álló mesterei és művészei, mint az arabok a szem művészetének. Ők feldíszítik a melódia minden hangjegyét egy-egy lándzsaszerű virágocskával, mint ahogy az arabok Alhambra minden téglájára egy-egy költeményt vés-tek volt, melyek vonalai rejtélyesen fonódnak össze és az imaginatív segédforrások kimérhetetlen termékenységét bontva ki, a rendelkezésre álló kis téren valamely Isten nevét nevezik meg, valamely jámbor verset írnak le, melyet az avatott azonnal felismer, de a laikus nem is sejt meg, mert figyelmével csak a rajz vonalainak báját követi, anélkül, hogy megértené azt a gondolatot és érzelmet, melyet azok ábrázolnak és kimondanak».

«Elegendő egy kis tér, hogy a vonalak tömkelegét idézze elő, melyek egymást keresztezik, egymást megtörik, összekuszálódnak és kibontakoznak, egymást keresik és megtalálják, taszítják, horzsolják és átölelik egymást, követik, üldözik, érintik, megsemmisítik, gazdagon árnyalt hangszínezetben, melyek néha párosulva és lágy emelkedésben, máskor idegenül és ellenségesen, majd megint szép egyenletességgel terülnek el az egész téma felett, akárcsak a virág-ág felett ragyogó harmatcsepp, melynek zaphír- és topáz, rubin és smaragd-, kék és fekete-, zöld és sárga gyémántszínezete nem alszik ki, midőn a nap kíváncsian emeli fejét a láthatár fölé és tányérjának minden sugara — mondhatnók Phoebus isteni fűrtjeinek minden szála — ezekben az átlátszó, rózsaszínben fénylő és tejfehér gyöngyökben tükröződik vissza.»

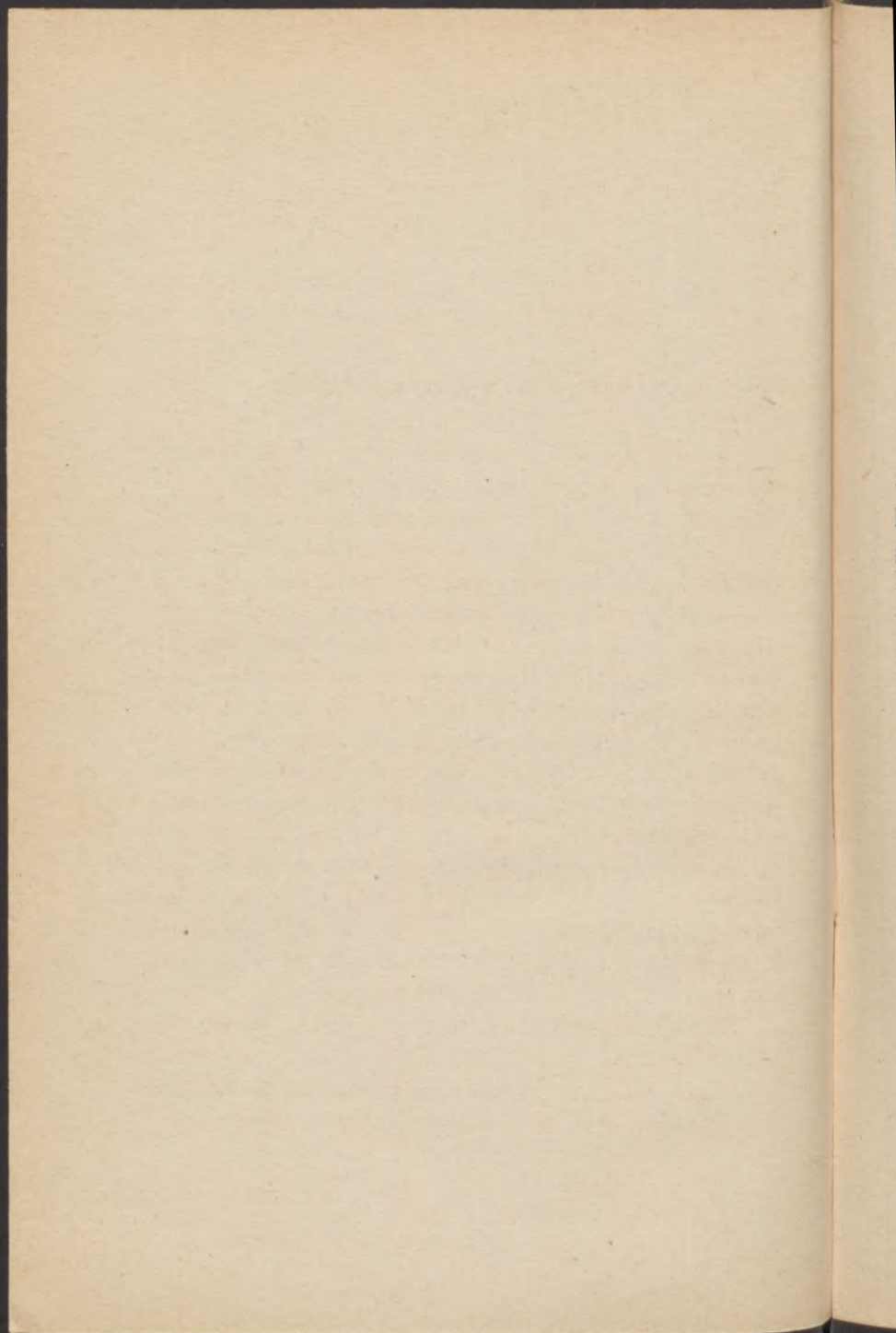
«Bármely képet is gerjesszen a hangok egyesülése, az bizonyos, hogy egészükben meg nem szűnő

varázslattal, órákon át tartó álmodozást kelt, oly igézzettel telít, hogy egész létünket szeretnők átálmodni abban.»

«A mester az, aki a dallamot, mint valami könnyű bölcson, synkopált rhythmusokon ringatja, annak ringását úgy felfokozza, mintha a csillagok táncát akarná felidézni, hogy azok sziporkázását a trillák pamataiban szórja szerte. Az igazi cigányművész az, aki egy daltémát vagy táncot csupán a költemény epigraphjának tekinti és az eszmét, melyet egy pillanatra sem veszít el, szakadatlan rögtönzettekkel veszi körül és körülírja. Leginkább megbámult az, aki a mondanivalót, a futamok, appogiaturák, tremolók, hanglétrák, hangtörések, diatonikus és chromatikus menetek, hangcsoportok és a gruppetti oly pazar-ságával díszíti, hogy a hímzés e fényűzése alól az eredeti gondolat már alig léphet határozottabban elő, mint ahogy egy ujjas szövete a művésziesen kidolgozott paszománt alól előtűnik.»

«Az ornamentikának túlsúlya arra mutat, hogy ez a művészet ázsiai eredetű, vagy legalább is vonatkozásban áll ilyennel; az ornamentika jelenléte emeli az első hegedűt a főszerepre. A zenekar csak arra való, hogy az első hegedűt kísérje, hangzását erősítse, rhythmusának hevét fokozza, az improvizálás virágzatát árnyékolja és színezza. Az első hegedű határoz a tempó felett is: mihelyt futamait megkezdi, elnémul a zenekar és vár mindaddig, míg a hegedű nem bontotta ki teljes ragyogását. A pillanat sugallata határoz ennek jelentősége felett; ez diktálja a hangok tömegének rajzát, melyeket fénylő, átlátszó, illatozó hangfűzérnek mondhatunk. Mint a komló összeölel-

kező kacsai, úgy emelkedik elő az alakzat, mialatt a dallam hangjai, mint a levélről hulló őszi harmatcseppek könnyezése, egymásután peregnék alá. A zenekart annyira felvillanyozza a vezető tüze és sóhaja, hogy azzal azonosul, úgyszólván annak útján lélegzik s midőn az merész röptében a tér végtelenségeibe kalandozik, — midőn az, szárnyalt sárkányhoz hasonlóan, költői inspirációjának lehelletén a földre alászáll, — nem téveszti el a kis mentőponyva (a zenekar), hogy alázuhanásában magába ne fogadja. A cigánybanda lendülete a szenvedelemtől annyira telített, hogy Magyarországon nincs hallgatója, akit hidegen hagyna...»

MAGYAR NÓTA-ZONGORÁZÁS

A magyar nóta zongorázás a magyaros zeneművészetnek egyik elfajzása, de politikai gyökere és hagyományszerű multja van. Indáival átszővi a magyar zongorák környékét. A zenei irodalom nem foglalkozik ezzel a zongorázási különösséggel. Nem is érinti. Mint méltatásra érdemtelen burjánzást, nyestetlenül hagyja. Így jutottunk el most, közel száz év után, ahhoz az állapothoz, hogy van az országban vagy 100.000 zongora, azokon körülbelül ugyanannyi «klavírozó» 30—35.000 magyar nótát dübörögtet, vagy pötyögtet s a szép magyar nóta lényegét megöli. A nóta zongorázást egyenruhába bujtatja, meghamisítja. Nem is gondol arra, hogy a magyar nóta zongorázást másképpen is lehet és főként másképpen kell életbentartani. A nótát vissza kell vezetni a hangszer, a zongora, természetéhez és meg kell szabadítani a fojtogató indáktól. Ki kell emelni a zenei posványból!

Miért? Hiszen, ami csenevész, ami káros, azt veszni kell hagyni...

Elsősorban azért, mert ami magyar hiba, ha hiba is, — magyar. Hátha le lehet csiszolni a bántó felüle-

teket? Száz év gyakorlatában kell legyen valami olyan ok, amit érdemes megkeresni és érdemes megbecsülni.

Említettük, hogy a magyar nóta zongorázásnak politikai gyökere van. Az abszolutizmus idején a gitár és fuvola után a zongora volt a házihangszer az országban. Béklyóba szorították a szót, de szabadon élt a dallam. A dallam szöveget takart, de az elnyomó hatalom a szöveget nem ismerte s a dallamot ártatlan-nak tartotta. Csak a magyarok értették a nótát s ellene szegezték az elnyomó hatalomnak. Kéznel volt a zongora, rendszerint szöveg nélküli, tisztán hangszeres előadás-ban könnyítették lelkükön az akkori magyarok. Így gyökeresedett meg a magyar nóta zongorázás, így került zenei uralomra a magyar rónák, dombok és hegyek felett, így ment át néhány emberöltő vérébe s hatalmát most is szeretné megtartani a jazz és tangóharmonika támadásai közepette is. Mert magyar politikai gyökérből nőtt ki, bizonyos fokú magyar hagyományt is képvisel.

De — amint megállapítottuk — a magyar nóta zongorázás zeneileg hanyatló, porladozó bástya. Fel kellene emelni a művészet útjára. Lehet-e? Megvizsgáljuk.

A zongora, mert ütőhangszer, általában nem alkalmas a magyar nótázásra. A magyar előadási móddal összefüggő *rubato* zenélés *legato*-it, *fermátá*-it, meleg, forró, izzó hangulatát a zongora — szerkezeténél fogva — nem tudja megfelelően érzékeltetni. A cigánybanda cimbalmosát és klarinétosát lehet rajta utánozni, de a prímás tündöklését, hegedűjének sírását, szeszélyeit, a kisbögős férfias dalolását, nem tudja érzékeltetni. Általános elfogadott zeneesztétikai megállapítás, hogy a

magyaros, főként cigányos nótázás csakis vonós hangszerekre való. És mégis elterjedt szokás zongorán a magyar nótázgatás. Hagyományszerű értékén felül azért sem kell ellene harcolni, mert más házizenélés híján, jobb a semminél.

De művészeti igénnyel nem lehet róla beszélni!

Meg kell tehát reformálni a zongora nótázást, hogy a magyar zeneművészet egyik eddig figyelemre alig méltatott mellékhajtságaként életben tartható legyen.

Legmegfelelőbb megoldás, legjobb tanítási módszer volna a mutató, a minden magyarázgatás nélküli zenei példa. De nem ültethetjük a mikrofon elé Erkel Ferencet, Liszt Ferencet, Erkel Gyulát, Székely Imrét, Simonffy Kálmánt, báró Bánffy Györgyöt, báró Wesselényi Ferencet, Fráter Bélát, Nemes Lajost, Szendy Árpádot — a magyar zeneélet legnagyobb zongora nótázóit. Ezekhez méltó nótázó zongoraművészünk most nincs. Vissza kell tehát tekintenünk a múltba, hogy hagyományuknak legalább egy hányadát megmenthessük a jelen számára s ha jön majd utód, felvehesse velük a szellemi kapcsolatot.

Erkel Ferenc kész zongoraművészként került ki Pozsonyban a kitűnő Klein Henrik keze alól. Klein Henrik és Pozsony általában nem lehetett alkalmas arra, hogy a nóta szépségeit a zongorán kivirágoztassa. Kolozsvári karmester és fiatal zongoraművész korában találkozott először Erkel a magyar nótával. A mindenttudó Brassai Sámuel hívta fel először figyelmét a népköltészetre. Innen nőtt ki az a szellem, mely a magyar nemzeti opera megteremtésében ragyog. Erkel Ferenc fiától, Erkel Gyulától tudom, hogy az öreg mester az Operaház nyári szünete alatt Budapesten

is, de főként szülővárosában, Békésgyulán, le-leült a zongorához s népdalokból, vagy ismert régi nótákból fantáziaszerűen rögtönzött sajátmagának. Síri csendben hallgatta a népes család. Dalolt a zongora, énekelt az egyszerű dallam és harmonizálási szépségek nemesítették meg a sokszor primitív melódiákat. Gárdonyi Géza is érinti egyik feljegyzésében az öreg mes-ter nótázó kedvét.

Erkel Gyulát, a fiát, én is hallottam zongorán nótázni. Egyszerűen, nemesen adta elő a «Cserebogár» vagy a «Hét csillagból van a Göncöl szekere» kezdetű dalokat. A csárdásokat virtuózításra alkalmas anyagoknak fogta fel. Erkel Gyula tanár volt a Zeneakadémián. Kik tudnak ma zongorán nótázni a Zeneművészeti Főiskola zongoratanárai közül? Mi okozza ezt a mellőzést? A «Grand Art», a zeneművészet, nem olyan válogatós, mint magyar művelői.

Liszt Ferencről tudjuk, hogy nemzeti zenénket ő ismertette meg és ő ismertette el a külfölddel. Ő emelte a legmagasabbra. A Magyar Rapszódíákra csak utalunk, bár lényegük nem tartozik ebbe a témakörbe. Azok nem zongora nótázások, hanem örökértékű zongorairodalmi alkotások. Mégis megemlíthetjük, hogy a Magyar Rapszódíák előtanulmányaként Liszt «*Magyar Dallok*» címen zongorára egyszerű letétben több magyar nótát adott ki és azokat hangversenyein játszotta. Pesti első híres hangversenyén, 1839 dec. 27-én, «ráadásként egy ismeretes magyar nótát játszott el» — írja a Honművész 1840 január 2-i (1.) száma. Íme a világ legnagyobb zongoraművésze nem áttallotta hangversenyein magyar nótákat zongorázni. (Hangsúlyozzuk és ismételjük, hogy ezek a megjegyzések

nem a Magyar Rapszódiaakra vonatkoznak, hiszen azok közül az első 1851-ben keletkezett. Liszt tehát egyszerű magyar nóta zongorázó is volt.)

Székely Imre régi, nemes úr, külföldön is ismert zongoraművész, Liszt barátja, a Nemzeti Zenede kiváló tanára, hangversenyein mindig játszott nótákat. Bemutatkozó hangversenyén, a Nemzeti Kaszinó «hangászati multságán», 1836-ban, tehát Liszt előtt, «öt nótát játszott». Később ezeket kiadta «*Magyar Idillák*» címen. A gyűjtemény 19 nótát tartalmaz. Lisztet utánozza, 31 «*Magyar ábránd*»-ot is kiadott. Ezek, miként Liszt zongorarapszódiai, nem tartoznak tárgykörünkbe. De az érdekel bennünket, hogy egy időben híres házi-matinéin, melyeken Liszt is többször megjelent, elmaradhatatlan a magyar nóta zongorázás. Mondják, hogy Székely Imre magyar nóta zongorázása parafrázisszerű volt.

Erkel Ferenc, Erkel Gyula, Liszt, Székely Imre híres zongoraművész volt, — marosvásárhelyi Simonffy Kálmán, mint zeneszerző és zongorista, naturalista és autodidakta. Egy régi-régi képviselő társától (Mudrony Somától) hallottam, hogy Simonffy Kálmán nóta zongorázását Liszt is szívesen hallgatta. Inkább cigányos, cifrázó modorban játszott. Melegen és színesen.

Nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz, de érinti a magyar nóta ügyét, hogy ez a Simonffy Kálmán, akinek a Zeneakadémia megalapításában nagy része volt, 20 aranyas pályadíjat tűzött ki «a legjobb magyar irányú zeneszerzemény jutalmazására». Erről Liszt Ferenc, barátjának, báró Augusz Antal helytartótanácsi alelnöknek, Weimarból, 1873 május 7-én írt levelében így emlékezett meg: «Felette örvendetes a Si-

monffy képviselő által alapított évi 20 aranyas pályadíj. Ez hangsúlyozza kellően a Zeneakadémia nemzeti fundamentumát. *Azonkívül a „magyar népdal” s annak fejlődésére külön osztályt kell állítani.* Bizonnyal megengedik nekem, — folytatja levelét Liszt — hogy — eltekintve a magyar nyelvnek sajnálatos nem tudásától — én, születésemtől síromig, szívemben és érzelmeimben magyar maradjak és ennek folytán a magyar zene kultúráját előmozdítani komolyan óhajtsam.»

A magyar zenetörténet íratlan lapjain felsorakozó kiváló magyar nóta zongorázók többé-kevésbbé dilettánsok. De néha a dilettánsoktól is lehet tanulni. Így például Kubelik üveghang-technikájában lényeges módszert lesett el Kóczé Antaltól, a cigányprímástól. A fuvolaművészek tanultak a nagy énekművésznőtől, Patti Adelinától s így tovább. A mai magyar nóta zongorázás se siklott volna mellékvágányra, ha hallották volna báró Bánffy György, báró Wesselényi Ferenc, Fráter Béla vagy Nemes Lajos előadását.

Előhozakodom egy gyermekkori emlékemmél. Hallottam báró Bánffy György zongorajátékát.

Felejtethetlen hatást gyakorolt reám. Érzékeltetni, elemezni nem tudom, mert a kisgyermek nem képes mérlegelni. Homályos a kép, de nem homályosul. Azóta a zilahi vagy szilágysomlyói hangverseny óta azt a benyomást hordozom magamban, hogy a magyar nótát zongorán báró Bánffy György tudta legszebben előadni. Miért? Alighanem azért, mert a «Kék ne-felejts...» kezdetű nóta lelke szállt ki a zongorájából.

Báró Wesselényi Ferenczel Zilahon az iskolai zenekarban működtem. Legszívesebben hegedűt vagy gordonkát kísért zongorán. Rendszerint Balázs Árpád

volt a társa. Az újszerű, meglepő összhangosítást, akkordozást és a cimbalomszerű díszítést szerette. De ha zongoraszólót játszott, igen halk zenekarkísérettel (mert ilyen zenei furcsaság is előfordult ott a Meszes-alján), maga volt a nóta, az egyszerűség, a tiszta dallam és a vele összeforrt szöveg.

Fráter Béla ügyvéd és Nemes Lajos kúriai bíró Fráter Lóránd varázsos személye mellett vált híres magyar nóta zongorázóvá. Fráter Lóránd dalolásának zongorakíséretét készségesen vállalták, de többször szólóztak is a műsoron.

Hogy játszottak? Olyan magyar hittel, szenvedéllyel és földszagú, délibábos párázatban, mint ahogy Fráter Lóránd szokott volt dalolni. Az egyszerű nóta megnőtt a kezük alatt s mindenütt, a párisi szalonokban és hangversenytermekben egyaránt, magyar dicsőséget hirdetett.

Azok közt a nagy magyar nóta zongorázók közt, akiket én hallottam, Szendy Árpád példaadó kiválóság volt. Liszt-tanítvány, elismert zongoraművész, nagy pedagógus és jelentős zeneszerző. Ahol ő felnőtt, Szarvason, ott nem lehetett Bach-művekkel hódítani. Ott nótát kellett zongorázni. Liszt mellett is lehetett és kellett nótát játszani. Mikor aztán a Zeneakadémián minden zenei tudással felszerelve, irányította a zongoraművészképzőt s erős kritikai érzékkel, megértő magyar szellemmel visszagondolt régi zongoránótázására, zeneköltői vénáján át megneemesedett benne a primitív nóta és megnövekedett szívében a nótaszereget. Így keletkeztek a *«Magyar Aforizmák»*. De bennünket nótazongorázása érdekel.

Ebben mindenki fölött állt kortársai közül s halála

óta máig, több mint húsz éven át meg sem közelítette senki.

1921-ben, Szendy Árpád tisztviselőtelepi lakásán zenés-délutánra vendégül látta a fővárosban lakó külföldi diplomatákat. Tanítványait sorra zongoráztatta. Végül a tanítványok zongorához kérelték mesterüket, aki akkor már rég letett a nyilvános szereplésről, de a tanteremben és magán társaságban szívesen játszott. Valami Chopint adott elő és a tanítványok egyhangú kérésére magyar nótázásba kezdett. A régi, remek nótákat szedte elő. Alig használt 3—4 oktávát a zongora billentyűzetéből. Csodálatos, finom, egyéni harmonizálással támasztotta alá a dallamokat, a jobb kéz dalolt, szinte mondta a külföldiek előtt ismeretlen szöveget, a dinamika, a tónus, a hangulat, mintha Blaháné vagy Tamásy rég elhangzott énekét keresné, egyszerűség, erő, bánat és eszeveszett vígság röppent ki a keze alól, legatoui, legatissimoi acélos, szerves egységben tartották a dalt, néha egy-egy vakító futam és utána síri csend. A meghatottság csendje. A külföldiek a zongorához lopakodtak, körülállták a hangszert. Elfelejtettek tapsolni. A mester felnézett, okos, fáradt, kék szeméből valami magyar csillagfény repült ki. Szatirikus és mégis jóságos vonásai, mintha fölényesen mondták volna: Ez a magyar nóta, ilyen a magyar nóta!...

Játéka alatt megszűnt a hangversenyszerűség, csakúgy, akár Segovia keze alatt a gitár, Dohnányi keze alatt a zongora, vagy Rácz Aladár keze alatt a cimbalom.

Az esztétikai tételek, mondjuk: igazságok, addig érvényesek, míg valamelyik művész alkotásaival vagy

működésével azokat meg nem dönti. Hiába igaz általánosságban most is, hogy a zongora magyar nótázásra nem alkalmas, hiába igaz, mert — íme — alkalmas lehet.

*

A magyar náta-zongorázás a felhozott példáktól eltért, lehanyatlott, csaknem zenei ponyvává vált. Felsoroljuk a szembeszökő hibáit.

Mindenekelőtt baj, hogy egyenruhát visel. Tehát már nem művészet, mert az egyenruha az egyéniséget, a művészet lényegét, béklyózza. Egyik nótazongorázó éppúgy cimbalmozik a zongorán, mint a másik; éppúgy futamozik fel-le, mint a másik; éppolyan bizonytalan a hangkezdése (ötször-hatszor verdesi a hangot, míg végre elindítja), mint a másiknak; éppúgy pedálozik, állandóan pedálozik, mint a másik; éppúgy telerakja előkéekkel (Vorschlag, Appoggiatura), a dallambeli főhangokat, mint a másik, éppúgy nem, vagy alig ismeri a szöveget — kivéve a kezdő sort —, mint a másik; éppúgy nem keresi a náta hangulatát az egyik, mint a másik s csak a dübörgést szereti a dinamika széles mezejéről. Mintha egymástól tanulták volna el a helytelent, a kivetnivalót. Zenei nyelvrontás ez! Ragadós betegség. Pusztítja a náta szépséges testét. Hová lett a zenei szabatosság?! Az egyszerűség?!

Két-három évtizedes mult és annyi példa áll előttünk a rossz zongoranótázásra, hogy leszűrhetjük a helytelent s felállíthatjuk a tilalmak tábláját.

Tilalmazzuk:

- a) a cimbalmozásszerű előadásmódot,
- b) az értelmetlen futamozást,

- c) a hangkezdés bizonytalanságát,
- d) az állandó és indokolatlan pedálozást,
- e) a helytelen előke-díszítést,
- f) a zongoradübörgést, az értelmetlen dinamikai hatáskeresést.

Akik ezektől az alapvető hibáktól nem tudnak megszabadulni, azoknak nyilvánosság előtti magyar nóta zongorázásra nincs joguk.

Hogy kell tehát magyar nótát zongorázni? Leghelyesebb volna, ha valaki meg tudná mutatni, hogy — így! Akkor a szó silány segítővé süllyedne. De példamutatás híján a szavakhoz kell folyamodnunk. A felsorolt nagy zongorázók játékmódorának leírásából fogékony, művészelkű nótazongorázó bizonyára önmagától átveszi az egyéniségének megfelelő bevált módszert. De ezenfelül némi útbaigazításul néhány tanácsot adunk:

a) Mindenekelőtt ismerni kell a nóta szövegét. A szöveg egyenrangú tényező a dallammal. Mit mond a szöveg, milyen a hangulata, hol nyílik ki, hogy van felépítve, tagolva? Ehhez a dallam is hozzásegít, de a hangszernek énekelnie kell — szöveg nélkül, mert a szöveget a hallgató ismeri. Amíg a szöveg — akárcsak az énekesnél — át nem megy a zongorázó vérébe, megfelelően nem tudja előadni. A nóta zongorázás hasonló a versszavaláshoz. Ugyanazt a szöveget ki tudja legsebben és legjobban elmondani?

b) A nótának általában három típusa van: hallgató, andalgó és friss. A hallgató nem tűri a hangoskodást, meg kell keresni a nóta dinamikai alaphangulát s annak keretén belül kell színezní dallammenetét. A «Cserebogár»-t nem lehet fortisszimóban előadni,

míg a «Ki tanyája ez a nyárfás»-t nem lehet elsuttogni. Bú, bánat, dac, erő és lágyság megfér egyazon nótában, de mindent éreztetni — segítő szöveg nélkül — nem kis feladat. Íme, mennyire nem kicsinylendő művészet egy nóta jó előadása.

Az andalgó könnyedebb, többnyire elbeszélő hangulatú. Szellem, ötlet, tréfa szülötte. Nem mély, de kellemes, játszi dallamok melengető ölelése szépíti a magyar humort sem nélkülöző ütemeket. Jó előadáshoz kedély és természetesség szükséges.

A friss a magyar nóta zongorázók kedvence, mert virtuózításuk fitogtatására alkalmas anyag. A frissnek több fajtája ismeretes. Az eszeveszett vígság is egyik eleme. Itt aztán csilloghat a «prestissimo».

c) Hogy a magyar nóta zongorázásból művészet legyen — az előadó lelki adottságán felül —, nagy hangszertechnikai készség szükséges. A nóta főlényes technikát kíván. A szép zongorázásnak el nem tanulható, legértékesebb adottsága: a billentés, az ének-szerű dallam, a kantiléna. E nélkül a nóta a zongorán tetszhalott. Szendy Árpád nótazongorázása ebben volt veretlen s ha Dohnányi Ernő zongorájára venne egy nótát — az ő hasonlíthatatlan kantilénájával —: páratlan volna. A mai nótazongorázók a billentéssel nem nagyon törődnek. Ütik a billentyűt, tehát a hangjuk fás. Azért kell nekik a futamozás, a cimbalmozás, hogy a dallam fás hatását eltakarják. Talán nem is hiszik el, hogy zongorán a magányos hang alakítható, színezzhető. Szerintük a zongorahangnak csak erőssége van, színezete, vagy minősége nincs. A nagy zongoranótázók nem ezt bizonyítják. Játékuk csaknem minden szépsége a billentésből eredt. «Min-

den billentésben két tényező működik egyidejűleg közre: nyomás és ütés. Előbbi a hang volumenjét, utóbbi a fényét adja. A csak nyomással megszólaltatott hang tompa, a csak ütött hang éles. E végletek között számtalan fokozata van a két tényező arányának. E különböző fokozatok eredményezik a zongorahangnak azt a tulajdonságát, amelyet hangszínnak, vagy ha tetszik, minőségnek, jellegnek nevezhetünk.»

Sajnos, a billentés színességét megtanulni nem lehet. Adottság. Akiben nincs meg, ne nyuljon zongorához.

A billentés a szép magyar nóta zongorázásnak a legfőbb titka.

d) a szövegismeret, jelentős zongoratechnika és hangulati felépítés mellett a magyar nóta zongorázásnak alapja a harmonizálás, az összeegyeztetés, összhangzás. Ma a zeneművészet legnagyobb részben a homofon-többszólamúság harmonikus-akkordikus összhangosítását használja. Az összhangosítás Zarlino és Rameau óta rendkívülit fejlődött és fejlődik ma is, de a természetes összhang (a Naturharmonie) marad az alap, melyen a felhangok harmóniai állanak. A magyar nóta zongorázásnál egyszerű összhangosítást kell használni, bár el lehet képzelni a Liszt és Debussy felé hajló, felhangokból képzett akkorddíszítést, tömörítést és meg nem szokott, különös, meglepő jóhangzású összhangosítást is. Az összhangosítást az iskolákban tanítják, de ezenfelül a jó nóta zongorázáshoz összhangosítási érzék kell. Ez egyéni adottság. Fejleszteni lehet, el lehet lesni a nagyok játékából is. Vigyázni kell, hogy a cigánybandák rendszerint hibás

összhangosítását ne vigyük át a zongorára, a nagybőgős suszter-basszusait irtózáttal kerülnünk kell.

e) A zenei díszítéseket, cifrázatokat («rubato» játék, futamok, előkéek stb.) nem kell teljesen mellőzni. Érzék dolga, mikor és mennyit lehet belőlük használni. Ebben a szöveg is útbaigazít.

f) Jó cigánybandák játékának utánzását fel lehet használni változatosságból, de aki játékmódorában állandóan cigánybandát utánoz, feladja a saját egyéniségét s csalóka példákhoz igazodik és legfeljebb ügyes hangszer — jobban mondva zeneutánczóvá válik.

g) Legmegfelelőbb az a játékmódor, ha először a maga egyszerűségében hozzuk a nótát, másodszorra fantázia-, parafrázis- vagy variációszerűleg hajlítjuk, növeljük, erősítjük, kivirágoztatjuk. De a nóta-testet nem szabad szétdarabolni, a dallam ne vesszen el feldolgozás közben. A vázolt előadási mód a hallgató és andalgó nótákra vonatkozik. A csárdások, a különféle frissek játékára nem kell külön kitérnünk, mert azok szellemét a mai zongorázók általában jól adják vissza.

h) Az elmondottak mellett ki kell emelnünk, hogy a magyar nóta zongorázásnak lelke az improvizáció, a rögtönzés. Az előadásnak — esetleges megkomponáltság és gondos betanulás mellett is — úgy kell hatnia, mintha most, előttünk buggyant volna ki a művész lelkéből ez vagy az a nóta; mintha sajátmagának, sajátmaga könnyítésére mondaná el hangszerén nótába öltöztetett érzéseit, ábrándjait. Az improvizáció a zeneéletből rég kiveszett. A hangversenyeken kötött műsort játszanak s a közönség köréből nem adnak fel többé témákat improvizációra, vagy variálásra a művész

számára. A rögtönzés orgonán és zongorán magyar nóta zongorázáskor még megmaradt. A nóta előadásában az improvizáció él. Itt követelmény. Közvetlenné, üdévé, frissé teszi az előadást.

Sok jó zongora letétje van a magyar nótáknak. Sajnos, ezeket csak a zenetörténészek ismerik. Felhívjuk a zongorázók figyelmét ezekre a gyűjteményekre és kiadványokra. A Nemzeti Múzeum zeneosztályán eligazítják az érdeklődőt s ha a magyar zenetörténet íratlan lapjait forgatni tudnák, sok jó magyar anyagra bukkannának e téren is. De ha akárhol veszik is a zongorázók nótanyagukat, ne kössék meg magukat a kóták ridegségével, csak a dallamhitelességet tartsák szem előtt, de a rögtönzés-szerű előadásmódot soha, semmiféle kóta kedvéért se mellőzzék. El tudjuk azt is képzelni, hogy aki ért hozzá, nótaműsorát az érintett alapelvek szerint megkomponálja, leírja és betanulja. Játékának mégis rögtönzészerűleg kell hatni, különben elvész a sava-borsa.

i) A felsorolt kívánalmakból és tanácsokból önként következik, hogy a magyar nóta zongorázónak nem csupán előadó-, hanem alkotóművésznek, zenészerzőnek is kellene lennie. Ez egy személyben — párosulva a nótaszeretettel — ritkaság.

A nótazongorázás kérdése ide csúcsosodik és itt nyílik ki.

MEGJEGYZÉSEK

Kiadott dalok jegyzékét könnyű összeállítani, his a kiadványok forgalomban vannak. A nehézségek ott kezdődnek, amikor a kiadvány elfogyott s nem jelent meg újra, vagy még inkább, mikor a kóta is elfogyott s a kiadó cég is megszűnt. A jogutód esetleg nem tartja érdemesnek új kiadást rendezni, vagy csak a már megjelent dalok egy részéből csinál új kiadást. Elvben itt volna ugyan a Nemzeti Múzeum könyvtára, de, sajnos, sokszor itt is megakad a gyűjtő, mert a köteles példányok beszolgáltatása körül, különösen régebben, nem volt minden egészen rendjén. Ilyenkor csak az antikvárium, vagy egyéb véletlen jöhet segítségül.

Balázs Árpád dalainál aránylag könnyű a helyzet. Dalait legelőbb a *Harmónia*-cég adta ki, majd *Bárd Ferenc és Testvére és Rózsavölgyi és Társa*. Egy dalának kiadója a *Magyar Nemzeti Szövetség*. A Harmónia kiadta dalok egy része Bárdéknál, a másik Rózsavölgyinél jelent meg további kiadásokban, van olyan, amelyik mind a kettőnél. A kiadók rövidített jelzése H., B. és R.

Dankónál bonyolultabb a helyzet. Kiadói közül megszűnt a budapesti *Schunda V. József* cég (Sch.), a pécsi *Valentin Károly Fia* (Val.), a budapesti *Färber Lipót*, a szegedi *Várnai L., Engel Adolf, Vlossák Gy., Löblovitz Zs., Méry Béla* és a szegedi *Traub Bálint*. A többi Dankó-dal-kiadók: *Rózsavölgyi és Társa* (R.), *Zipser és König* (Z. és K.), *Rozsnyai Károly* és a legtöbb Dankó-dal kiadója a *Nádor-cég*. Van saját kiadású Dankó-dal is, szerepel azonkívül egyik csonka antikvár kótán, melynek, sajnos, címlapja hiányzik, az *E. T.* kiadói jelzés. Erről eddig nem sikerült bővebbet megtudni. A benne lévő dalok Nádornál is s olyik dal Nádornál és Rózsavölgyinél is megjelent. *Fabó* népdalmonográfiája említ egypár Dankó-dalt, melynek nem sikerült nyomára akadni. A Dankó-családnak a rádió igazgatóság rendelkezésére bocsátott jegyzékében is szerepel egy pár dal, amit másutt eddigelé nem sikerült megtalálni. Ezek kérdőjelet kaptak. Egy *Szomorúfüzlombok* című

csonka antikvár kiadásból nem derült ki a kiadója, ennek dalait a gyűjtemény címe jelöli meg. Minthogy a Valentin-kiadású sorozatnak csak egy pár füzetét, a Nádornál megjelent 100 Dankó-dalnak csak egy csonka példányát sikerült kézhez kapni, s az eddig átvizsgált anyagon kívül még esetleg más kiadások is jelentek meg Dankó-dalokból, az itt közölt jegyzék csak teljesebb az eddigienél, de nem teljes. Sok Dankó-zenésítésről tesz említést a Pósa-család katalógusa, aminek nyomtatásban eddig nem volt nyoma, ezek ha nem kéziratok, még előkerülhetnek valamilyen kiadásban. A jelen jegyzékben nem szerepelnek. A Dankó-zenésítette népszínművek dalai nemcsak a betűrendben találhatók, hanem a darabok címe alatt együttesen is. Ahol a darabok dalai nem kerültek kézbe, vagy tán még meg se jelentek, kérdőjel áll a darab címe mellett.

A kiadott Dóczy-dalok jegyzékét a szerző özvegye volt szíves rendelkezésre bocsátani. Azt csak itt-ott kellett a kézbe került kiadványok nyomán kiegészíteni. Dóczy-dalok kiadói: Bárd Ferenc és Testvére (B.), Harmónia (H.), Rózsavölgyi és Társa (R.), Nádor Kálmán (N.), Wiesinger és Balassa (W. és B.), Kerpel Izó Arad (K. I. Arad), Antalffy József Debrecen (Ant. Debr.), Klöckner Ede Zenélő Magyarország (Kl.), Polatsek Temesvár (P. Tem.), Debreceni Csokonai Kör (Debr. Csok.) és Saját kiadás (Saj.).

A Fráter-dalokat a köztudat nem igen szokta megkülönböztetni, holott azok egy részét nem Fráter Lóránd, hanem testvérbátyja, Fráter Béla szerezte. Jegyzékünk külön-külön adja őket. Kiadók: Hertzka Budapest (ezek később Nádorhoz kerültek), továbbá Bárd Ferenc és Testvére (B.), Rózsavölgyi és Társa (R.), Nádor Kálmán (N.) és Harnos László és Társa Budapest.

A kötetben adott Balázs-, Dankó-, Dóczy-, Fráter Lóránd- és Fráter Béla-dalok jegyzékét összeállította:

Dr. Molnár Imre.

*

«Magyar cigányzenélés» című tanulmányomat «Muzsika» című kötetemből (Gergely R. könyvkereskedés kiadása, 1935) és «Balázs Árpád» című tanulmányomat (részben) «Balázs Árpád emlékezete» című kötetemből (Rózsavölgyi kiadása, 1943) vettem át a kiadók engedélyével. — P. V.

TARTALOM

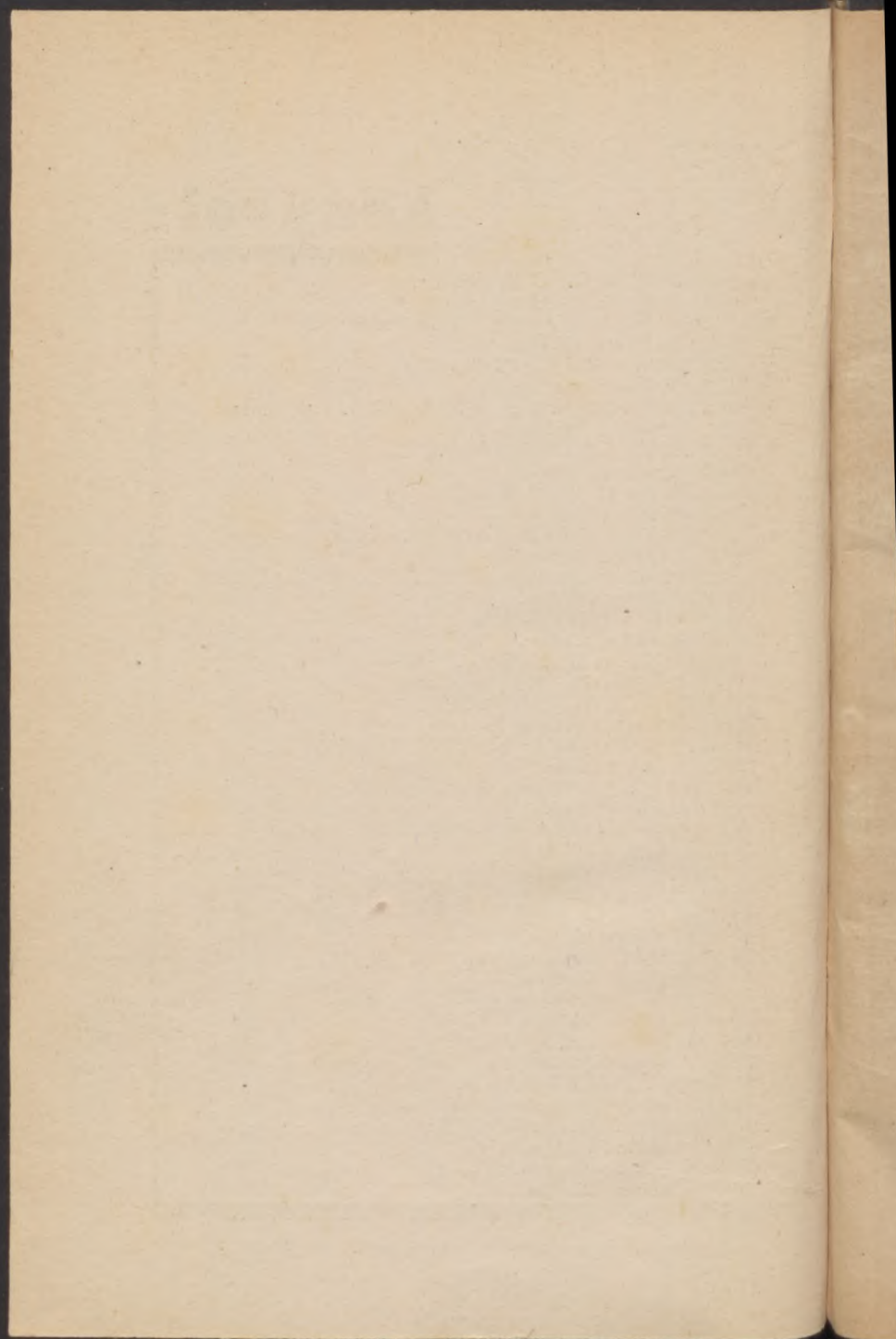
	Oldal
<i>A nóta</i>	5
<i>Dankó Pista</i>	9
<i>a) Nótatörténetek</i>	17
<i>b) Dankó Pista megjelent művei</i>	21
<i>Dóczy József</i>	37
Dóczy József megjelent művei	50
<i>Fráter Lóránd</i>	57
<i>a) Fráter Lóránd megjelent művei</i>	65
<i>b) Fráter Béla megjelent művei</i>	70
<i>Balázs Árpád</i>	73
<i>a) Nótatörténetek</i>	83
<i>b) Balázs Árpád megjelent művei</i>	91
<i>Szilágyi Imre</i>	99
<i>Huber Gyula</i>	107
<i>Magyar cigányzenélés</i>	113
<i>Magyar nóta-zongorázás</i>	133
<i>Megjegyzések</i>	147

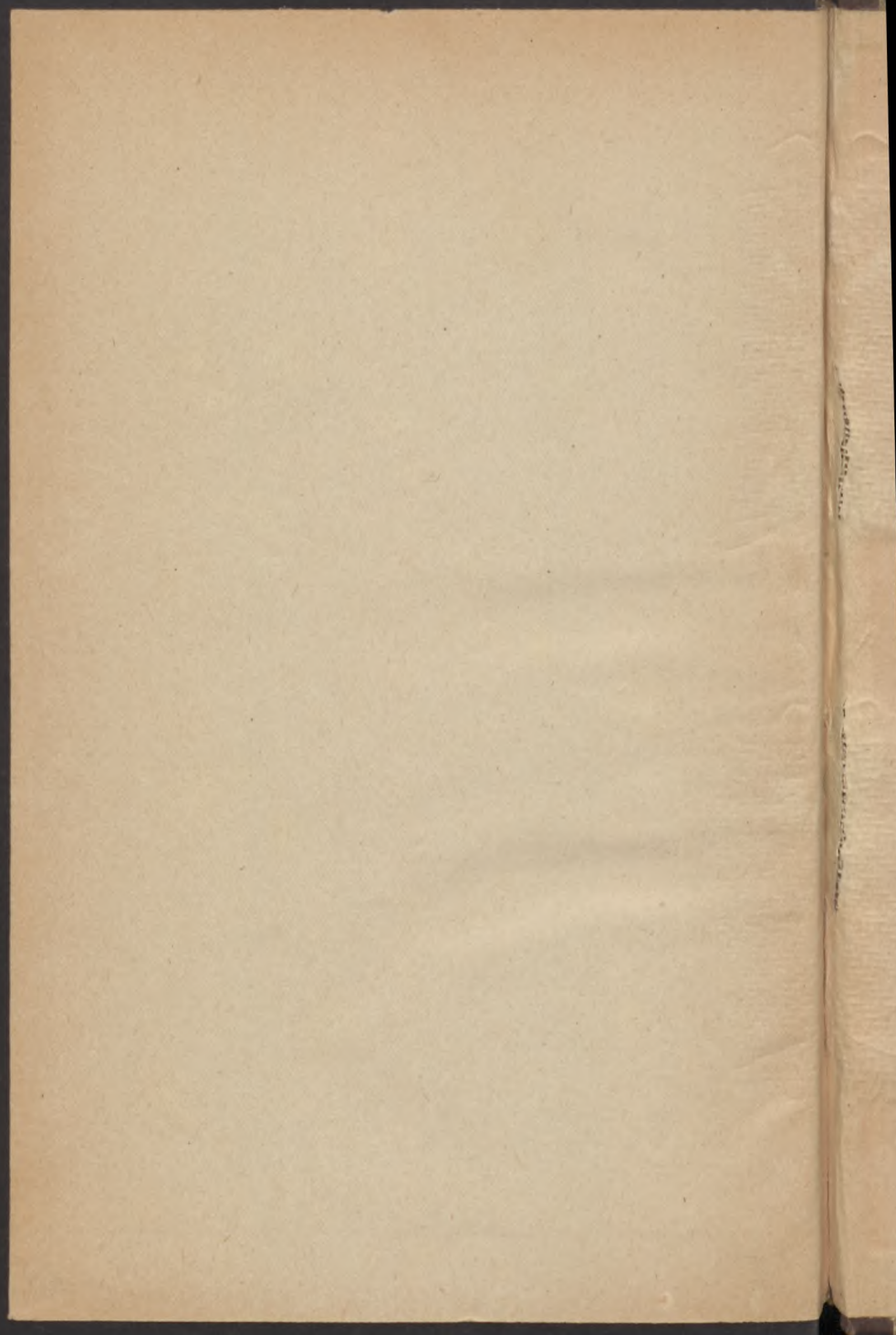
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.

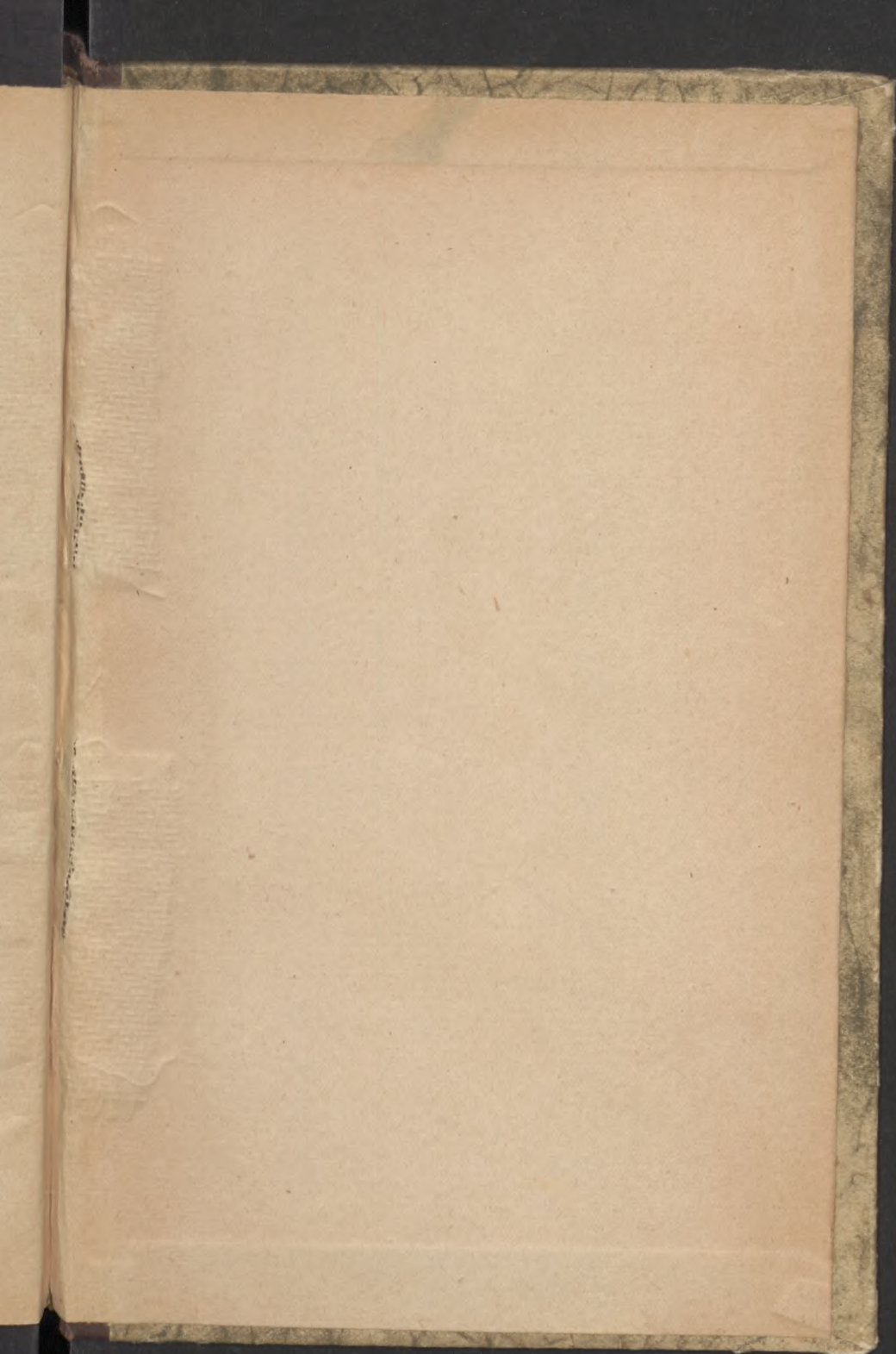
PAPP VIKTOR

könyvei:

1. «ARCKÉPEK A ZENEVILAGBOL».
(1918.) Franklin Társulat kiadása.
2. «BACH JÁNOS SEBESTYÉN ÉLETE ÉS MŰVEI».
(1921.) Pantheon kiadása.
3. «BEETHOVEN ÉLETE ÉS MŰVEI».
(1921.) Pantheon kiadása.
4. «BEETHOVEN ÉLETE ÉS MŰVEI». II. bővített kiadás.
(1927.) Pantheon kiadása.
5. «HAYDN JOZSEF ÉLETE ÉS MŰVEI».
(1922.) Pantheon kiadása.
6. «ARCKÉPEK AZ OPERAHAZBOL».
(1923.) Stádium kiadása.
7. «ARCKÉPEK A KULFOLDI ZENEVILAGBOL».
(1923.) Stádium kiadása.
8. «ARCKÉPEK A MAGYAR ZENEVILAGBOL».
(1923.) Stádium kiadása.
9. «DOHNANYI ERNŐ».
(1927.) Stádium kiadása.
10. «BEVEZETŐ A ZENEMŰVÉSZETBE».
(1927.) Vaggenreiter kiadása, Berlin.
11. «BEETHOVEN ÉS A MAGYAROK».
(1927.) Szerző kiadása.
12. «DOHNANYI ERNŐ ÉS SZEGEDI MISEJE».
(1930.) Csáthy kiadása.
13. «MUZSIKA».
(1935.) Gergely kiadása.
14. «LISZT FERENC ELŐ MAGYAR TANITVANYAI».
(1936.) Dante kiadása.
15. ZENEKONYV. «Operaismertetések».
(1940.) Stádium kiadása.
16. ZENEKONYV. «Arcképek — Életrajzok».
(1940.) Stádium kiadása.
17. ZENEKONYV. «Zenekari esték». I. kötet.
(1940.) Stádium kiadása.
18. ZENEKONYV. «Zenekari esték». II. kötet.
(1940.) Stádium kiadása.
19. BALÁZS ÁRPÁD EMLÉKEZETE».
(1943.) Rózsavölgyi kiadása.
20. MAGYAR ZENEI ALMANACH 1944».
Fráter György Sajtószövetkezet kiadása.
21. ZENEKONYV. «Tanulmányok. Kamarazene».
(1944.) Stádium kiadása.
22. ZENEKONYV. «A nótá».
(1944.) Stádium kiadása.

1777-78

EXHIBIT

—

A. 1071

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—